

การศึกษาองค์ประกอบและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อการวางแผนพัฒนา
ชุมชนตลาดคลองสวน จังหวัดฉะเชิงเทรา

โดย

นายสุทธิพร ปรีชา

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมมหาบัณฑิต
ภาควิชาการออกแบบและวางผังชุมชนเมือง
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2551
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

การศึกษาองค์ประกอบและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม เพื่อการวางแผนพัฒนา
ชุมชนตลาดคลองสวน จังหวัด ฉะเชิงเทรา

โดย
นายสุทธิพร ปรีชา

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมมหาบัณฑิต
ภาควิชาการออกแบบและวางผังชุมชนเมือง
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2551
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

**THE STUDY OF THE COMPONENT AND MANAGEMENT PROCESS OF CULTURAL
LANDSCAPE FOR PLANNING DEVELOPMENT IN KLONGSUAN COMMUNITY,
CHACHOENGSAO PROVINCE**

**By
Suttiporn Preecha**

**An Independent Study Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree
MASTER OF URBAN AND ENVIRONMENTAL PLANNING
Department of Urban Design and Planning
Graduate School
SILPAKORN UNIVERSITY
2008**

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้การค้นคว้าอิสระเรื่อง “การศึกษาองค์ประกอบและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม เพื่อการวางแผนพัฒนาชุมชนตลาดคลองสวน จังหวัดฉะเชิงเทรา” เสนอโดย นายสุทธิพร ปรีชา เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะดังกูร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่.....เดือน..... พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพัตรา สุทธสุภา

คณะกรรมการตรวจสอบการค้นคว้าอิสระ

..... ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์ สัทธิพร ภิรมย์รัตน์)

...../...../.....

..... กรรมการ

(อาจารย์ ดร.ธนะ จีระพิวัฒน์)

...../...../.....

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพัตรา สุทธสุภา)

...../...../.....

49058313 : สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม

คำสำคัญ : ภูมิทัศน์วัฒนธรรม / องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม / กระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม

สุทธิพร ปรีชา : การศึกษาองค์ประกอบและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อการวางแผนพัฒนา ชุมชนตลาดคลองสวน จังหวัดฉะเชิงเทรา

อาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระ : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพัตรา สุทธสุภา. 153 หน้า

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับองค์ประกอบและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม สำหรับการวางแผนพัฒนาของชุมชนตลาดคลองสวน จังหวัดฉะเชิงเทรา มีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย 1) แบบบันทึกและสำรวจลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ 2) แบบสอบถาม เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิง สังคม เศรษฐกิจ และความคิดเห็นต่างๆ จากกลุ่มตัวอย่างคือประชากรในชุมชนตลาดคลองสวน ซึ่งมีการสุ่มตัวอย่างจำนวน 50 ครั้วเรือน ใช้วิธีการทดลอง โดยให้กลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถาม แบบประเมินคุณค่าความสำคัญของชุมชนด้านต่างๆ 3) แบบสัมภาษณ์นักวิชาการ

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้ การจัดหมวดหมู่ข้อมูล การจำแนกประเภทข้อมูล การเปรียบเทียบข้อมูลกับพื้นที่กรณีศึกษา

ผลจากการวิจัยพบว่า

1.องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ทางด้านนามธรรมในชุมชนตลาดคลองสวนมีความโดดเด่นมากกว่า ภูมิทัศน์วัฒนธรรม ทางด้านรูปธรรม

2.กลุ่มตัวอย่างมีความเห็นว่าคุณค่าทางด้านเศรษฐกิจของชุมชนตลาดคลองสวนมีความสำคัญในระดับสูงสุด

3.ชุมชนตลาดคลองสวนประกอบด้วยกลุ่มย่อยหลายกลุ่ม วิถีทางของความยั่งยืนภายในชุมชนนั้น ต้องเกิดจากการดูแลรักษาอัตลักษณ์ของกลุ่มย่อยภายในชุมชน

ภาควิชาการออกแบบและวางผังชุมชนเมือง บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากรปีการศึกษา 2550

ลายมือชื่อนักศึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระ.....

49058313 : MASTER OF URBAN AND ENVIRONMENTAL PLANNING

**KEY WORD : CULTURAL LANDSCAPE/CULTURAL LANDSCAPE COMPONENT
/MANAGEMENT PROCESS OF CULTURAL LANDSCAPE**

**SUTTIPORN PREECHA : THE STUDY OF THE COMPONENT AND
MANAGEMENT PROCESS OF CULTURAL LANDSCAPE FOR PLANNING
DEVELOPMENT IN KLONGSUAN COMMUNITY, CHACHOENGSAO PROVINCE
AN INDEPENDENT STUDY ADVISOR:ASST.PROF.SUPAKTRA SUTTASUPA, Ph.D.
153 pp.**

The purpose of this research is to investigate the components and management process of cultural landscape for planning development in Klongsuan community, Chachoengsao Province. The instruments used for gathering data were; 1) a record and physical survey form; 2) a questionnaire, distributed to a sample group of 50 community members, collecting data pertaining to social and economic aspects as well as related opinions and an appraisement of the community's significance, and 3) an interview with scholars.

The techniques used in an analysis were to group and classify data and to compare data with case studies.

The results of the study were:

1) the intangible components of cultural landscape were more significant than those of tangible ones;

2) the sample group regarded an economic value as the most important factor; and

3) the Klongsuan community consisted of several sub-communities; therefore, the way to sustainability in the community would be internally initiated by preserving the identity of sub-communities.

Department of Urban Design and Planning Graduate School, Silpakorn University Academic Year 2007

Student's signature.....

An Independent Study Advisor's signature.....

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่ององค์ประกอบและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม เพื่อการวางแผนพัฒนาชุมชนตลาดคลองสวน จังหวัด ฉะเชิงเทรา ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดีได้รับความกรุณาอย่างสูงจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพักตรา สุทสุภา อาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระ รวมทั้ง คณะกรรมการตรวจสอบการค้นคว้าอิสระ รองศาสตราจารย์ สิทธิพร ภิรมย์รัตน์ ประธานกรรมการ และอาจารย์ ดร.ชนะ จิระพิวัฒน์ กรรมการ ที่กรุณาให้คำแนะนำ ข้อคิดเห็นทางด้านวิชาการ ตลอดจนให้ความกรุณาตรวจสอบปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆอันเป็นประโยชน์แก่งานวิจัย ผู้ศึกษามีความซาบซึ้งในความกรุณาของท่านเป็นอย่างยิ่ง และขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ ที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณคุณพ่อ คุณแม่ ผู้ซึ่งเป็นแหล่งกำลังใจ ทั้งกำลังกาย และกำลังใจที่ไม่มีวันหมด และขอขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่าน ในภาควิชาการออกแบบและวางผังชุมชนเมือง มหาวิทยาลัยศิลปากร ที่ให้ความรู้ประสิทธิภาพประสาทวิชาในด้านต่างๆ นอกจากนี้ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ จากสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อนุเคราะห์ข้อมูลกับนักศึกษาครั้งนี้อย่างยิ่ง

ขอขอบคุณคุณกฤษทิพย์ ศิริรัตน์ธำรงค์ และคุณสรยุทธชัย เกยสุวรรณ ประธานกรรมการ บริษัท เดียร์บอร์นสตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชันแนล จำกัด (Dearborn Street Design International Co.,Ltd.) และบรรดาพี่ๆ น้องๆ เพื่อนร่วมงานทุกท่าน

ขอขอบพระคุณบรรดาท่านผู้แต่งตำราทุกเล่มที่ผู้ศึกษาได้ใช้ประกอบการทำงานวิจัย

ขอขอบคุณคุณหนึ่งอนงค์ สารสมักร สำหรับกำลังใจและการช่วยเหลือในด้านต่างๆ ที่มอบให้ตลอดการทำงาน พี่ๆ พี่ๆ น้องๆ หลักสูตรการวางแผนชุมชน เมืองและสภาพแวดล้อม มหาวิทยาลัย ทุกท่าน

สุดท้ายผู้ศึกษาขอบขอบคุณค่าและประโยชน์อันพึงมีจากงานวิจัยฉบับนี้แต่ผู้มิพระคุณทุกท่าน

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญภาพ	ช
สารบัญตาราง	ฎ
สารบัญแผนภูมิ.....	ฏ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความสำคัญของเรื่องที่จะวิจัย	1
ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์	2
ความมุ่งหมาย	2
วัตถุประสงค์.....	3
ขอบเขตของการวิจัย.....	3
ระดับพื้นที่.....	3
ด้านเนื้อหา.....	4
กระบวนการวิจัย.....	5
วิธีการวิจัย.....	5
ข้อมูลและประเภทข้อมูล	5
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	6
ข้อตกลงเบื้องต้น	6
นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัยและการศึกษาความหมายที่เกี่ยวข้อง	6
นิยามศัพท์.....	6
ผลที่จะได้รับจากการวิจัย.....	7
การนำเสนอผลการวิจัย.....	7

บทที่	หน้า
2 การศึกษาความหมาย ทฤษฎี แนวคิด เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และกรณีศึกษา.....	8
การศึกษาความหมายและส่วนที่เกี่ยวข้อง.....	8
ทฤษฎี แนวคิด ที่เกี่ยวข้อง	12
ความเป็นมาและแนวคิดต่าง ๆ เกี่ยวกับการอนุรักษ์	12
ทฤษฎีเกี่ยวกับปัจจัยการเลือกแหล่งและลักษณะที่อยู่อาศัย	14
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	17
การประเมินคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับมรดกทางวัฒนธรรม	18
การศึกษาระบบเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม.....	19
การศึกษาแนวคิดการจัดการภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม.....	28
การศึกษาแนวคิดของสภาการโบราณสถานระหว่างประเทศ(ICOMOS).....	29
การศึกษาแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน.....	33
การศึกษาโครงการพัฒนาตลาดคลองสวนในเชิงอนุรักษ์	34
การศึกษาพื้นที่กรณีศึกษาตัวอย่าง	37
องค์ประกอบและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนอัมพวา	37
องค์ประกอบและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมคลองอ้อมนนท์	48
องค์ประกอบและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมหลวงพระบาง ..	57
สรุปท้ายบท	63
3 การออกแบบการวิจัย.....	66
กรอบทฤษฎี หรือแนวความคิด	66
การจัดการข้อมูล.....	66
การแปลความหมายข้อมูล	6
การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการวางแผน.....	67
การสรุปผลการดำเนินงาน	67
กระบวนการวิจัย.....	69
การเลือกพื้นที่กรณีศึกษา.....	69
ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย.....	69
ประชาชนเจ้าของที่ดินและทรัพย์สินในพื้นที่กรณีศึกษา.....	70

บทที่	หน้า
นักวิชาการ	70
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	70
การบันทึกและสำรวจลักษณะทางกายภาพของพื้นที่.....	70
การจัดทำแบบสอบถาม	71
แบบสัมภาษณ์นักวิชาการ	72
การทดสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	73
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	73
ข้อมูลและประเภทข้อมูล	74
การเก็บข้อมูล.....	74
การวิเคราะห์ข้อมูล	76
สรุปท้ายบท	76
 4 ผลการศึกษาองค์ประกอบและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม	
ชุมชนตลาดคลองสวน	78
บริบทของพื้นที่วิจัย	78
ความเป็นมาของพื้นที่ศึกษา.....	78
ที่ตั้ง.....	80
การเข้าถึงพื้นที่.....	82
สภาพทั่วไป	82
ประวัติความเป็นมา	84
การดำเนินการวิจัย	90
การจัดการข้อมูล	90
การแปลความหมายข้อมูล	100
การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการวางแผน.....	101
การสรุปผลการดำเนินงานในพื้นที่ศึกษา.....	112
สรุปท้ายบท	113

บทที่	หน้า
5 การศึกษาเปรียบเทียบพื้นที่ศึกษากับกรณีศึกษา.....	115
การเปรียบเทียบองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม	115
การเปรียบเทียบกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม	119
สรุปท้ายบท	121
6 การวิเคราะห์ สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	122
การวิเคราะห์	122
การวิเคราะห์องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม	122
การวิเคราะห์กระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม	125
สรุปผล	125
อภิปรายผล	126
ข้อเสนอแนะ	127
7 บทสรุป.....	131
สรุปสาระสำคัญ.....	131
สรุปผลการวิจัย.....	132
ข้อบกพร่องในการวิจัย	133
ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	134
บรรณานุกรม	136
ภาคผนวก	139
ภาคผนวก ก.....	140
ภาคผนวก ข.....	148
ประวัติผู้วิจัย	153

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	พื้นที่ศึกษาระดับจังหวัด จ.ฉะเชิงเทรา และจังหวัด สมุทรปราการ	3
2	พื้นที่ศึกษาระดับพื้นที่ ชุมชนตลาดคลองสวน	4
3	การแบ่งระบบสภาพแวดล้อม	9
4	ระบบสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมมีการเคลื่อนไหว	11
5	ความสัมพันธ์ของระบบสภาพแวดล้อมที่สมบูรณ์	11
6	หุ่นจำลองโครงการพัฒนาตลาดคลองสวนในเชิงอนุรักษ์	36
7	ภาพถ่ายดาวเทียมแสดงการตั้งถิ่นฐานชุมชนอัมพวา ปี พ.ศ. 2548	38
8	เขตเทศบาลตำบลอัมพวาและตำแหน่งพื้นที่ศึกษาชุมชนอัมพวา.....	39
9	ร่องสวนมะพร้าว	39
10	ต้นลำพูริมน้ำ	40
11	วัดอัมพวันเจติยาราม	42
12	ตำแหน่งบ้านเรือนที่พักอาศัย	43
13	แสดงลักษณะรูปแบบอาคารริมน้ำ.....	43
14	การตัดกบตริมคลอง	45
15	การเล่นน้ำในคลอง	45
16	การตกกุ้ง	45
17	ตัวอย่างการระบุแหล่งสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมชุมชนอัมพวา	46
18	ที่ตั้งคลองอ้อมนนท์	49
19	บ้านเรือนตามชายน้ำ คลองอ้อมนนท์.....	50
20	บรรยากาศของตลาดน้ำในสมัยโบราณ	50
21	แผนที่แสดงขอบเขตคลองอ้อมนนท์	51
22	แผนที่คลองอ้อมนนท์	52
23	แผนที่แสดงชุมชนโบราณริมคลองอ้อมนนท์.....	53
24	แผนที่สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ประเภทศาสนสถาน	54
25	ศาสนสถานประเภทวัดในชุมชนคลองอ้อมนนท์	55
26	เรือนไทยในบริเวณลุ่มคลองอ้อมนนท์	56

ภาพที่		หน้า
27	วิถีชีวิตริมคลองอ้อมนนท์	57
28	ที่ตั้งของเมืองหลวงพระบาง	58
29	แผนที่แสดงเมืองหลวงพระบาง	61
30	สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมทางรูปธรรม	62
31	บ้านพักอาศัยของคนในชุมชน	62
32	ลักษณะวิถีชีวิตชุมชนชาวหลวงพระบาง	63
33	แนวคิดขั้นตอนการดำเนินการวิจัยในพื้นที่ศึกษา	67
34	ขั้นตอนในการดำเนินงานวิจัย	68
35	พื้นที่ศึกษาระดับจังหวัด จ.สมุทรปราการและ จ.ฉะเชิงเทรา	80
36	พื้นที่ศึกษาระดับพื้นที่ ชุมชนตลาดคลองสวน	81
37	การเข้าถึงพื้นที่ชุมชนตลาดคลองสวน	82
38	สินค้าประเภทอาหารที่ขายในตลาดคลองสวน	83
39	ร้านกาแฟแป๊ะหลี.....	84
40	คลองประเวศน์บุรีรมย์.....	85
41	คลองนาคราช	86
42	วัดคลองสวน	86
43	มัธยคดีที่ว่า.....	87
44	ศาลเจ้าพ่อคลองสวน	88
45	คหบดีอดีตเจ้าของตลาดคลองสวน	88
46	ศาลและรูปหล่ออนุสรณ์สถานของคหบดีเจ้าของตลาด.....	89
47	ศาลเจ้าพ่่างอ้งตัว	89
48	แผนที่แสดงสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน	92
49	แผนที่แสดงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ	93
50	แผนที่แสดงสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม	94
51	การแบ่งพื้นที่สำรวจ	95
52	การวิเคราะห์องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม ชุมชนตลาดคลองสวน.....	123
53	การวิเคราะห์องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม ชุมชนอัมพวา	123
54	การวิเคราะห์องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม ชุมชนคลองอ้อมนนท์	124

ภาพที่		หน้า
55	การวิเคราะห์องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม ชุมชนหลวงพระบาง.....	124
56	แนวคิดความยั่งยืนของชุมชนตลาดคลองสวนที่เกิดขึ้นจากภายในชุมชน.....	129
57	แนวคิดความยั่งยืนชุมชนตลาดคลองสวนจากภายนอกชุมชน	130

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	ค่าความสำคัญของประเด็นในแบบสอบถาม	71
2	รายชื่อและหน่วยงานนักวิชาการในการสัมภาษณ์	73
3	ประเภทตัวแปรและ วิธีเก็บข้อมูล.....	75
4	ประเภทตัวแปรและ วิธีเก็บข้อมูล.....	75
5	ประเภทตัวแปรและ วิธีเก็บข้อมูล.....	76
6	แบบประเมินคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรม.....	97
7	ผลรวมแบบประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม.....	98
8	การวิเคราะห์ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก	102
9	สัดส่วนของแต่ละอาชีพของ ประชากรตัวอย่างในชุมชนตลาดคลองสวน	104
10	กลุ่มอายุประชากรตัวอย่าง ในชุมชนตลาดคลองสวน	105
11	กรรมสิทธิ์ที่ดินของประชากร.....	106
12	การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอาคารของประชากร	106
13	รายได้ของประชากร	106
14	การทำกิจกรรมร่วมกันภายในชุมชนของประชากรตัวอย่าง	107
15	ปัญหาที่สำคัญต่อสภาพแวดล้อม ในชุมชนตลาดคลองสวน	108
16	ความคิดเห็นเรื่องเอกลักษณ์ของชุมชนตลาดคลองสวน	108
17	ความเห็นต่อปัญหาและอุปสรรค	109
18	สิ่งสำคัญในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ชุมชนตลาดคลองสวน	110
19	ปัญหาในการอนุรักษ์อาคารบ้านเรือน ของชุมชนตลาดคลองสวน	111
20	การเปรียบเทียบสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ.....	116
21	การเปรียบเทียบสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม	117
22	การเปรียบเทียบกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม.....	121

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
1 ขั้นตอนการศึกษาของระบบเพื่อการอนุรักษ์.....	20
2 ลำดับขั้นตอนการศึกษาของระบบระบบเพื่อการอนุรักษ์	24
3 สัดส่วนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในหลวงพระบางปี ค.ศ.1995-2003	59
4 สัดส่วนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในหลวงพระบางปี ค.ศ. 2001	60
5 ผลรวมแบบประเมินคุณค่า	99
6 กลุ่มอายุประชากรตัวอย่าง ในชุมชนตลาดคลองสวน	105
7 กลุ่มรายได้ของประชากรในชุมชนตลาดคลองสวน	107
8 เอกลักษณ์ และความภาคภูมิใจในชุมชนตลาดคลองสวน	109
9 ปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์วัฒนธรรม	110
10 สิ่งสำคัญในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ชุมชนตลาดคลองสวน.....	111
11 ปัญหาในการอนุรักษ์อาคารบ้านเรือน ของชุมชนตลาดคลองสวน	112

บทที่ 1

บทนำ

วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลง ปรับปรุง หรือผลิตสร้างขึ้น เพื่อความเจริญงอกงามในวิถีแห่งชีวิตของส่วนรวม ถ่ายทอดถึงกันได้ สามารถเอาอย่างกันได้ (พระยาอนุมานราชธน 2501) ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว ทำให้การพัฒนาทางด้านวัตถุดำเนินไปอย่างรวดเร็ว และอาจทำให้เกิดผลกระทบต่อวัฒนธรรมได้ การศึกษาเรื่องภูมิทัศน์วัฒนธรรมจะสามารถเข้าใจปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นดังกล่าว อีกทั้งการศึกษาองค์ประกอบและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมนั้น จะนำไปสู่การวางแผนพัฒนาชุมชนต่อไป การศึกษาในบทนี้ประกอบด้วยส่วนสำคัญของเนื้อหา คือ ความสำคัญของเรื่องที่จะวิจัย ความมุ่งหมาย และ วัตถุประสงค์ของการศึกษา ขอบเขตของการวิจัย กระบวนการวิจัย วิธีการวิจัย การนำเสนอผลการวิจัย นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัยและการศึกษา ความหมายที่เกี่ยวข้อง ผลที่จะได้รับจากการวิจัย และข้อตกลงเบื้องต้น โดยมีรายละเอียดของเนื้อหา ดังต่อไปนี้

1 ความสำคัญของเรื่องที่จะวิจัย

สภาพการณ์ปัจจุบัน การพัฒนาได้ล้มล้างแนวความคิดดั้งเดิมของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติ มนุษย์ได้ใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมตามใจปรารถนา ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นมีผลกระทบย้อนกลับมามันบั่นทอนความมั่นคงของชีวิตมนุษย์เองในภายหลัง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ นอกจากจะทำลายสภาพพื้นที่ทางกายภาพแล้วยังได้ทำลายมรดกทางวัฒนธรรม ความรู้พื้นฐานและภูมิปัญญาชุมชน ที่มีต่อสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นลงด้วย พระยาอนุมานราชธนผู้เป็นปราชญ์ทางด้านวัฒนธรรมไทยเคยให้ความเห็นไว้ว่า “วัฒนธรรมจะเปลี่ยนแปลงไปเป็นความเจริญ อยู่ที่คนในสังคมมีปัญหาความสามารถค้นพบสิ่งที่มีอยู่แล้วแต่ยังเร้นอยู่ และประดิษฐ์เสริมสิ่งใหม่บนรากฐานสิ่งเก่า เพื่อรักษาเสถียรภาพและบุคลิกของสังคมคนเอาไว้ การเปลี่ยนแปลงไปข้างหน้าเท่านั้นที่จะทำให้วัฒนธรรมมีเสถียรภาพ เรียกว่าวัฒนธรรมมีพลวัต และในการเคลื่อนที่ไปนั้น หากไม่มีการสัดของเก่าที่ไม่สอดคล้องแล้วทิ้งไปเสียบ้าง พร้อมกับต่อเติมเสริมแต่งสิ่งใหม่เข้าไป ก็จะทำให้วัฒนธรรมเกิดอาการล้า และเสื่อมไป จนในที่สุดก็จะมี การตัดทิ้งวัฒนธรรมของคนเสีย แล้วรับเอาวัฒนธรรมอื่นเข้ามาแทนที่ เป็นผลให้สังคมนั้นต้องสูญเสียบุคลิกลักษณะของคนในที่สุด” (พระยาอนุมานราชธน 2501) ดังนั้นการจะก้าวเดินต่อไป

ข้างหน้าอย่างมั่นใจว่าเราจะไม่สูญเสียเอกลักษณ์หรือความเป็นตัวของตัวเองไปบนเส้นทางของการพัฒนานี้ เป็นเรื่องที่น่าสนใจอย่างยิ่ง

องค์การสหประชาชาติได้เสนอแนวคิดโดยกำหนดให้ชุมชนโลกใช้มิติทางวัฒนธรรมเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ เป็นการกลับไปสู่รากเหง้าของตัวเอง อันจะมีผลทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคมของแต่ละชุมชน การพัฒนาที่จะเป็นผลจึงต้องใช้ปัญญาเพื่อค้นหาสิ่งที่มีอยู่แล้วนำมาฟื้นฟู ประยุกต์ หรือประดิษฐ์ สรรค์สร้างใหม่บนรากฐานสิ่งเก่า ซึ่งจะเป็นการพัฒนาในตัวของมันเอง นอกจากนั้นคุณค่าและความสำคัญของวัฒนธรรมในแต่ละชุมชนก็ไม่ใช่เพียงการปฏิบัติตามแบบอย่างต่อเนื่องกันมาเพียงเท่านั้น หากอยู่ที่คุณค่าทางด้านความรู้สึกร่วมกัน จิตใจประกอบรวมกัน

ภูมิทัศน์วัฒนธรรม เป็นผลงานที่เกิดขึ้นจากการที่มนุษย์กระทำต่อธรรมชาติด้วยเหตุผลทางวัฒนธรรม การดำเนินชีวิตประจำวัน รวมไปถึงแนวคิดทางศาสนา ข้อจำกัดและความเจริญทางเทคโนโลยีในอดีต มีผลต่อการดำรงชีวิตทางด้านกายภาพของคนในชุมชน โดยอยู่ภายใต้อิทธิพลของธรรมชาติในการดำเนินชีวิต อันเป็นเหตุให้มนุษย์ ต้องแสวงหาวิธีการจัดการที่เหมาะสมเพื่อให้การดำรงชีพออยู่ร่วมกันกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาตินั้นๆ ได้อย่างปกติสุข

ชุมชนตลาดคลองสวนเป็นชุมชนเก่าแก่ที่ยังรักษารูปแบบวิถีชีวิต การประกอบกิจกรรมทางการค้าภายในตลาดมายาวนานเป็นเวลามากกว่า 100 ปี เป็นแหล่งสะสมภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน จนถึงปัจจุบันด้วยการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีที่ทันสมัย ทำให้เกิดกระแสการพัฒนาทางด้านวัตถุที่อาจส่งผลให้ชุมชนแห่งนี้ได้รับผลกระทบ จนอาจสูญเสียเอกลักษณ์ที่สำคัญของชุมชนไป ดังนั้นจึงสมควรจะทำการศึกษาองค์ประกอบและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนตลาดคลองสวน โดยมีความมุ่งหมายว่าองค์ความรู้ที่จะได้รับจะสามารถอธิบายถึงองค์ประกอบที่สำคัญ ของภูมิทัศน์วัฒนธรรมในชุมชนตลาดคลองสวน และศึกษากระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมอย่างเป็นขั้นตอน มีระเบียบแบบแผนสอดคล้องกับยุคสมัยในปัจจุบัน องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนตลาดคลองสวน และกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ได้นี้ จะเป็นประโยชน์เพื่อการวางแผนพัฒนาชุมชนตลาดคลองสวน จังหวัดฉะเชิงเทรา ในลำดับต่อไป

2 ความมุ่งหมาย และ วัตถุประสงค์

2.1 ความมุ่งหมาย

เพื่อศึกษาองค์ประกอบและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม ชุมชนตลาดคลองสวน และเสนอแนะแนวทางการจัดการที่เหมาะสมสำหรับชุมชน อันจะนำไปสู่การวางแผนพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

2.2 วัตถุประสงค์

2.2.1 เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม สำหรับการวางแผนพัฒนาชุมชน

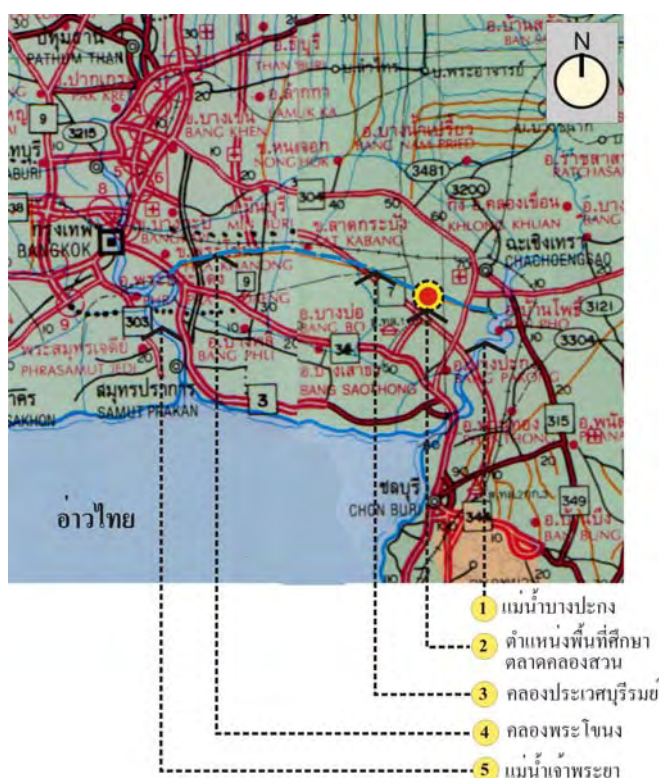
2.2.2 เพื่อศึกษาวิเคราะห์ องค์ประกอบและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม

2.2.3 เพื่อเสนอแนะแนวคิดการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เหมาะสมกับชุมชนใน อนาคต

3 ขอบเขตของการวิจัย

3.1 ระดับพื้นที่

ตลาดคลองสวนตั้งอยู่บนเนื้อที่สองจังหวัด คือ ตำบลคลองสวน อำเภอบางบ่อ จังหวัด สมุทรปราการ และตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา ตามแนวคลองประเวศบุรีรมย์ คลองประเวศบุรีรมย์นั้นขุดจากกรุงเทพฯ 50 กิโลเมตร แยกจากแม่น้ำเจ้าพระยาที่เขต พระโขนง เรียกว่าคลองพระโขนงซึ่งเป็นคลองที่เกิดเองตามธรรมชาติ เมื่อเข้าเขตประเวศ ตลาดกระบังเรียกว่าคลองประเวศบุรีรมย์เป็นคลองขุด ผ่านจังหวัดสมุทรปราการทางทิศตะวันออก ไปจดแม่น้ำบางปะกง ที่ อ.บ้านโพธิ์ จ.ฉะเชิงเทรา

ภาพที่ 1 แสดงพื้นที่ศึกษาระดับจังหวัด จ.ฉะเชิงเทรา และจังหวัด สมุทรปราการ

ภาพที่ 2 แสดงพื้นที่ศึกษาระดับพื้นที่ ชุมชนตลาดคลองสวน
ที่มา : ปรับปรุงจากแผนที่ทางอากาศ (Google Earth 2550.)

พื้นที่ตลาดคลองสวนต่อกันยาวกว่า 1 กิโลเมตร มีร้านค้ากว่า 100 ร้าน ขนานไปตามริมแนวคลองประเวศบุรีรมย์ ชุมชนตลาดคลองสวนมีขนาดพื้นที่ศึกษา 10 ไร่ โดยประมาณ

3.2 ด้านเนื้อหา

3.2.1 การค้นคว้า วิจัยข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม การจัดการ การอนุรักษ์ชุมชน

การศึกษาเบื้องต้นจะศึกษาเกี่ยวกับ เรื่องภูมิทัศน์และวัฒนธรรม เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของ ภูมิทัศน์วัฒนธรรม จากนั้นจึงศึกษาองค์ประกอบและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม ตลอดจนแนวคิดและหลักการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง

3.2.2 วิเคราะห์ปัญหา ศักยภาพ และแนวทางการพัฒนาพื้นที่ การวิเคราะห์ปัญหา ศักยภาพ และแนวทางการพัฒนาพื้นที่นั้น จะมาจากการศึกษาลักษณะทางกายภาพ และบริบทของพื้นที่ศึกษาอย่างละเอียด ประกอบกับการลงพื้นที่ สัมภาษณ์ภาคสนาม

3.2.3 ศึกษาวิเคราะห์กระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม ของชุมชนตัวอย่างในลักษณะเดียวกัน โดยเลือกศึกษาชุมชนที่มีลักษณะภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นและน่าสนใจได้แก่

การศึกษาองค์ประกอบและวิเคราะห์กระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม ชุมชนตลาดน้ำอัมพวา
การศึกษาองค์ประกอบและวิเคราะห์กระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม ชุมชนริมคลองอ้อมนนท์
การศึกษาองค์ประกอบและวิเคราะห์กระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม เมืองหลวงพระบาง

3.2.4 จัดทำข้อเสนอแนะในการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม การจัดทำข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องกับการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ศึกษาโดยผู้ศึกษาจัดทำขึ้นเป็นแนวทางเบื้องต้นตามผลการศึกษาและการวิเคราะห์

4 กระบวนการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 การเสนอโครงการ /ร่าง Proposal เข้าโครงการวิจัย

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาทฤษฎี แนวคิด หลักการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 3 การออกแบบการวิจัย (Research Design) กำหนดกรอบ ทฤษฎี แนวคิด กระบวนการทดสอบ ทดลอง วิธีการที่จะใช้ เครื่องมือที่จะใช้ ช่วงระยะเวลาดำเนินการ และรายละเอียด

ขั้นตอนที่ 4 การดำเนินการวิจัยการทดสอบ ทดลองในพื้นที่ศึกษา ตามที่กำหนดในขั้นตอนที่ 3

ขั้นตอนที่ 5 การสรุปผลการทดสอบ ทดลองในพื้นที่ศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ขั้นตอนที่ 6 การจัดทำรายงานสรุปผลการศึกษา

5 วิธีการวิจัย

5.1 ข้อมูลทางด้านกายภาพของพื้นที่ ใช้วิธีการสำรวจภาคสนาม และบันทึกภาพถ่ายสภาพปัจจุบันของพื้นที่

5.2 ข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจและสังคม รวมถึงข้อมูลเชิงสถิติ ใช้แบบสอบถามในการเก็บข้อมูล นอกจากได้ข้อมูลที่ต้องการแล้วยังทำให้ชุมชนได้มีโอกาสแสดงออกทางความคิดเกี่ยวกับการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของตนเอง เป็นการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยมีข้อแม้ว่า การเก็บข้อมูลประเภทนี้ต้องได้รับการยอมรับ, ไม่ผิดจารีตประเพณีและไม่รบกวนวัฒนธรรมชุมชน

5.3 การสังเกตการณ์ (Observer) ใช้วิธีการสังเกตด้วยตาและเก็บบันทึกข้อมูลด้วยกล้องถ่ายภาพ และการจดบันทึก

5.4 การวิเคราะห์ข้อมูลเรื่ององค์ประกอบและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม ใช้วิธีการแบ่งประเภทข้อมูล จัดกลุ่มข้อมูล และการเปรียบเทียบกับพื้นที่กรณีศึกษาตัวอย่าง

6 ข้อตกลงเบื้องต้น

6.1 การวิจัยในครั้งนี้จะเป็นการศึกษาเรื่องขององค์ประกอบและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม เพื่อให้มีข้อมูลสำหรับการวางแผนพัฒนาพื้นที่ของชุมชนตลาดคลองสวนในอนาคต

6.2 แผนพัฒนาชุมชนตลาดคลองสวนนั้นคือการจัดการที่จะเกิดขึ้นในอนาคต การศึกษาครั้งนี้แผนพัฒนาชุมชนจึงไม่อยู่ในขอบเขตทางด้านเนื้อหาที่ศึกษา

6.3 กระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม ที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ได้ใช้กรอบความคิดของระบบเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม (Cultural Environment Conservation System) CECS โดยได้ปรับปรุงให้เหมาะสมกับชุมชน

7 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัยและการศึกษาความหมายที่เกี่ยวข้อง

นิยามศัพท์

การศึกษานิยามศัพท์นั้นเพื่อความเข้าใจในการสื่อความหมายของเรื่องที่ศึกษาวิจัย เพื่อให้มีความเข้าใจไปในทิศทางเดียวกันนิยามศัพท์สำหรับการวิจัยครั้งนี้ได้แก่

ภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape) หมายความว่า พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่ประกอบด้วยแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ อันมีความเกี่ยวเนื่องกับการทางประวัติศาสตร์และมีคุณค่าทางด้านความงาม
ภูมิทัศน์วัฒนธรรมแสดงให้เห็นถึงต้นกำเนิดและการพัฒนาของสังคมหนึ่งๆ ผ่านทางลักษณะทางกายภาพและการใช้งานของพื้นที่

กระบวนการจัดการ (Management Process) หมายความว่า การดำเนินงานตามขั้นตอนและวิธีการ อย่างมีระเบียบแบบแผน
ได้แก่ การจัดการข้อมูล การแปลความหมายข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการวางแผน และการสรุปผลการดำเนินงาน

การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) หมายความว่า การพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการที่มีอยู่ในปัจจุบัน แต่ต้องไม่ทำลายทรัพยากรซึ่งจะเป็นที่ต้องการในอนาคต

กระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Management Process of Cultural Landscape) หมายความว่า การดำเนินงานตามขั้นตอน และวิธีการ อย่างมีระเบียบแบบแผน ได้แก่ การจัดการข้อมูล การแปลความหมายข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการวางแผนและการสรุปผลการดำเนินงาน เกี่ยวกับพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่ประกอบด้วยแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ อันมีความเกี่ยวเนื่องกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และมีคุณค่าทางด้านความงาม ภูมิทัศน์วัฒนธรรมแสดงให้เห็นถึงต้นกำเนิดและการพัฒนาของสังคมหนึ่งๆ ผ่านทางลักษณะทางกายภาพ และการใช้งานของพื้นที่

การวางแผนพัฒนาชุมชนตลาดคลองสวน (Planning Development in Klongsuan Community) หมายความว่า แผนที่ได้้นำแนวคิดและข้อเสนอแนะ จากการศึกษาองค์ประกอบและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนตลาดคลองสวน มาเป็นแนวทางการดำเนินงานด้านต่างๆอันได้แก่ การกำหนดแผนงาน โครงการ ผู้รับผิดชอบ งบประมาณ การประเมินผลโครงการ และการติดตามตรวจสอบโครงการ

8 ผลที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

8.1 สามารถนำแนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม สำหรับการศึกษา องค์ประกอบและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม ของชุมชนตลาดคลองสวน

8.2 สามารถวิเคราะห์ องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมด้านต่างๆ ตามกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมอย่างมีระเบียบวิธี

8.2 ข้อเสนอแนะที่ได้จะสามารถเป็นแนวทาง ในการดำเนินการวางแผนพัฒนาพื้นที่ การจัดทำแผนแม่บท และด้านอื่นๆของชุมชนต่อไป

9 การนำเสนอผลการวิจัย

การนำเสนอผลการวิจัยจะเป็นในรูปของรายงานขนาด ตามรูปแบบของบัณฑิต วิทยาลัยโดยมีรายละเอียดประกอบด้วย เนื้อหา ตารางข้อมูล แผนที่ รูปภาพ แผนภูมิ แผนผังบริเวณ และนำเสนอด้วยโปรแกรมPOWER POINT

บทที่ 2

การศึกษาความหมาย ทฤษฎี แนวคิด เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และกรณีศึกษา

การศึกษาทฤษฎี แนวคิด เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีวัตถุประสงค์เพื่อการ
ทบทวนวรรณกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม

การศึกษาแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ที่สำคัญได้แก่ ส่วนที่1 เป็นการศึกษาความหมายและ
ส่วนที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบการจัดการภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม ส่วนที่2 จะศึกษาถึงความเป็นมา
และแนวคิดต่างๆที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ ที่จะส่งผลให้เกิดแนวคิดการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม ส่วน
ที่3ได้แก่ การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นการทบทวนวรรณกรรม หลังจากนั้นจึง
ดำเนินการศึกษาในส่วนที่ 4 ได้แก่ การศึกษา ในพื้นที่กรณีศึกษาตัวอย่างที่มีการดำเนินงานใน
ลักษณะของการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม เป็นการศึกษาองค์ประกอบและกระบวนการจัดการภูมิ
ทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่ตัวอย่าง 3 พื้นที่คือ ชุมชนอัมพวา ชุมชนคลองอ้อมมนต์ และเมืองหลวง
พระบาง ผลที่ได้จากการศึกษาจากส่วนที่1-4 นั้นจะนำไปสู่การออกแบบการวิจัย สำหรับพื้นที่ศึกษา
ในชุมชนตลาดคลองสวนต่อไป

1 การศึกษาความหมายและส่วนที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบการจัดการภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม

ภูมิทัศน์วัฒนธรรม มีที่มาจากคำ 2 คำรวมกันคือ ภูมิทัศน์ และ วัฒนธรรม ซึ่ง
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม และคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากรได้ให้ความหมายไว้ จากการจัดทำ เอกสาร”แนวทางการจัดการภูมิทัศน์
วัฒนธรรม” ดังนี้

“ภูมิทัศน์” หมายความว่า การรับรู้สภาพแวดล้อมภูมิประเทศที่ปรากฏตามความเป็น
จริงและภาพลักษณ์ภายในจิตใจที่รู้สึกได้ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2542 อ้างถึงใน แนว
ทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม 2549 :14.)

“วัฒนธรรม” หมายความว่า สิ่งที่มีมนุษย์ทำขึ้น สร้างขึ้น คิดขึ้น เพื่อใช้ในการดำรงอยู่
สืบทอด และพัฒนาสังคมของตนเอง แสดงถึงความเจริญงอกงามของสังคมมนุษย์ เป็นประโยชน์
ทั้งกายภาพ เช่น การบริโภค การใช้สอย หรือประโยชน์ทางใจ เช่นการชมสิ่งที่ดีงามเจริญตาเจริญ
ใจ (ชนัญ วงษ์วิภาค, การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน 2547 อ้างถึงใน
แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม 2549:14.)

เนื่องจากภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมมีความเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบอื่นๆ ในธรรมชาติรอบตัวเรามากมายจึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาความหมายและความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันโดยจะเริ่มจากระดับกว้างกว่าลงมาสู่ระดับที่แคบกว่าดังนี้

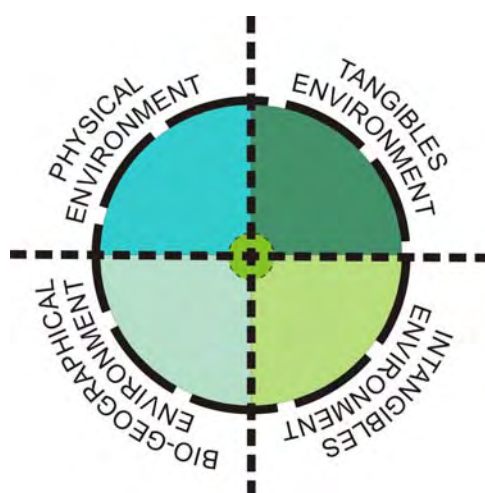
1.1 ความหมายของสภาพแวดล้อม

สภาพแวดล้อมหรือสิ่งแวดล้อม “Environment” ได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลายหลากดังต่อไปนี้ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2536: 1) ได้แบ่งสภาพแวดล้อม ออกเป็น 2 ประเภทคือ

1) สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ (Natural Environment) จำแนกย่อยได้ 2 ชนิด คือ สิ่งแวดล้อม ทางกายภาพ (Physical Environment) เช่น ลักษณะทางภูมิศาสตร์ ธรณีวิทยา ทัศนียภาพ และสิ่งแวดล้อม ทางชีวภาพ หรือชีวภูมิศาสตร์ (Bio-Geographical Environment) เช่น ป่าไม้ สัตว์ป่า พืชพันธุ์ธรรมชาติ

2) สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม (Cultural Environment) หรือสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น โบราณสถาน ศาสนสถาน ศิลปวัฒนธรรม เทคโนโลยีและกิจกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

โดยสามารถแบ่งสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมออกได้เป็น 2 ส่วนคือ ทางรูปธรรม (Tangible Cultural Environment) อันได้แก่ บ้านเรือน ศาสนสถาน การแต่งกาย อาหาร ข้าราชการโรคหัตถกรรม งานศิลปะ จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม งานฝีมือ การใช้เวลาว่าง การพักผ่อน และสันทนาการ และทางนามธรรม (Intangible Cultural Environment) อันได้แก่ คติความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษา วรรณคดี สภาพครอบครัว การเมือง การปกครอง การศึกษา ศาสนา สาธารณสุข

ภาพที่ 3 แสดงการแบ่งระบบสภาพแวดล้อม

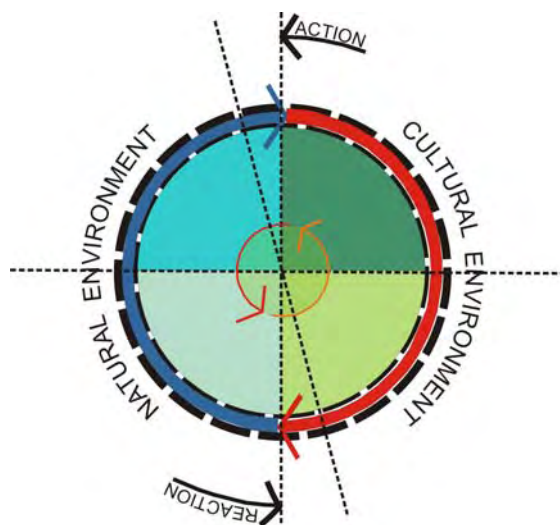
1.2 ความหมายของมรดกทางวัฒนธรรม

ตามองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO อ้างถึงใน คณะทำงานโครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม 2548) ได้ให้ความหมายของมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) ว่าเป็นผลมาจากการพัฒนาของสังคมในเรื่องคุณค่าและความต้องการของสังคม ในอดีตการอนุรักษ์มุ่งความสนใจในงานศิลปะหรืออนุสาวรีย์ที่มีความสำคัญ ในปัจจุบันมีการตระหนักเกี่ยวกับการดำรงชีวิตที่มีความเกี่ยวข้องกับลักษณะของสิ่งแวดล้อมที่อาศัยอยู่ ทั้งชีวิตความเป็นอยู่และการทำงานตลอดจนเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ทางจิตใจ จากการศึกษาสามารถแบ่งได้ เป็น 2 ประเภท คือ รูปแบบทางกายภาพ (Tangible) และรูปแบบทางนามธรรม (Intangible)

1.3 ความหมายของภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม

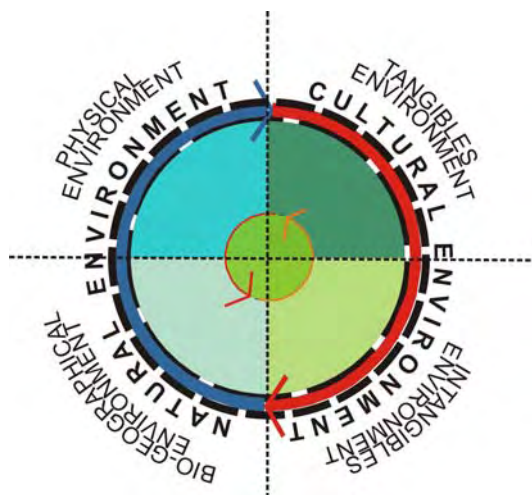
ภูมิทัศน์วัฒนธรรมนั้นเป็นผลที่แสดงออกมาในรูปของภูมิทัศน์ธรรมชาติที่มองเห็น โดยที่วัฒนธรรมเป็นผู้กระทำ มีธรรมชาติเป็นสื่อกลาง โดยเกรียงไกร เกิดศิริ ได้ศึกษาและประมวลจากการศึกษาแหล่งข้อมูลต่างๆ ได้ให้ความหมายว่า ภูมิทัศน์วัฒนธรรมคือผลของการกระทำดังกล่าว และยังเป็นผลผลิตที่เห็นได้อย่างเด่นชัดของความเกี่ยวเนื่องกันระหว่างผลของการกระทำของชุมชนมนุษย์ชาติ โดยก่อรูปขึ้นจากผลของวัฒนธรรม และความสามารถเท่าที่จะเป็นไปได้ที่ธรรมชาติจะเอื้ออำนวย ซึ่งก็คือมรดกอันทรงคุณค่าที่ตกทอดมาจากวิวัฒนาการทางธรรมชาติและของความพยายามของมนุษย์ตลอดทุกยุคทุกสมัยมา(เกรียงไกร เกิดศิริ อ้างถึงใน แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม 2549:17.)

ภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape) นั้นคือ องค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งที่อยู่ในสภาพแวดล้อม (Environment) มีความเกี่ยวข้องผสมผสานกับองค์ประกอบด้านอื่นๆ อย่างกลมกลืน และไม่หยุดนิ่ง เป็นพลวัตร มีความบอบบางเปลี่ยนแปลงได้และในขณะเดียวกันก็สามารถเปลี่ยน เป็นความแข็งแรงได้ โดย ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นขึ้นอยู่กับ การกระทำ (Action) โดยการกระทำนี้ขึ้นอยู่กับขีดจำกัดด้านต่างๆ และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี อันเป็นเหตุ ให้เกิดการกระทำที่เป็นผล (Reaction) เพื่อการรักษาความสมดุลของระบบนี้ ดังนั้นการเข้าใจระบบของสิ่งแวดล้อมก่อนจึงเป็นสิ่งสำคัญที่สามารถนำไปสู่การจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมต่อไป

ภาพที่ 4 แสดงระบบสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมมีการเคลื่อนไหว

ดังนั้นระบบของสภาพแวดล้อมที่สมบูรณ์จึงต้องมีความ สมดุลของส่วนประกอบอัน ได้แก่ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ (Natural Environment) และ สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม (Cultural Environment) ที่มีการส่งผลถึงกันแบบเกื้อหนุนกัน มีการกระทำของทั้งสองส่วนอยู่ตลอดเวลา ห่อเลี้ยงซึ่งกันและกัน ไม่สามารถแยกส่วนออกจากกันได้

ภาพที่ 5 แสดงความสัมพันธ์ของระบบสภาพแวดล้อมที่สมบูรณ์

โดยความหมายเหล่านี้มีความสอดคล้องกับการแบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 2 ส่วนคือ ทางรูปธรรม และทางนามธรรม

โครงการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมได้ให้คำจำกัดความของภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมไว้ว่า “เป็นพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่ประกอบด้วยแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ อันมีความเกี่ยวเนื่องกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และมีคุณค่าทางด้านความงาม ภูมิทัศน์วัฒนธรรมแสดงให้เห็นถึงต้นกำเนิดและพัฒนาการของสังคมหนึ่งๆ ผ่านทางลักษณะทางกายภาพและการใช้งานของพื้นที่” (คณะทำงานโครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม, ร่างระบบเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมCECS อ้างใน แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม 2549 :17.)

ส่วนความหมายของคำว่า “สิ่งแวดล้อมวัฒนธรรม (Cultural Environment)” ซึ่งโครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมได้อธิบายไว้ว่า “เป็นพื้นที่หรือบริเวณทางภูมิศาสตร์ที่สะท้อนและบอกเล่าเรื่องราวอันเกี่ยวเนื่องกับประวัติศาสตร์และพัฒนาการทางสังคมของมนุษย์ อันมีคุณค่าทั้งในอดีตและปัจจุบัน โดยให้ความสำคัญกับคุณค่าของพื้นที่โดยรวมมากกว่าสถานที่จุดเดียว จึงสามารถสะท้อนวิถีชีวิตของผู้คนโดยทั่วไปได้” (คณะทำงานโครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ร่างระบบเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม CECS 2548 :2.) ซึ่งนิยามของภูมิทัศน์วัฒนธรรม(Cultural Landscape) กับ สิ่งแวดล้อมวัฒนธรรม (Cultural Environment) มีความหมายสอดคล้องกัน

2 ทฤษฎี แนวคิด ที่เกี่ยวข้อง

ทฤษฎี แนวคิด ที่เกี่ยวข้องที่นำมาใช้ในการศึกษาครั้งนี้ได้แก่ ความเป็นมาและแนวคิดต่าง ๆ เกี่ยวกับการอนุรักษ์ ทฤษฎีเกี่ยวกับปัจจัยการเลือกแหล่งและลักษณะที่อยู่อาศัย โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1ความเป็นมาและแนวคิดต่าง ๆ เกี่ยวกับการอนุรักษ์

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเกิดขึ้นและดำเนินควบคู่มากับการดำรงชีวิตของมนุษย์ตามระบบชนชาติมาช้านาน มนุษย์คือผู้ให้กำเนิดวัฒนธรรม โดยวัฒนธรรมจะแตกต่างกันไปนั้นขึ้นอยู่กับเหตุผลทางกายภาพ ทางสังคมหรือตัวแปรอื่นๆ ที่มีความแตกต่างกันไป การเกิดขึ้นของการอนุรักษ์ศิลปกรรมนั้นอาจถือว่าการเริ่มต้นของแนวคิดการอนุรักษ์ ก่อนจะพัฒนาแนวคิดเรื่อยมาจนเป็นแนวคิดการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม โดยการศึกษาได้นำแนวคิดการอนุรักษ์ศิลปกรรมของโลกตะวันตก และแนวคิดของไทยซึ่งอยู่ในโลกตะวันออก มาแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างและความคล้ายคลึงกัน อย่างมีพัฒนาการ

ทัศนะเกี่ยวกับศิลปกรรมในอารยะธรรมตะวันตกตั้งแต่ดั้งเดิมเป็นไปในทางเลียนแบบชนชาติหรือความเหมือนจริง ต่างกับทัศนะฝ่ายตะวันออกที่มุ่งด้านสัญลักษณ์หรือนามธรรม

การอนุรักษ์บูรณปฏิสังขรณ์ของฝ่ายตะวันตกจึงมุ่งความถูกต้องแม่นยำต่อต้นแบบเดิม ขณะที่ฝ่ายตะวันออกไม่เคร่งครัดในเรื่องนี้มากนัก จนกระทั่งมีการรับกระแสความคิดด้านการอนุรักษ์ศิลปกรรมแบบตะวันตกเข้ามาปฏิบัติในประเทศไทยจนถึงทุกวันนี้

2.1.1 การอนุรักษ์ศิลปกรรมในแนวคิดตะวันตก

พื้นฐานแนวความคิดเชิงอนุรักษ์เป็นปรัชญาครอบคลุมแนวคิด ความเชื่อ ทักษะคติ แบบวิเคราะห์วิสัย หรือที่เรียกว่า Analytic ได้แก่ การใช้ขบวนการคิดในเรื่องใด ๆ ก็ตามในการอธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติ สร้างสรรค์ การหาเหตุผลในการสร้างเรื่องราวต่าง ๆ เป็นวิธีที่จะต้องแยกแยะวิเคราะห์เป็นขั้นเป็นตอน กระบวนการในการคิดแบบนี้มีมาตั้งแต่อารยธรรมยุคโบราณของตะวันตก คือ อารยธรรมกรีก ตามประวัติศาสตร์ตะวันตกจะมีการกล่าวถึงนักปราชญ์กรีกซึ่งบุคคลเหล่านี้เป็นผู้ในกำเนิดวิชาความรู้ให้แก่ทางตะวันตก ทั้งทางด้านการคำนวณ คณิตศาสตร์ เรขาคณิต รวมไปถึงทฤษฎีความรู้ต่าง ๆ ซึ่งบุคคลเหล่านั้นจะมองดูสิ่งต่าง ๆ มิใช่ดูเพียงรูปลักษณะภายนอก แต่จะมองลึกลงไปอีกว่าสิ่งของต่าง ๆ เหล่านั้นมันเกิดมาอย่างไร เช่น พิธากอรัสคิดสูตรทางคณิตศาสตร์ บุกริสคิดทฤษฎีทางเรขาคณิต อริสโตเติลเป็นคนแรกที่พยายามอธิบายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ซึ่งลักษณะการคิดของนักปราชญ์เหล่านั้นเป็นลักษณะการคิดที่มีระบบแล้วพยายามพิสูจน์ทำตามให้ได้นับเป็นวิธทางวิทยาศาสตร์

งานศิลปกรรมตะวันตกก็มาจากแนวคิดที่เป็นระบบ ลักษณะแรกเริ่มของงานศิลปะตะวันตกเริ่มจากการเลียนแบบธรรมชาติให้มีความเหมือนจริงมากที่สุด ดังนั้นจากลักษณะต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น จึงทำให้กระบวนการคิดของชาวตะวันตกมีลักษณะที่จะคิดคำนึงถึงลักษณะเดิมมากที่สุด และสามารถหันกลับไปศึกษาได้อีก เพราะเป็นการสืบทอดทางความรู้ (ศิริชัย นฤมิตรเรขการ อ้างถึงใน เมืองโบราณ 2536)

2.1.2 การอนุรักษ์ศิลปกรรมในแนวคิดไทย (ตะวันออก)

ตามแนวความคิดของไทย เดิมเป็นการคิดในแนวปรัชญาตะวันออกเป็นส่วนใหญ่ นักคิดตะวันออกไม่ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบตะวันตกแต่อาจได้คำตอบเดียวกัน เช่น การคิดในใจกับการคิดที่แสดงให้เห็นได้ การที่นักคิดมิได้ทำการคิดวิเคราะห์เป็นลำดับขั้นตอนเราเรียกว่า การคิดแบบเบ็ดเสร็จ หรือการคิดด้วยญาณ (ญาณวิสัย Intuitive) ซึ่งเป็นความคิดขั้นละเอียดมาก เป็นการคิดโดยใช้พลังสมองค้นหาคำตอบ โดยไม่ต้องแจกแจงแล้วได้คำตอบซึ่งชาวตะวันตกยอมรับไม่ได้ ส่วนในด้านศิลปะ ศิลปะตะวันออกเช่นศิลปะจีนจะไม่ใช้การเลียนแบบธรรมชาติ แต่ผลงานศิลปะจะเกิดขึ้นจากภาพในใจ การสร้างงานของจีนนั้น จิตรกรจะออกไปสัมผัสธรรมชาติที่ประทับใจแล้วเก็บเอามาสร้างงาน มิใช่้นำผืนผ้าใบไปกางแล้วลอกธรรมชาติของจริงลงไปหรือมีแบบร่างก่อน

ในเรื่องของการอนุรักษ์ศิลปกรรม ไทยเราจะเน้นทางด้านบุญกิริยา โดยถือว่าเป็นการสร้างขึ้นใหม่เพื่อผลบุญในชาติหน้า หรือเป็นการอุทิศส่วนกุศลโดยไม่คำนึงถึงรูปแบบของเดิม เพราะถือว่าสิ่งก่อสร้างหรืองานศิลปกรรมที่ร่วงโรยไปก็เป็นไปตามกฎไตรลักษณ์ทางพุทธศาสนา แต่ในปัจจุบันไทยเราได้รับทัศนคติด้านการอนุรักษ์แบบตะวันตกซึ่งเข้ามาสมัยรัชกาลที่ 4 เพิ่มขึ้น ประกอบกับการได้เห็นตัวอย่างจากต่างประเทศ และจากชาวตะวันตกที่เดินทางเข้ามาในไทย ทำให้ปัจจุบันการอนุรักษ์ศิลปกรรมในประเทศไทยส่วนใหญ่จึงใช้กระบวนการคิดแบบตะวันตก (ศิริรัช นฤมิตรเรขการ อ้างถึงใน เมืองโบราณ 2536)

2.2 ทฤษฎีเกี่ยวกับปัจจัยการเลือกแหล่งและลักษณะที่อยู่อาศัยและรูปแบบของชุมชน ริมน้ำ

สำหรับการศึกษารั้วนี้พื้นที่ศึกษามีลักษณะทางกายภาพของชุมชนริมน้ำ อีกทั้งการตั้งถิ่นฐานยังมีเหตุที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยทางเศรษฐกิจด้วย ดังนั้นจึงมีการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยการเลือกแหล่งและลักษณะที่อยู่อาศัย รวมถึงศึกษารูปแบบของชุมชนริมน้ำในเรื่องของพัฒนาการชุมชน

2.2.1 ทฤษฎีเกี่ยวกับปัจจัยการเลือกแหล่งและลักษณะที่อยู่อาศัย

ทฤษฎีนี้มีจุดประสงค์เพื่อพรรณนารูปแบบและลักษณะของปัจจัยของการเลือกแหล่งและลักษณะที่อยู่อาศัยของประชาชนในชุมชน ซึ่งสาเหตุหลักของการเลือกแหล่งที่อยู่อาศัยนั้นเกิดจากปัจจัยหลักทางด้านเศรษฐกิจทั้งสิ้น

ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัจจัยทางด้านอื่นๆตามมา เช่น ด้านสังคม ด้านกายภาพที่เกี่ยวข้องกับที่อยู่อาศัย อาจกล่าวได้ว่าความสามารถในการใช้จ่ายนั้นเป็นปัจจัยพื้นฐานอันดับแรกในการเลือกแหล่งที่อยู่อาศัย ส่วนระยะทางไปยังแหล่งงานและราคาที่ดินราคาของที่อยู่อาศัย เป็นปัจจัยที่ตามมาภายหลัง การตัดสินใจเลือกที่ต่างกันั้นขึ้นกับงบประมาณและรายได้ของผู้อยู่อาศัย (Alonso 1960 และ Brain Goodail 1972 อ้างถึงโดย อมร ฤกษ์พนันท์ วิทยานิพนธ์ 2547) กล่าวว่ารายได้กับความพึงพอใจจะมีอิทธิพลต่อการเลือกที่อยู่อาศัย ซึ่งสอดคล้องกับ Park, Burgess และ Mc Kenzie (อมร ฤกษ์พนันท์ 2547 : 18-21, อ้างจาก Park, Burgess และ Mc Kenzie 1975) เมื่อผู้อยู่อาศัยมีรายได้สูงขึ้น โอกาสในการเลือกรูปแบบบ้าน ที่ตั้งและสิ่งทีพอใจ จะอยู่ในระดับสูงขึ้นด้วย เพราะความสามารถจ่ายเพื่อให้ได้สิ่งที่ดีกว่า ใหม่มากกว่าและแหล่งที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกนั้นย่อมมีมากกว่า โดยปัจจัยที่เกิดเนื่องจากปัจจัยทางเศรษฐกิจนั้น แบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

2.2.1.1 ลักษณะทางกายภาพ

ที่เกิดจากปัจจัยทางเศรษฐกิจ ได้พิจารณาใน 2 ลักษณะ ดังนี้

1) ลักษณะอาคารและพื้นที่ปลูกสร้างอาคาร (อมร กฤษณพันธ์ 2547 : 18-21, อ้างจาก Brain Goodail, 1972) ได้กล่าวถึงลักษณะของบ้าน ว่าดูจากความใหม่เก่าของบ้าน ส่วนประกอบภายในและความเหมาะสมกับขนาดของบ้านกับครอบครัว โดย Willian H. Claude (อมร กฤษณพันธ์ 2547 : 18-21, อ้างจาก Willian H. Claude 1973) ได้อธิบายเสริมไว้ ดังนี้

- แหล่งที่อยู่อาศัยควรมีความปลอดภัยสูง ระบายน้ำได้ดี และควรอยู่ใกล้ถนนและดินมีลักษณะที่เหมาะสมในการก่อสร้าง มีบริการสาธารณะต่างๆที่สามารถเดินไปใช้บริการได้ แต่สำหรับชุมชนริมแม่น้ำนั้นลักษณะการตั้งบ้านเรือนมักอยู่ใกล้แม่น้ำลำคลองมากกว่า การก่อสร้างบ้านเรือนใกล้ริมน้ำจึงสามารถใช้ประโยชน์จากน้ำได้โดยสะดวกมาก โดยเฉพาะการสัญจรทางน้ำโดยเรือ หลังจากนั้นบทบาทการสัญจรทางน้ำจึงค่อยลดบทบาทลงเนื่องจากการสัญจรทางบกมีบทบาทมากกว่า
- ที่อยู่อาศัยควรอยู่ในบริเวณที่มีสภาพธรรมชาติสวยงามและควรอยู่ห่างจากสิ่งรบกวนจากควัน กลิ่น เสียง ฝุ่นละอองและอิทธิพลของสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา ไม่มีบ้านหนาแน่นนักและต้องมีความเป็นส่วนตัวเงียบสงบ ได้รับแสงสว่างเพียงพอ อากาศถ่ายเทได้ดี
- มีระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการที่ดี เพราะจะทำให้ผู้อยู่อาศัยได้รับบริการทางสังคมที่ดี

2) ลักษณะของทำเลที่ตั้งอาคาร เป็นการพิจารณาในเรื่องระหว่างทำเลที่ตั้งแหล่งงานและที่พักอาศัย ซึ่ง Alonso (1960), Jay Siegal (1970) และ Brain Goodail (1972) ได้กล่าวว่าการเข้าถึงแหล่งงานการกระจายตัวของแหล่งงาน มีอิทธิพลต่อการกระจายตัวของที่อยู่อาศัยมากกว่าปัจจัยอื่นๆ ครอบครัวจะต้องพิจารณาระหว่างความสะดวกของการเข้าถึงแหล่งงานของหัวหน้าครอบครัวกับความเป็นไปได้เกี่ยวกับค่าใช้จ่ายในการเดินทางจากบ้านไปที่ทำงาน ตลอดจนราคาที่ดินที่เหมาะสม ความต้องการอื่นในการติดต่อกับเมือง ซึ่งราคาที่ดินบริเวณศูนย์กลางเมืองจะมีราคาสูง ในขณะที่ราคที่ดินนั้นจะลดลงตามระยะทางที่ห่างจากศูนย์กลางเมืองและแปรผกผันกับค่าขนส่ง นอกจากนั้นในพื้นที่เมืองที่มีการให้บริการสาธารณะที่ไม่เท่าเทียมกันก็จะมีผลต่อการเลือกแหล่งที่อยู่อาศัยโดยเฉพาะกลุ่มผู้มีรายได้สูงย่อมมีความได้เปรียบกว่า และความสะดวกในการเข้าถึงเกี่ยวกับการเดินทางไปประกอบกิจกรรมต่างๆทำให้ผู้อยู่อาศัยเลือกอยู่ในบริเวณสองข้างทางคมนาคมและกระจายอยู่รอบๆศูนย์กลางธุรกิจการค้า ศูนย์กลางการทำงานและการศึกษา(อมร กฤษณพันธ์ 2547 : 18-21, อ้างจาก Alonso 1960 , Jay Siegal , 1970. และ Brain Goodail , 1972)

2.2.1.2 ลักษณะทางสังคม

Harold Cater (1975) และ Brain Goodail (1972) กล่าวว่าปัจจัยด้านสังคม จะเกี่ยวกับความแตกต่างกันในด้านคุณค่า ความต้องการและความพอใจของประชาชน โดยจะสัมพันธ์กับกลุ่มที่มีความต้องการและลักษณะนิสัยที่เหมือนกัน ซึ่ง Alonso (1960) กล่าวเสริมว่า รัชของสมาชิกในครอบครัว นั่นคือครอบครัวที่มีจำนวนเด็กมาก จะมีผลให้ต้องใช้พื้นที่มากขึ้น ซึ่งมักเป็นพื้นที่เขตชานเมือง นอกจากนี้บริเวณที่โรงเรียนที่มีการศึกษาดีตั้งอยู่ ก็จะมีผลให้ได้รับความสนใจในเลือกเป็นแหล่งที่อยู่มากขึ้น ส่วนครอบครัวที่ไม่มีเด็กมักชอบความสะดวกสบายในการเข้าถึงสิ่งที่น่าพอใจของเมืองและพอใจอยู่ในบ้านที่มีพื้นที่ไม่กว้างมากนักบริเวณศูนย์กลางเมือง ซึ่งสอดคล้องกับ Harold Cater ที่กล่าวว่าความแตกต่างของช่วงอายุจะมีผลต่อการเลือกที่อยู่อาศัย เช่น ครอบครัวที่มีผู้สูงอายุเป็นส่วนใหญ่ จะต้องการบ้านที่ตั้งอยู่ในบริเวณที่มีความงาม และเงียบสงบ เป็นต้น โดยทั้งหมดขึ้นอยู่กับความมั่นคงทางเศรษฐกิจของครอบครัวนั้นๆ นอกจากนั้น Alonso ยังกล่าวเพิ่มไว้อีกว่า การแบ่งแยกสีผิว เชื้อชาติ และชนชั้นจะมีผลต่อการเลือกที่อยู่อาศัยด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ ในพื้นที่เมืองที่มีการให้บริการสาธารณะที่ไม่เท่าเทียมกัน ก็จะมีอิทธิพลต่อการเลือกแหล่งที่อยู่อาศัย โดยเฉพาะกลุ่มผู้มีรายได้น้อย (อมร ฤกษ์พันธ์ 2547 : 18-21, อ้างจาก Harold Cater ,1975. Brain Goodail ,1972. Alonso,1960)

มีการกล่าวเสริมโดย Steinberg (อมร ฤกษ์พันธ์ 2547 : 18-21, อ้างจาก Steinberg 1996:463-464) ให้ความเห็นว่าสิ่งที่มีคุณค่าของเมืองคือ การที่สามารถใช้ประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจได้ เช่น การท่องเที่ยว การค้า การพัฒนาเศรษฐกิจ โดยใช้ภาพลักษณ์ด้านสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมเป็นตัวเริ่มต้น การมองแบบนี้เป็นการมองประเด็นให้เห็นคุณค่าที่มีอยู่ ไม่เพียงแต่ที่เป็นกายภาพเท่านั้น

จะเห็นว่าปัจจัยหลักทางด้านเศรษฐกิจ เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัจจัยทางด้านอื่นๆตามมา เช่น ด้านสังคม ด้านกายภาพที่เกี่ยวข้องกับที่อยู่อาศัย ซึ่งกล่าวได้ว่าปัจจัยพื้นฐานอันดับแรกในการเลือกแหล่งที่อยู่อาศัย การตัดสินใจเลือกที่ต่างกันย่อมขึ้นอยู่กับงบประมาณและระดับรายได้ของผู้อยู่อาศัยเป็นสำคัญด้วย

2.2.2 รูปแบบของชุมชนริมน้ำ

ลักษณะของชุมชนริมน้ำโดยทั่วไปมักจะประกอบด้วย บ้านเรือนที่ปลูกอยู่ตามชายน้ำทั้งสองฝั่ง โดยมีเรือนจำนวนมากตั้งอยู่ในหน้าตลิ่งเป็นแนวแรก แล้วจึงต่อด้วยกลุ่มเรือนที่ตั้งอยู่บนตลิ่งหรือหลังตลิ่งขึ้นไปอีกหนึ่งหรือสองแถว ซึ่งแล้วแต่อายุและความแออัดของชุมชน โดยมีพื้นที่ด้านหลังของบ้านพักอาศัยที่ถูกจัดสรรไว้เพื่อทำการเกษตรกรรม ซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนในชุมชนมาตั้งแต่โบราณ ส่วนวัดที่เป็นศูนย์กลางทางศาสนาและสังคม ส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ในบริเวณ

รินน้ำ หรือด้านหลังของพื้นที่เกษตรกรรม และมักจะหันหน้าออกสู่ ทิศเหนือหรือทิศตะวันออกที่เป็นแม่น้ำ ลำคลอง โดยส่วนใหญ่บริเวณที่เป็นจุดบรรจบกันของคลองต่างๆ มักเป็นบริเวณที่มีอาคารเกาะกลุ่มกันอย่างหนาแน่น และบริเวณนี้จะมีเรือพายเป็นจำนวนมากมาจอดขายของกันจึงเกิดเป็นตลาดน้ำขึ้นมา (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อ้างใน แหล่งสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมริมคลองอ้อมนนท์ 2548:9)

ต่อมาหลังจากมีการพัฒนาระบบการคมนาคมที่เน้นความสำคัญทางบกมากกว่าทางน้ำ จึงทำให้การสัญจรทางน้ำลดบทบาทลง คนพายเรือกันน้อยลง คนขายของจึงต้องเปลี่ยนการค้ามาอยู่ในบริเวณริมน้ำเกิดพัฒนาการเป็น ตลาดบกริมน้ำ นี่เป็นพัฒนาการของชุมชนริมน้ำที่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบไป

การศึกษารูปแบบของชุมชนริมน้ำจึงต้องศึกษาเกี่ยวกับองค์ประกอบต่างๆของชุมชนที่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน การเปลี่ยนแปลงไปขององค์ประกอบใดนั้น อาจส่งผลกระทบต่อองค์ประกอบอื่นๆด้วย

3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ด้วยความมุ่งหวังที่จะเข้าใจถึง ทฤษฎี แนวคิด เกี่ยวกับองค์ประกอบและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมชุมชน ว่ามีที่มาที่ไปอย่างไร ผู้วิจัยมีข้อจำกัดในเรื่องระยะเวลาในการปฏิบัติงาน ในการทำงานจึงมีความจำเป็นที่ต้องรวบรวมข้อมูลด้านต่างๆ ตลอดจนการลงพื้นที่เพื่อสำรวจด้านกายภาพ และข้อมูลด้านชุมชนเพิ่มเติม การปฏิบัติงานต้องครอบคลุมในทุกประเด็นที่เกี่ยวข้อง โดยกรอบแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม คือการศึกษาโดยใช้เอกสารอ้างอิง ดังต่อไปนี้

หน่วยงานแรก จากสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ.) กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยความร่วมมือของคณะทำงานจากสถาบันการศึกษา 3 แห่งคือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร และสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

หน่วยงานที่สองคือ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม โดยความร่วมมือของ มหาวิทยาลัยศิลปากร และหน่วยงานที่สามคือ สภาการโบราณสถานระหว่างประเทศ(International Council on Monuments and Sites) ชื่อย่อคือ ICOMOS โดยกรอบแนวคิดที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย

- การประเมินคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage)
- ระบบเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม (Cultural Environment Conservation System)

- แนวคิดการจัดการภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม
- แนวคิดของ สภาการโบราณสถานระหว่างประเทศ(International Council on Monuments and Sites) หรือ ICOMOS เกี่ยวกับกฎบัตรว่าด้วยมรดกสิ่งก่อสร้างพื้นดิน ค.ศ. 1999
- แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development)
- การศึกษาโครงการพัฒนาตลาดคลองสวนในเชิงอนุรักษ์ โดยคณะครุศาสตร์ อุทสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบังลาดกระบัง

3.1 การประเมินคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับมรดกทางวัฒนธรรม

UNESCO ได้กำหนดไว้ว่า มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) รวมถึง สิ่งแวดล้อมที่ถูกสร้างขึ้นและทั้งระบบนิเวศน์ โดยการอนุรักษ์ควรอยู่บนพื้นฐานของกระบวนการ วิเคราะห์ซึ่งเริ่มจากการสำรวจ ศึกษาข้อมูลทางเอกสารและการจำกัดความในเรื่องของลักษณะหรือ ธรรมชาติของแหล่งวัฒนธรรมและคุณค่าต่างๆที่เกี่ยวข้องกับแหล่งวัฒนธรรมนั้นๆ สามารถ แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ (1) คุณค่าทางวัฒนธรรม (2) คุณค่าทางสังคมเศรษฐกิจ

คุณค่านั้นขึ้นอยู่กับลักษณะทางสังคมและสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา โดยเฉพาะมรดกทางวัฒนธรรม แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลง เลื่อมโทรมแตกสลาย ซึ่งเป็นไปตามลักษณะของสภาพอากาศที่มีการเปลี่ยนแปลงและลักษณะการใช้งาน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจึงกลายเป็นส่วนหนึ่งทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญ

3.1.1 คุณค่าทางวัฒนธรรม มีการแบ่งเป็น 3 ลักษณะดังนี้

1) คุณค่าทางด้านความเป็นเอกลักษณ์ (Identity value) อยู่บนพื้นฐานของการระลึก จดจำได้ เกี่ยวข้องเรื่องมุมมองของสังคม รวมไปถึงรูปลักษณะอื่นๆ เช่น อายุ ประเพณี ความรู้สึก ไร่ลึก อนุสาวรีย์ ความเลื่อมใสในศาสนา การเมือง ความเป็นชาตินิยม คุณค่าของเอกลักษณ์มี ผลกระทบต่อการอนุรักษ์และบูรณะแหล่งมรดกวัฒนธรรม หากการรับรู้ไม่ถูกต้องอาจกลายเป็น การทำลายมรดกที่มีคุณค่าเหล่านั้นไป คุณค่าเหล่านี้สามารถส่งเสริมโดยผ่านการศึกษาให้ความรู้ที่ถูกต้อง และการฝึกหัดที่เหมาะสม

2) คุณค่าด้านศิลปะ ด้านเทคนิค (Relative artistic or Technical value) เป็นคุณค่าที่มาจาก การประเมินความสำคัญทางประวัติศาสตร์โดยวิธีทางวิทยาศาสตร์และการวิเคราะห์ต่างๆ คุณค่าทางด้านศิลปะและด้านเทคนิคเป็นผลมาจากการค้นคว้าโดยมีความตั้งใจในการพิสูจน์ ความสำคัญของแหล่งมรดกที่มีความสำคัญผ่านรูปแบบของการดำรงชีพเช่น เครื่องมือในการ ประกอบอาชีพ งานฝีมือ เป็นต้น

3) คุณค่าในเรื่องความหายาก(Rarity value) มีความเกี่ยวข้องกับแหล่งมรดกในรูปแบบของผู้สร้าง ช่วงเวลา พื้นที่ และความเป็นตัวแทนหรือเป็นเอกลักษณ์ของแหล่งมรดก คุณค่าในเรื่องความหายากเกี่ยวข้องกับคุณค่าด้านความเป็นเอกลักษณ์และคุณค่าด้านศิลปะและด้านเทคนิค จะมีผลต่อระดับความเข้มข้นในการปกป้องแหล่งมรดก คุณค่าในเรื่องความหายากที่สูงอาจจะส่งผลให้เป็นแหล่งมรดกที่มีความสำคัญในระดับสูง

3.1.2 คุณค่าทางสังคมเศรษฐกิจ แบ่งเป็น 5 ลักษณะดังนี้

1) คุณค่าทางด้านเศรษฐกิจ (Economic value) สนับสนุนส่งเสริมให้มีการจัดการแหล่งมรดก มี 4 รูปแบบคือ การท่องเที่ยว การค้า การใช้งาน และสิ่งอำนวยความสะดวก หากขาดการวางแผนหรือวางแผนผิดพลาด เน้นเพียงรายได้โดยมองข้ามความสำคัญด้านอื่นๆอาจจะนำไปสู่การทำลาย

2) คุณค่าทางการใช้สอย (Functional value) เกี่ยวพันกับคุณค่าด้านเศรษฐกิจ คุณค่าทางการใช้สอย หมายถึง รูปแบบการใช้สอยตั้งแต่แรกเริ่มหรือการใช้สอยที่เพิ่งริเริ่มใช้กันอย่างกลมกลืนผสานกันได้ดีกับพื้นที่ รูปแบบการใช้สอยในรูปแบบประเพณี ที่สืบทอดกันมา จะเป็นตัวส่งเสริมและสนับสนุนคุณค่าความสำคัญ หรือความหมายของพื้นที่

3) คุณค่าทางด้านข้อมูลและการศึกษาหาความรู้ (Educational value) รวมถึงการให้ข้อมูลทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สนับสนุนให้การศึกษาเกี่ยวกับแหล่งมรดก ที่มีความสำคัญ แต่อย่างไรก็ตามไม่ควรที่จะสนับสนุนการสร้างใหม่หรือการทำลายอาคารดั้งเดิมเพราะจะส่งเสริมให้หลักฐานทางประวัติศาสตร์เปลี่ยนไป

4) คุณค่าทางด้านสังคม (Social value) คุณค่าทางด้านสังคมของแหล่งมรดกมีความเกี่ยวข้องกับประเพณี รวมถึงรูปแบบทันสมัย เป็นการดำเนินตามข้อกำหนด แบบแผนหรือแนวทางของสังคมและวัฒนธรรมของสังคมนั้น คุณค่าทางด้านสังคมสามารถทำให้เกิดความสนใจเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมในพื้นที่มากขึ้น และจะนำไปสู่การบำรุงรักษาและการซ่อมแซม อาคารหรือส่วนอื่นๆ

5) คุณค่าทางการเมือง (Political value) มักพบได้ในวาระสำคัญหรือเหตุการณ์สำคัญ ที่เกิดในประวัติศาสตร์ ณ ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง ความสำคัญในการเมืองจะเป็นตัวสนับสนุนให้มีการจัดหาทุนและความเอาใจใส่ในพื้นที่ โดยมีการคุ้มครอง การสร้างอนุสรณ์สถาน เป็นต้น

3.2 การศึกษาระบบเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม (Cultural

Environment Conservation System :CECS) โดย สำนักงานนโยบายและแผน

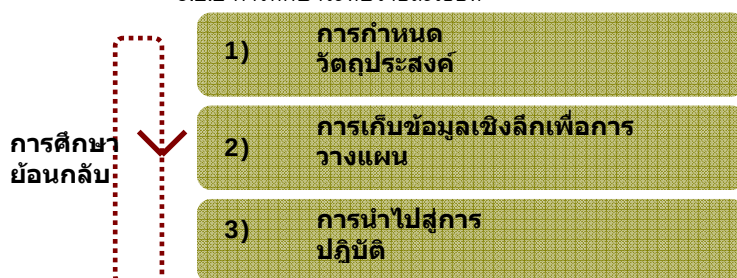
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ระบบเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมนี้เกิดจาก การนำระบบเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของเดนมาร์กมาประยุกต์ใช้ได้แก่ ระบบการสำรวจคุณค่าทางสถาปัตยกรรมในสภาพแวดล้อม SAVE (Survey of Architectural Value Environment) และปรับเปลี่ยนให้มีความเหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย ขั้นตอน กระบวนการสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ระยะสำคัญคือการศึกษาระดับกว้าง และ การศึกษาระดับรายละเอียด

3.2.1 การศึกษาระดับกว้าง

3.2.2 การศึกษาระดับรายละเอียด

แผนภูมิที่ 1 แสดงขั้นตอนการศึกษาของระบบเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ที่มา : สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ระบบเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม, กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2550.

3.2.1 การศึกษาระดับกว้าง

ระบบเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ประกอบด้วย 6 ขั้นตอนซึ่งเป็นการศึกษาพื้นที่ที่มีขนาดใหญ่ระดับจังหวัด การศึกษาครั้งนี้จึงนำเอาเพียงการศึกษาของขั้นตอนที่ 1-4 เท่านั้น โดยไม่ได้ศึกษาส่วนของขั้นตอนที่ 5 ซึ่งเป็นเรื่องของการจัดความสำคัญเร่งด่วนและขั้นตอนที่ 6 การบูรณาการข้อมูลเข้าสู่แผนระดับกว้าง

ขั้นตอนที่ 1 การสรุปคุณลักษณะสำคัญ ได้แก่ การสรุปภาพรวมและคุณลักษณะสำคัญของจังหวัดในด้านต่างๆ เพื่อสรุปย่อและคัดกรองข้อมูลทุติยภูมิที่มีอยู่ให้มีความกระชับขึ้น โดยจะได้นำมาใช้เป็นข้อมูลอ้างอิงร่วมกันของคณะทำงาน หน่วยงานราชการท้องถิ่นและประชาชนในพื้นที่ สำหรับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ทางผู้วิจัยใช้พื้นที่ศึกษาวิจัยที่มีขนาดเล็กกว่าจังหวัดโดยทำการศึกษาในระดับชุมชน ดังนั้นการสรุปคุณลักษณะสำคัญจึงเป็นแบบในระดับชุมชนตลาดคลองสวน การสร้างข้อมูลอ้างอิงร่วมดังกล่าวจะเป็นการลดระยะเวลาที่จะต้องใช้ในการสร้างฐานความเข้าใจร่วมกันและเป็นการจำกัดเนื้อหาของการสำรวจและการเก็บข้อมูลให้ตรงกับประเด็นที่ต้องการเน้นและมีความสำคัญเร่งด่วนในการดำเนินการ หัวข้อคุณลักษณะสำคัญในด้านต่างๆ ที่ทำการสรุปสามารถแบ่งได้เป็น 3 เรื่องด้วยกันคือ เรื่องประวัติศาสตร์พัฒนาการเมือง เรื่องสภาพทางธรรมชาติ และเรื่องของภูมิทัศน์สถาปัตยกรรมและชุมชน ข้อมูลจากคุณลักษณะสำคัญในทุกด้านจะได้ถูกนำมาแลกเปลี่ยนกันเพื่อระดมความคิดเห็นก่อนที่จะนำมากำหนดเป็น สาระสำคัญโดยอ้างอิงเบื้องต้นได้จาก กลุ่มหัวข้อสาระสำคัญในด้านต่างๆอย่างกว้างขวางดังนี้คือ

กลุ่มที่ 1 กลุ่มสาระสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมมนุษย์ (Built Environment)

ครอบคลุมองค์ประกอบทางกายภาพที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ ได้แก่ สถาปัตยกรรม สิ่งก่อสร้าง โบราณสถาน ชุมชน โครงสร้างเมือง แหล่งโบราณคดี ฯลฯ

กลุ่มที่ 2 กลุ่มสาระสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (Natural Environment)

ครอบคลุมองค์ประกอบทางกายภาพทางธรรมชาติ ได้แก่ แม่น้ำคูคลอง แหล่งน้ำ ป่าไม้ ฯลฯ

กลุ่มที่ 3 กลุ่มสาระสำคัญด้านประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและมรดกวัฒนธรรมทาง

นามธรรม (Intangible Environment)

ครอบคลุมหัวข้อที่เกี่ยวข้องเนื่องกับองค์ประกอบที่ไม่ใช่กายภาพเช่นเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มชนชาติพันธุ์ แหล่งการผลิต แหล่งเกษตรกรรมและภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น ฯลฯ

ขั้นตอนที่ 2 การระบุแหล่งสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ได้แก่ การระบุพื้นที่ที่มีความสำคัญเบื้องต้นตามสาระสำคัญที่กำหนดอย่างรอบด้านโดยเกิดจากข้อมูลที่ได้จากการนำรายชื่อสาระสำคัญทางด้านต่างๆของพื้นที่มาจัดทำผังกายภาพตามสาระสำคัญ ก่อนที่จะนำมาวิเคราะห์หาพื้นที่สำคัญ

ขั้นตอนที่ 3) การสำรวจจัดทำเอกสารข้อมูล ได้แก่ การดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนามเพิ่มเติม เพื่อเป็นข้อมูลในการกำหนดนโยบายและแนวทางในการบริหารจัดการของพื้นที่ที่ได้รับการระบุในขั้นตอนที่แล้ว โดยมี 2 ส่วนสำคัญ คือ

1) การระบุขอบเขตเบื้องต้นเพื่อการสำรวจ เมื่อได้มีการระบุตำแหน่งพื้นที่ที่จะมีการสำรวจแล้ว พื้นที่ดังกล่าวควรที่จะได้รับการพิจารณาอีกครั้งในรายละเอียดที่มากขึ้นและเฉพาะกับคนในวงที่อยู่ในพื้นที่โดยใช้แผนที่ฐานในมาตราส่วนที่ใหญ่ขึ้นเป็นแผนที่อ้างอิงในการพูดคุยข้อมูลตำแหน่งขององค์ประกอบสำคัญในพื้นที่นั้นๆ จะได้มีการระบุในแผนที่อีกครั้งก่อนที่จะได้มีการแลกเปลี่ยนพูดคุยถึงขอบเขตบริเวณที่ควรจะได้มีการสำรวจภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลเพิ่มเติมโดยเกณฑ์ในการพิจารณาขอบเขตมีดังนี้

- หน่วยพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ เช่น แนวกำแพงเมืองเก่า เขตการปกครองในอดีต ฯลฯ
- สภาพทางภูมิศาสตร์ เช่น คูคลอง แม่น้ำ ฯลฯ
- ขอบเขตพื้นที่ที่ครอบคลุมองค์ประกอบสำคัญได้อย่างครบถ้วน

2) การสำรวจภาคสนาม พื้นที่ที่ได้รับการระบุขอบเขตเบื้องต้นจะได้รับการดำเนินการสำรวจ โดยใช้วิธีการสำรวจร่วมกันกับคนในพื้นที่ (Walk-through Survey) ซึ่งอาจเป็นหัวหน้าชุมชน เยาวชนหรือผู้เฒ่าผู้แก่ในพื้นที่ ร่วมกับคณะสำรวจ การสำรวจโดยการให้คนในพื้นที่พาคณะสำรวจเดินเพื่อให้เห็นถึงตำแหน่งองค์ประกอบสำคัญและสภาพทางกายภาพโดยรวมของพื้นที่

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินคุณค่าและการวิเคราะห์

ข้อมูลที่ได้ของแหล่งสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมทั้งหมดที่ได้จากภาคสนามจะได้นำมาประเมินคุณค่าและวิเคราะห์ใน 3 ด้านหลัก อันประกอบด้วยด้านที่ 1 คือ คุณค่าความสำคัญ (Significance) ด้านที่ 2 คือ ภัยคุกคามและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง (Threat and Trend) และด้านที่ 3 คือแนวทางในการอนุรักษ์พื้นที่เบื้องต้น

ในขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนการดำเนินการที่อาจจะต้องใช้ความรู้และความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านดังนั้นควรจะได้มีการดำเนินการร่วมกันหรือประสานงานขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและรับผิดชอบโดยตรง เช่น กรมศิลปากร ในเรื่องของการประเมินคุณค่า โบราณสถาน นักประวัติศาสตร์และนักวิชาการท้องถิ่น ในเรื่องของการประเมินคุณค่าความสำคัญของพื้นที่และการวิเคราะห์สภาพทางกายภาพในปัจจุบัน เป็นต้น

ด้านที่ 1 การประเมินคุณค่าความสำคัญ (Significance)

การประเมินคุณค่าความสำคัญจะอ้างอิงถึง 2 ส่วน เพื่อใช้เป็นเกณฑ์ในการประเมิน ได้แก่ คุณค่า (Value) และ สภาพความแท้ดั้งเดิม (Authenticity)

คุณค่า (Value) คือสิ่งที่ให้ประโยชน์ไม่ว่าจะเป็นทางกายภาพหรือทางจิตใจกับมนุษย์ คุณค่านั้นขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมและสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา โดย คุณค่าเหล่านี้ อาจถูกแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ

คุณค่าทางวัฒนธรรม (Cultural Value) โดยแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะดังนี้

คุณค่าทางด้านความเป็นเอกลักษณ์ (Identity Value) คุณค่าทางด้านศิลปะ ด้านเทคนิค (Artistic & Technical Value) และ คุณค่าในเรื่องความหายาก (Rarity Value)

คุณค่าทางสังคม เศรษฐกิจ โดยแบ่งออกเป็น 5 ลักษณะดังนี้ คุณค่าทางด้านเศรษฐกิจ (Economic Value) คุณค่าทางด้านการใช้สอย (Functional Value) คุณค่าทางด้านข้อมูลและการศึกษาหาความรู้ (Education Value) คุณค่าทางด้านสังคม (Social Value) และ คุณค่าทางด้านการเมือง (Political Value)

สภาพความแท้ดั้งเดิม (Authenticity) คือการคงอยู่ของคุณค่านั้นๆ โดยแบ่งออกได้เป็น 5 ส่วนที่สำคัญ ได้แก่ ที่ตั้ง (Location) บริเวณโดยรอบ (Setting) ยังคงใช้วัสดุเหมือนเดิม (Material) ยังคงรูปร่างแบบเดิม (Style) และสิ่งสุดท้ายคือ ฝีมือช่าง/เทคนิคการก่อสร้าง (Craftsmanship)

ด้านที่2 ภัยคุกคามและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง (Threat and Trend)

การวิเคราะห์ในส่วนนี้เป็นการมองแนวโน้มและปัจจัยถึงการสูญเสียไปของ คุณค่า ความสำคัญ และสภาพความแท้ดั้งเดิม ที่อาจเกิดขึ้นในพื้นที่ทั้งในระดับองค์ประกอบและภาพรวมของพื้นที่ โดยมองทั้งปัจจัยภายในและภายนอกควบคู่กันไป ภัยคุกคามที่พิจารณาจะเป็นปัจจัยหลักที่จะนำไปสู่แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่

ด้านที่3 การกำหนดแนวทางในการอนุรักษ์พื้นที่เบื้องต้น การวิเคราะห์ในส่วนนี้เป็นการมองถึงแนวทางที่จะเก็บรักษาคุณค่าความสำคัญของพื้นที่และป้องกันภัยคุกคามที่จะเกิดขึ้น ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจภาคสนามในส่วนนี้ จะเป็นแนวทางให้ผู้ประเมินและบุคคลภายนอกซึ่งไม่ได้สัมผัสกับพื้นที่โดยตรงจะได้นำมาใช้ ประกอบการกำหนดนโยบายและแผนงาน

จากนั้น จึงบูรณาการข้อมูลเข้าสู่แผนระดับกว้าง ข้อมูลทั้งในส่วนที่เป็นระบบฐานข้อมูล(ทะเบียนแหล่งสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของจังหวัด) และแผนที่แสดงตำแหน่งและขอบเขตแหล่งสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม จะได้นำมาเปลี่ยนให้อยู่ในรูปของข้อมูลสารสนเทศภูมิศาสตร์(GIS) เพื่อนำไปใช้เป็นชั้นของข้อมูลอันจะเป็นข้อมูลประกอบส่วนหนึ่ง ในกระบวนการจัดทำผังเมืองรวมของจังหวัด หรือผังพัฒนาจังหวัดอื่นๆที่จะจัดทำขึ้นในอนาคต (สำหรับการวิจัยครั้งนี้ไม่มีการบันทึกข้อมูลเข้าระบบนี้)

จากการศึกษาขั้นตอนในระดับกว้างของ ระบบเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม(Cultural Environment Conservation System) นั้นพบว่าระบบนี้มีความเหมาะสมกับพื้นที่ขนาดใหญ่ระดับจังหวัดที่มีความชัดเจนของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมและการดำเนินการตามระบบได้อย่างสมบูรณ์นั้นบุคลากรก็ต้องมีการประสานงานกันอย่างมีระบบ สำหรับการวิจัยในครั้งนี้

นี้จะใช้รูปแบบของระบบนี้เป็นแนวทางของการออกแบบการวิจัย โดยอาจปรับและเพิ่มเติมขั้นตอนใหม่ให้มีความเหมาะสมกับพื้นที่ชุมชนตลาดคลองสวน

3.2.2 การศึกษาระดับรายละเอียด

ขั้นตอนการดำเนินการของการศึกษาระดับรายละเอียด สามารถแบ่งย่อยออกได้เป็น 3 ขั้นตอนได้แก่ การกำหนดวัตถุประสงค์ การเก็บข้อมูลเชิงลึกเพื่อการวางแผน และการนำไปสู่การปฏิบัติ โดยเป้าหมายหลักของการศึกษาในระดับรายละเอียด คือ แผนบูรณาการและแผนปฏิบัติการระดับท้องถิ่นซึ่งได้ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ เพื่อดังกล่าวจะประกอบไปด้วยข้อมูลเชิงลึกทั้งในส่วนของกายภาพและสังคมที่จะได้นำมาใช้เป็นตัวกำหนดมาตรการและแนวทางที่ปฏิบัติได้จริงตรงกับความต้องการและวิถีทัศน์ของคนในพื้นที่และมีความสอดคล้องกับทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของพื้นที่

แผนภูมิที่ 2 แสดงลำดับขั้นตอนการศึกษาของระบบระบบเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ในขั้นตอนการดำเนินการศึกษาระดับรายละเอียด

ที่มา : สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ระบบเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม, กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2550.

ขั้นตอนที่ 1 การกำหนดวัตถุประสงค์

เนื่องจากแต่ละแหล่งสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมมีบริบทที่ต่างกัน ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะได้มีการกำหนดวัตถุประสงค์เฉพาะของการดำเนินการในแต่ละพื้นที่ ซึ่งจะส่งผลสำคัญถึง การกำหนดแผนงานและกรอบการทำงาน ให้มีความสอดคล้องเหมาะสมกับจุดมุ่งหมายร่วมในอนาคตที่คาดหวังไว้ของคนในพื้นที่ รูปแบบการกำหนดวัตถุประสงค์ อาจเริ่มจาก การระบุประเด็นปัญหา(Problem Identification) การวิเคราะห์สถานะแวดล้อม (SWOT analysis) แล้วนำมาแปลงเป็นวัตถุประสงค์ที่ตอบรับและแก้ปัญหานั้นๆ เพื่อให้เป็นวัตถุประสงค์ย่อย หรือ วัตถุประสงค์ระยะสั้น (Immediate Objective) ซึ่งมีความเหมาะสมกับปัญหาในระยะสั้นสามารถดำเนินการและเห็นผลได้อย่างทันที พร้อมกันนั้น อาจมีการกำหนดวัตถุประสงค์ระยะยาว (Development Objective) ซึ่งอาจได้จากการกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมกันของคนในพื้นที่ โดยจะเป็นเป้าหมายที่อาจไม่สามารถเกิดขึ้นได้ในทันทีแต่มีความเหมาะสมกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนของพื้นที่ในอนาคต

ขั้นตอนที่ 2 การเก็บข้อมูลเชิงลึกเพื่อการวางแผน

จากกรอบแนวทางการดำเนินการที่ได้จากขั้นตอนการกำหนดวัตถุประสงค์ วัตถุประสงค์ที่ได้ทั้งในส่วนที่เป็นระยะสั้นและระยะยาวจะเป็นตัวบ่งชี้ถึงหัวข้อของข้อมูลที่เป็นที่ต้องการเพิ่มเติมและข้อมูลที่จำเป็นต้องตรวจสอบกับคนในพื้นที่ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว ทั้งในส่วนข้อมูลกายภาพและข้อมูลทางเศรษฐกิจสังคม จึงจำเป็นที่จะต้องมีการเก็บข้อมูลเชิงลึกเพิ่มจากรายงานแหล่งสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม การเก็บข้อมูลแบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่ การเก็บข้อมูลเชิงลึกทางสถาปัตยกรรม และการวิจัยทางเศรษฐกิจสังคม

การเก็บข้อมูลเชิงลึกทางสถาปัตยกรรม ได้แก่ การเก็บบันทึกข้อมูลหัวข้อหลักๆอันมีผลกับคุณลักษณะสำคัญของพื้นที่ของทุกองค์ประกอบที่อยู่ในพื้นที่ เพิ่มเติมจากองค์ประกอบหลักที่ได้เก็บไปแล้วในการศึกษาระดับกว้าง เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลในภาพรวมของพื้นที่ไม่ใช่เพียงแต่องค์ประกอบสำคัญ การสำรวจทางสถาปัตยกรรมเพิ่มเติมจะขยายขอบเขตการสำรวจให้ครอบคลุมทุกอาคารที่อยู่ในพื้นที่ โดยระดับความละเอียดของการสำรวจจะยืดหยุ่นตามความพร้อมของบุคลากรและงบประมาณของแต่ละพื้นที่ แต่อย่างน้อยควรที่จะครอบคลุมตัวแปรหลัก 6 ด้าน ได้แก่ ประเภทอาคาร การใช้สอยปัจจุบัน ยุคสมัย รูปแบบ วัสดุอาคาร รูปทรงหลังคา

การเก็บข้อมูลทางเศรษฐกิจสังคม ได้แก่ การเก็บข้อมูลเชิงลึกและการตรวจสอบยืนยันทัศนคติ ความคิดเห็นของประชาชนต่อวัตถุประสงค์และวิสัยทัศน์ที่ได้กำหนดขึ้น ซึ่งจะมีผลอย่างยิ่งกับการกำหนดมาตรการและแผนการดำเนินการที่สามารถปฏิบัติได้จริง โดยใช้เทคนิควิธีที่เหมาะสมกับลักษณะของข้อมูลและผู้ให้ข้อมูล การเก็บข้อมูลทางเศรษฐกิจสังคมในงานด้านการ

อนุรักษ จะมีทั้งในส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพและข้อมูลเชิงปริมาณ ซึ่งจะถูกใช้ในบริบทและวัตถุประสงค์ที่ต่างกันไป ระเบียบวิธีวิจัย (Research Method) ที่ใช้ได้แก่

การจัดทำแบบสอบถาม การสำรวจชุมชนโดยใช้แบบสอบถามมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อดำเนินการเก็บข้อมูลในเชิงปริมาณ โดยสามารถกำหนดคำถามให้ตรงกับประเด็นที่ต้องการทราบ เช่น

- ข้อมูลพื้นฐาน ด้านเศรษฐกิจและสังคมในระดับครัวเรือน
- ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน
- ความสำคัญของพื้นที่และสิ่งที่มีคุณค่าในชุมชน ทศนคติและความตระหนักของ

ชุมชนเกี่ยวกับการอนุรักษ

- ความคิดเห็นและแนวทางการกระตุ้นการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรภายนอกในการอนุรักษสิ่งที่มีคุณค่าในชุมชน

การบันทึกประวัติศาสตร์ผ่านการบอกเล่า ประวัติศาสตร์ผ่านการบอกเล่าเป็นส่วนประกอบที่สำคัญมากในการส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นรู้สึกมีส่วนร่วมในการอนุรักษ เนื่องจากวิธีการนี้เป็นการถ่ายทอดการสัมภาษณ์ผู้ที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นในเรื่องชีวิตและเหตุการณ์ในอดีต รวมถึงบางสิ่งบางอย่างที่ใกล้ชิดเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึกและบันทึกประสบการณ์ชีวิตของบุคคล ประวัติศาสตร์บอกเล่าที่สมบูรณ์จะสอบถามถึงเรื่องของบรรพบุรุษครอบครัว ประสบการณ์ชีวิตตั้งแต่ในวัยเด็กจนถึงปัจจุบัน และสอบถามในแง่มุมอื่นๆมากเท่าที่จะเป็นไปได้ การใช้ข้อมูลที่ได้จากประวัติศาสตร์บอกเล่า จะทำให้ทราบถึงเรื่องราวของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมอย่างละเอียด และ ต่างไปจากหนังสือประวัติศาสตร์โดยทั่วไปซึ่งมักจะกล่าวถึงเรื่องราวเฉพาะที่เกี่ยวกับ ราชวงศ์และศาสนา

ขั้นตอนที่ 3 การนำไปสู่การปฏิบัติ

ข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลและสังเคราะห์ข้อมูลในระดับรายละเอียด จะได้มีการมาจัดทำกระบวนการวางแผนผ่านเวทีสาธารณะ โดยมีเนื้อหา 3 ส่วนส่วนแรกได้แก่ การสังเคราะห์ข้อมูลเชิงลึก ส่วนที่สองได้แก่ การกำหนดมาตรการเพื่อการอนุรักษ (Conservation Measure) โดยมาตรการนี้แบ่งได้เป็น 2 แบบคือ มาตรการเชิงจูงใจ (Enabling Measure) กับ มาตรการเชิงควบคุม (Controlling Measure) และส่วนที่สามได้แก่การจัดทำผังกายภาพเพื่อการอนุรักษ โดยรายละเอียดของสามส่วนนี้พอจะสรุปได้ดังนี้

การสังเคราะห์ข้อมูลเชิงลึก ข้อมูลที่ได้เพิ่มจากทั้งทางกายภาพและทางเศรษฐกิจสังคมทั้งในส่วนวัตถุประสงค์ แนวทางการดำเนินการ จะถูกนำมาสังเคราะห์เข้าสู่เครื่องมือในการวางแผน และ ผังกายภาพ จะทำให้ได้รูปแบบการดำเนินการที่ชัดเจนขึ้น และ มีความสัมพันธ์กันกับ

ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมของพื้นที่ที่ได้จากการสำรวจ รูปแบบการดำเนินการบางส่วนจะ
ได้มีการนำไปแปลงให้อยู่ในรูปแบบที่เข้าใจง่ายต่อคนทั่วไป เช่น แผนที่ 3 มิติ แผ่นพับ
ประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างความเข้าใจและการรู้สึกมีส่วนร่วมก่อนที่จะมีการกำหนดเป็นมาตรการ
และแผนงานโดยละเอียดในขั้นต่อไป

การกำหนดมาตรการเพื่อการอนุรักษ์ ผลที่ได้จากการสังเคราะห์ข้อมูลจะได้ถูกนำมา
กำหนดมาตรการ เพื่อใช้ตอบสนองวัตถุประสงค์และบรรลุมิติสัมพันธ์ที่กำหนด มาตรการมี 2
รูปแบบมาตรการเชิงจูงใจ Enabling Measure และ มาตรการเชิงควบคุม Controlling Measure

มาตรการเชิงจูงใจ Enabling Measure

- การยกเว้นภาษีบางประเภทให้กับอาคารอนุรักษ์ รวมถึงวัสดุท้องถิ่น
- การอำนวยความสะดวกในการขออนุญาตปรับปรุงอาคารเก่า
- การสร้างประโยชน์พิเศษให้กับอาคารเก่าหรืออาคารใหม่ที่ดำเนินการตามคู่มือการ
ออกแบบ เช่นการเพิ่มสัดส่วนพื้นที่อาคารต่อที่ดิน (FAR or BCR)
- การมอบรางวัลเผยแพร่สู่สาธารณะให้กับอาคารที่อนุรักษ์ได้ดี
- การจัดทำกิจกรรมสร้างการรับรู้สาธารณะ (Public awareness) เพื่อเผยแพร่ความรู้
ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณค่าความสำคัญในพื้นที่
- การออกเงินสนับสนุน (Matching fund) ร่วมกับเจ้าของบ้านในการปรับปรุงอาคาร

มาตรการเชิงควบคุม Controlling Measure

- การกำหนดความสูงและประโยชน์การใช้ที่ดินและอาคาร
- การกำหนดวัสดุและสีหลังคา
- การขึ้นทะเบียนโบราณสถานให้กับอาคารอนุรักษ์

การจัดทำผังกายภาพเพื่อการอนุรักษ์ ข้อมูลจากการดำเนินการในระดับรายละเอียด ทั้ง
ในส่วนข้อมูลทางกายภาพ เศรษฐกิจสังคม และวัตถุประสงค์ จะถูกนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์
ลงสู่ผังกายภาพระดับพื้นที่ โดยผังที่เสนอควรจะมีความสัมพันธ์สอดคล้องกันกับฐานทรัพยากรที่มี
และความต้องการของคนในพื้นที่เพื่อนำไปสู่วิสัยทัศน์ของชุมชนที่วางไว้โดยมีการนำมาตรการ
บางส่วนที่เหมาะสมมาประกอบ

ผังที่ได้จะครอบคลุมทั้งในระดับองค์ประกอบโดยมีโครงการย่อยที่จะส่งเสริมและ
สนับสนุนวัตถุประสงค์และมาตรการที่กำหนดทั้งในส่วนของภาครัฐ เอกชนและประชาชนทั่วไป
และ ในระดับพื้นที่โดยรวม ในรูปแบบของผังการใช้ประโยชน์ที่ดิน

กระบวนการที่ใช้ดำเนินการจะมีรูปแบบที่ต่างกันไป โดยอาจอยู่ในรูปแบบของการจัด
ประชุมเชิงปฏิบัติการขนาดเล็กของผู้เกี่ยวข้องหลักเพื่อสรุปข้อมูลและประเด็นที่สำคัญก่อนที่จะ

นำไปสู่การจัดเวทีสาธารณะขนาดใหญ่เพื่อช่วยกันยกร่างผังกายภาพโดยปรกติขั้นตอนนี้จะใช้เวลานาน และ จำเป็นที่จะต้องมีการบูรณาการเฉพาะทางด้านการวางแผนเข้าร่วมดำเนินการ

3.3 การศึกษาแนวคิดการจัดการภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม

คณะทำงานภูมิทัศน์วัฒนธรรมโดยกระทรวงวัฒนธรรมจัดแบ่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมออกตามความเข้มข้นของการจัดการของมนุษย์ที่มีต่อสภาพแวดล้อม ได้เป็น 3 ประเภทคือ ชุมชนที่มีภูมิทัศน์นำวัฒนธรรม ชุมชนที่มีลักษณะเด่นร่วมกันทั้งภูมิทัศน์และวัฒนธรรม ชุมชนที่มีวัฒนธรรมนำภูมิทัศน์ (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติกระทรวงวัฒนธรรม และคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 2549)

ประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรมตามความเข้มข้นของการจัดการสภาพแวดล้อม 3 ประเภท ดังนี้

3.3.1 ภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบภูมิทัศน์นำวัฒนธรรม

ลักษณะของชุมชนที่มีภูมิทัศน์เป็นเอกลักษณ์สำคัญโดดเด่นคือ ชุมชนที่ยังประกอบไปด้วยสภาพแวดล้อมธรรมชาติ อันอุดมสมบูรณ์ การตั้งถิ่นฐานมีการแทรกตัวอยู่ในระบบนิเวศทางธรรมชาติ ด้วยการปรับตัวให้อยู่ร่วมกันอย่างมีดุลยภาพ อาทิ การตั้งถิ่นฐานบนเทือกเขา ริมแม่น้ำในป่าไม้ เป็นต้น ภูมิทัศน์วัฒนธรรมลักษณะนี้ปราศจากการรบกวนความเจริญทางด้านวัตถุใดๆ จากภายนอก หรือจะมีก็แค่เป็นแต่เพียงส่วนน้อย ไม่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างรุนแรงหรือชัดเจน เนื่องจากมีการอยู่อาศัยที่พึ่งพาธรรมชาติ และปฏิบัติตนต่อสภาพแวดล้อมอย่างอ่อนน้อม โดยปกติแล้วผู้คนที่ยังอาศัยอยู่ในภูมิทัศน์วัฒนธรรมของตนเองอยู่บนข้อจำกัดด้านต่างๆ ของคนมีการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด หากจะซื้อหาสินค้าจากภายนอกชุมชนก็เพียงแค่สินค้าบางประเภทที่จำเป็นและไม่สามารถผลิตได้ในท้องถิ่นเท่านั้น

การจัดการภูมิทัศน์ในลักษณะนี้คือ การคำนึงถึงความใกล้ชิดกับธรรมชาติ การใช้วัสดุปรุงแต่งที่ต้องซื้อมาจากภายนอกชุมชนให้น้อยที่สุด มีความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม และไม่เป็นการทำลายทั้งมลภาวะทางนิเวศวิทยาและเป็นมลพิษทางสายตา

3.3.2 ภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบมีลักษณะเด่นร่วมกันทั้งภูมิทัศน์และวัฒนธรรม

ชุมชนที่มีลักษณะโดดเด่นทั้งในแง่ภูมิทัศน์และวัฒนธรรมร่วมกันเป็นพื้นที่ที่มีแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เหมาะสมได้หลากหลายแนวทาง แต่อย่างไรก็ตามในการจัดการต่างๆ ก็ควรอาศัยปัจจัยภายนอกให้น้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ ควรใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นที่มีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ในการจัดการ และพึงระลึกว่าการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีสัดส่วนของการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นจะก่อให้เกิดปัญหาน้อยกว่าการพึ่งพาทรัพยากรที่สังเคราะห์ขึ้นหรือทรัพยากรใดๆ ที่ไม่มีในท้องถิ่น

3.3.3 ภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบวัฒนธรรมนำภูมิทัศน์ สามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1) วัฒนธรรมที่จับต้องได้หรือเป็นรูปธรรมเป็นหลักในการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ ในการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมประเภทนี้สามารถทำได้หลากหลายรูปแบบ แต่อย่างไรก็ตามจะต้องคำนึงถึงเอกลักษณ์ของพื้นที่ที่สำคัญ และต้องนำมาเป็นพื้นฐานความคิดในการออกแบบหรือจัดการในภูมิทัศน์ ผลลัพธ์ของการจัดการจะออกมาดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ และความรู้ ความชำนาญของคณะทำงานเป็นสำคัญ สำหรับการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมต้องระมัดระวังไม่ให้เกิดความเปลี่ยนแปลงที่กว้างขวางและหลากหลาย เพราะหากเป็นการจัดการที่ผิดพลาดแล้วย่อมส่งผลกระทบทางลบที่รุนแรงและชัดเจนด้วยเช่นกัน ดังนั้นในการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนลักษณะนี้ มีความจำเป็นที่ต้องทำการศึกษาเพื่อสร้างความเข้าใจชุมชนอย่างถ่องแท้ เพื่อกำกับการจัดการให้อยู่ในกรอบของวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนได้ และควรให้มีผู้ที่มีความรู้มีประสบการณ์เข้ามาแนะนำหรือวางกรอบความคิดและแผนการจัดการ ซึ่งต้องไม่เกินกำลังของชุมชนที่จะดำเนินการเองได้

2) วัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้หรือเป็นนามธรรมเป็นตัวนำพาให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ลักษณะนี้อาจจะไม่ได้เห็นเป็นประจักษ์แก่ตา แต่ต้องการวิเคราะห์เชิงลึก ซึ่งจะเกิดขึ้นในชุมชนที่มีวัฒนธรรมที่ซับซ้อน ซึ่งอาจจะเป็นชุมชนเมืองขนาดใหญ่หรือขนาดเล็กก็ได้ หากแต่ชุมชนนั้นต้องมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนที่โดดเด่นอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งการจัดการในลักษณะนี้อาจเป็นการส่งเสริมวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมดังกล่าว ซึ่งอาจจะเป็นการบริหารจัดการหรือสนับสนุนวัฒนธรรมประเพณี แต่ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับความต้องการของชุมชน และควรมีการประเมินผลของการจัดการหลังจากดำเนินการจัดการไปแล้ว

3.4 การศึกษาแนวคิดของสภาการโบราณสถานระหว่างประเทศ (International Council on Monuments and Sites :ICOMOS) เรื่องกฎบัตรว่าด้วยมรดกสิ่งก่อสร้างพื้นถิ่น ค.ศ. 1999

มรดกสิ่งก่อสร้างพื้นถิ่นเป็นจุดศูนย์รวมความชื่นชอบและความภาคภูมิใจของมนุษย์ทุกคน และได้รับการยอมรับในฐานะที่เป็นเอกลักษณ์และผลผลิตที่โดดเด่นของสังคม แม้ว่าจะมีลักษณะที่ไม่เป็นทางการแต่ก็มีระเบียบแบบแผน มรดกสิ่งก่อสร้างพื้นถิ่นจะเป็นผลสืบเนื่องมาจากประโยชน์ใช้สอยเป็นสำคัญและในขณะเดียวกันก็ยังถึงพร้อมด้วยความน่าสนใจและความงาม เป็นทั้งจุดรวมของวิถีชีวิตร่วมสมัยและยังเป็นบันทึกประวัติศาสตร์ของสังคมในเวลาเดียวกัน แม้ว่ามรดกสิ่งก่อสร้างพื้นถิ่นเหล่านี้เกิดขึ้นจากมนุษย์ แต่ก็เป็ผลงานสร้างสรรค์ของกาลเวลา

เช่นเดียวกัน สิ่งก่อสร้างพื้นถิ่นคงไม่คู่ควรต่อการเป็นมรดกของมนุษยชาติหากปราศจากการดูแลเอาใจใส่ของมนุษย์เพื่ออนุรักษ์ความผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมซึ่งประกอบขึ้นเป็นแก่นของการปรากฏอยู่ของมนุษย์ มรดกสิ่งก่อสร้างพื้นถิ่นเป็นสิ่งสำคัญกล่าวคือ เป็นการแสดงออกขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของชุมชนและของความสัมพันธ์กับอาณาบริเวณที่ตั้งอยู่ ในขณะเดียวกันก็เป็นการแสดงออกถึงความหลากหลายของวัฒนธรรมในโลกนี้ สิ่งก่อสร้างพื้นถิ่นเป็นวิถีแห่งธรรมชาติและวัฒนธรรมในสังคมนั้นๆ เป็นกระบวนการต่อเนื่องที่รวมถึงการเปลี่ยนแปลงที่จำเป็นและการปรับเปลี่ยนอย่างต่อเนื่องในลักษณะที่ตอบสนองต่อสภาพบังคับทางสังคมและสิ่งแวดล้อม จาริตประเพณีที่ยังคงอยู่ถูกคุกคามอยู่ทั่วโลกจากแรงกดดันทางเศรษฐกิจและการกลืนวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมให้เป็นแบบเดียวกันหมด ปัญหาพื้นฐานที่มาจากแรงกดดันเหล่านี้ต้องได้รับการแก้ไขโดยชุมชนต่างๆ พร้อมด้วยรัฐบาล นักวางแผน สถาปนิกนักอนุรักษ์และกลุ่มผู้เชี่ยวชาญหลายสาขา สืบเนื่องจากการกลืนวัฒนธรรมให้เป็นแบบเดียวกันและการเปลี่ยนสภาพเศรษฐกิจและสังคมของโลกไปในแนวทางเดียวกันทั้งหมดนั้น ส่งผลให้โครงสร้างพื้นถิ่นทั่วโลกตกอยู่ในสถานะที่เปราะบางเป็นอย่างยิ่ง ต้องเผชิญกับปัญหาร้ายแรงของสิ่งที่กำลังจะหมดไป คุณภาพและการที่จะทำให้ผสมกลมกลืนกันได้นั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องเพิ่มเติมกฎบัตรเวนิซเพื่อวางหลักในการดูแลและคุ้มครองมรดกสิ่งก่อสร้างพื้นถิ่น

ประเด็นทั่วไป

1) ตัวอย่างของสิ่งก่อสร้างพื้นถิ่นอาจชี้ชัดได้จาก

- การที่อาคารนั้นๆ เป็นที่ใช้สอยร่วมกันของชุมชน
- ลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นหรือภูมิภาคที่ตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมในบริเวณนั้น
- ความเชื่อมโยงกันได้ของรูปแบบ รูปทรงและรูปลักษณะ หรือการใช้สอยกับประเภท

ต่างๆ ของอาคารประเพณีนั้น

- ความเชี่ยวชาญในการออกแบบและการก่อสร้างซึ่งได้รับถ่ายทอดกันมาอย่างไม่เป็นทางการ
- การตอบสนองต่อข้อจำกัดทางด้านการใช้สอยทางสังคมและทางด้านสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ

- การประยุกต์ใช้ระบบการก่อสร้างและงานช่างฝีมือแบบดั้งเดิมอย่างมีประสิทธิภาพ

2) ความพึงพอใจและความสำเร็จของการปกป้องคุ้มครองมรดกพื้นถิ่นขึ้นอยู่กับ

ส่วนร่วมและการสนับสนุนของชุมชน การใช้สอยอย่างต่อเนื่องและการบำรุงรักษา

3) รัฐบาลและหน่วยงานที่รับผิดชอบต้องสำนึกในสิทธิของชุมชนในอันที่จะดำรงไว้ซึ่งประเพณีที่สืบทอดกันมาของคนและปกป้องประเพณีเหล่านี้โดยผ่านทางกฎหมายที่มีอยู่ โดยวิธีการบริหารจัดการการเงินและส่งมอบให้กับคนรุ่นต่อไปในอนาคต

3.4.1 หลักการในการอนุรักษ์

1) การอนุรักษ์มรดกสิ่งก่อสร้างพื้นถิ่นต้องดำเนินการโดยผู้เชี่ยวชาญหลายสาขาวิชา ในขณะที่ต้องคำนึงถึงการพัฒนาและความเปลี่ยนแปลงที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ และความจำเป็นที่ต้องเคารพต่อลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมของชุมชน

2) ชิ้นงานร่วมสมัยที่อยู่บนสิ่งก่อสร้างพื้นถิ่น กลุ่มของสิ่งก่อสร้างหรือชุมชนพื้นถิ่น ควรเคารพคุณค่าทางวัฒนธรรมและลักษณะตามแบบดั้งเดิมของสิ่งเหล่านั้นด้วย

3) มีเพียงน้อยครั้งมากที่สิ่งก่อสร้างพื้นถิ่นจะสามารถสื่อได้จากโครงสร้างเพียงอย่างเดียว การอนุรักษ์จึงจะดีที่สุดเมื่อทำการบำรุงรักษาและสงวนรักษาไว้ซึ่งลักษณะที่แสดงความเป็นตัวแทนของกลุ่มของสิ่งก่อสร้างและชุมชนเป็นรายภูมิภาคไป

4) มรดกสิ่งก่อสร้างพื้นถิ่นเป็นส่วนหนึ่งที่ผสมกลมกลืนอยู่กับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและความสัมพันธ์นี้ต้องนำมาใช้ในการพิจารณาการพัฒนาและวิธีการในการอนุรักษ์

5) สิ่งก่อสร้างพื้นถิ่นมิได้รวมความเฉพาะรูปทรงทางกายภาพ เนื้อวัสดุของสิ่งก่อสร้าง โครงสร้างและที่ตั้งของสิ่งก่อสร้างนั้นๆ เท่านั้น แต่รวมถึงแนวทางที่สิ่งปลูกสร้างเหล่านี้ถูกใช้สอย และเป็นที่น่าสนใจ รวมทั้งจารีตประเพณีและการรวมกลุ่มเชิงนามธรรมซึ่งผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งก่อสร้างนั้นด้วย

3.4.2 แนวทางในการปฏิบัติ

1) การวิจัยและจัดเก็บข้อมูล การดำเนินงานทางกายภาพต่อโครงสร้างของสิ่งก่อสร้างพื้นถิ่นควรกระทำ ด้วยความระมัดระวัง และควรมีการวิเคราะห์รูปทรงและ โครงสร้างอย่างสมบูรณ์ ก่อน เอกสารข้อมูลนี้ควรจัดเก็บไว้ในหอจดหมายเหตุ ที่ซึ่งสาธารณชนสามารถเข้าถึงได้

2) ที่ตั้ง ภูมิทัศน์และกลุ่มของสิ่งก่อสร้าง การดำเนินการใดๆ ทางกายภาพที่มีต่อโครงสร้างของสิ่งก่อสร้างพื้นถิ่นควรกระทำ ในลักษณะที่เคารพและคงไว้ซึ่งความผสมกลมกลืนของที่ตั้ง ของความสัมพันธ์ที่มีต่อภูมิทัศน์ทางกายภาพและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม และของโครงสร้างเมื่อเทียบกับสิ่งก่อสร้างอื่นๆ

3) ระบบของการก่อสร้างแบบดั้งเดิม ความต่อเนื่องของระบบการก่อสร้างแบบดั้งเดิม และทักษะฝีมือช่างที่มาพร้อมกับมรดกสิ่งก่อสร้างพื้นถิ่นเป็นพื้นฐานของการแสดงออกถึงลักษณะความเป็นพื้นถิ่น และมีความสำคัญต่อการซ่อมแซมและการบูรณะของสิ่งปลูกสร้างเหล่านี้ ควรมี

การรักษา บันทึกลงและส่งผ่านทักษะเช่นนี้ไปยังช่างฝีมือและช่างก่อสร้างรุ่นต่อไปโดยการให้การศึกษาและการจัดการฝึกอบรม

4) การเปลี่ยนวัสดุและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม การเปลี่ยนแปลงซึ่งสนองต่อความต้องการตามการใช้สอยร่วมสมัยที่ชอบด้วยกฎหมายควรกระทำ โดยการใช้วัสดุใหม่ที่จะรักษาลักษณะเดิมที่ไม่เปลี่ยนแปลงการแสดงออก ภาพลักษณ์ พื้นผิวสัมผัสและรูปทรงผ่านทางโครงสร้างและวัสดุก่อสร้างของเดิมที่สืบเนื่องมา

5) การประยุกต์การใช้สอย การประยุกต์การใช้สอยและการนำโครงสร้างของสิ่งก่อสร้าง พื้นดินกลับมาใช้ใหม่ควรกระทำ ในลักษณะที่เคารพต่อความผสมกลมกลืนของโครงสร้างของลักษณะเฉพาะและรูปทรงของสิ่งก่อสร้าง ในขณะที่ไปกันได้กับมาตรฐานการอยู่อาศัยซึ่งเป็นที่ยอมรับ ในกรณีที่ไม่มีการเว้นช่วงการใช้สอยของสิ่งก่อสร้างพื้นดิน ให้นำ ข้อกำหนดตามจารีตของชุมชนมาใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนิน การได้

6) การเปลี่ยนแปลงและบูรณะในอดีต การเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลาที่ผ่านมาจะได้รับการยอมรับและเข้าใจในฐานะที่เป็นลักษณะสำคัญของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น การที่ส่วนประกอบต่างๆ ของสิ่งปลูกสร้างจะต้องมีลักษณะที่เหมือนกันตามแบบของยุคใดยุคหนึ่งเท่านั้น ไม่ใช่เป้าหมายของการทำงานที่เกี่ยวข้องกับสิ่งก่อสร้างพื้นถิ่น

7) การฝึกอบรม เพื่อที่จะอนุรักษ์ไว้ซึ่งคุณค่าทางวัฒนธรรมของการแสดงออกของสิ่งก่อสร้างพื้นถิ่น รัฐบาล หน่วยงานที่รับผิดชอบ กลุ่มคนและองค์กรที่เกี่ยวข้องต้องเน้นย้ำในสิ่งเหล่านี้

- โปรแกรมการศึกษา เรื่องหลักการสำคัญของสิ่งก่อสร้างพื้นถิ่นสำหรับนักอนุรักษ์
- โปรแกรมการฝึกอบรม เพื่อช่วยเหลือชุมชนในการบำรุงรักษาระบบการก่อสร้าง วัสดุ และทักษะฝีมือช่าง ตามแบบดั้งเดิม
- โปรแกรมการให้ข้อมูล ซึ่งจะช่วยสร้างความตื่นตัวของสาธารณชนที่มีต่อสิ่งก่อสร้างพื้นถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเยาวชนรุ่นใหม่
- เครือข่ายระดับภูมิภาคของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น เพื่อแลกเปลี่ยนความเชี่ยวชาญและประสบการณ์

3.5 การศึกษาแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ปัจจุบันการพัฒนาทางกายภาพอันเป็นผลมาจากแนวคิดบริโภคนิยมที่สืบเนื่องจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมในโลกตะวันตก แนวความคิดต่อการพัฒนาดังกล่าวได้กระจายไปยังพื้นที่ต่างๆ ทั่วโลกพร้อมๆ กับการขยายตัวของลัทธิการค้าอาณานิคม โดยมีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อการครอบครองทรัพยากรและตลาดเพื่อการขายสินค้า ในช่วงเวลาร้อยกว่าปีของการพัฒนาที่มุ่งเน้นแต่ผลกำไรในรูปของเงินตรา มีการเพิ่มกำลังการผลิตสินค้าโดยไม่คำนึง ถึงขีดจำกัดในการรองรับของพื้นที่ตลอดจนการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือย การกระทำดังกล่าวกำลังส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมอย่างรุนแรงในหลายต่อหลายพื้นที่(สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติกระทรวงวัฒนธรรม และคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 2549)

จนกระทั่งในปัจจุบันมีข้อสรุปแล้วว่า การพัฒนาโดยไม่ใส่ใจต่อสภาพแวดล้อมดังที่ปฏิบัติกันมานั้นไม่ได้สร้างความมั่นคงให้กับมนุษยชาติเลยแถมยังเป็นการบั่นทอนอนาคตของลูกหลานและโลกที่ตนเองอาศัยอยู่ให้สั้นลงไปอีกด้วย เหตุดังกล่าวจึงผลักดันให้เกิดแนวความคิดเรื่องการ “พัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development)” ที่กล่าวถึงในการประชุม Earth Summit ที่จัดขึ้นที่เมืองริโอเดอจาเนโร ประเทศบราซิล ในการประชุมมีการวางแผนแม่บทเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ประการแรกที่ต้องเร่งปฏิบัติ คือ การจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพซึ่งหมายถึงการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและคำนึงถึงการนำกลับมาใช้ใหม่หากเป็นไปได้

นอกจากการจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพแล้วอีกสิ่งหนึ่งที่ต้องให้ความสำคัญคำนึงถึงคือ “ขีดจำกัดในการรองรับของพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง (Carrying Capacity)” ทั้งในแง่ของระบบนิเวศวิทยา สิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม โดยปัจจัยจำกัดที่กล่าวมานี้จำเป็นต้องนำมาพิจารณาร่วมกัน เพราะในบางครั้งขีดจำกัดในการรองรับทางกายภาพของพื้นที่สูง แต่ขีดจำกัดการรองรับทางวัฒนธรรมมีต่ำ พื้นที่แห่งนั้นก็ไม่อาจจะรองรับได้

การจัดการเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนมีองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญอย่างยิ่งคือ การมีส่วนร่วมของผู้ที่อยู่อาศัยภายในพื้นที่ เพราะผู้ที่อยู่อาศัยภายในพื้นที่ย่อมเป็นผู้ที่จะได้ประโยชน์หรือเสียประโยชน์จากการจัดการที่จะเกิดขึ้นโดยตรง สำหรับการมีส่วนร่วมของผู้ที่อยู่อาศัยในพื้นที่สามารถมีได้หลายรูปแบบ มีหลายระดับ มีหน้าที่หลายประเภท และทุกคนสามารถเข้ามาร่วมตัดสินใจได้ เพราะฉะนั้นการมีส่วนร่วมของทุกๆ คนในท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งที่จะผลักดันให้เกิดการจัดการที่มีประสิทธิภาพและส่งผลกระทบต่อทางลบน้อยที่สุด

สำหรับจุดมุ่งหมายของการจัดการที่จะเกิดขึ้นต้องเกิดขึ้นจากแรงผลักดันภายในของชุมชน เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน เพื่อตอบสนองต่อความยั่งยืนของชุมชน เพื่อปกป้องเอกลักษณ์ของชุมชน เพื่อสืบสานสิ่งที่ดีงามของชุมชนไปยังคนรุ่นใหม่ และเพื่อนำความรู้ความเข้าใจต่างๆ ไปประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตร่วมสมัยต่อไป

นอกจากนี้ การจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่จะเกิดขึ้นภายในชุมชนต้องเป็นการจัดการที่ไม่เอาการท่องเที่ยวมาเป็นแกนหลักในการพัฒนาหรือมุ่งหวังเงินตราเป็นสำคัญ เพราะการท่องเที่ยวเป็นปัจจัยที่มาจากภายนอกและมีความซับซ้อน ชุมชนจะไม่สามารถควบคุมได้ด้วยตนเอง และอาจจะก่อผลกระทบทางลบในระยะยาวหากเกิดการจัดการที่ไม่มีประสิทธิภาพ การนี้จึงควรให้การท่องเที่ยวเป็นผลพลอยได้จากการจัดการที่มีประสิทธิภาพ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนอย่างยั่งยืนแล้วเท่านั้น เพราะแม้ว่าจะไม่มีรายได้จากการท่องเที่ยวเข้ามายังชุมชน แต่ชุมชนก็สามารถอยู่ได้ด้วยปัจจัยภายในท้องถิ่นและสามารถควบคุมสิ่งต่างๆ ได้ด้วยตนเอง

สิ่งสุดท้ายซึ่งจะเป็นเป้าหมายหลักของการจัดการและการพัฒนาที่ยั่งยืนคือ การสร้างองค์ความรู้และประสบการณ์ในแง่มุมต่างๆ เพื่อให้คนในท้องถิ่นรับรู้ถึงคุณค่า และความสำคัญของมรดกทางธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในท้องถิ่นเพื่อการอยู่เย็นเป็นสุข เพราะเมื่อทุกคนรับรู้และเข้าใจในคุณค่าด้านต่างๆ แล้วจะเป็นแรงจูงใจให้ทุกคนช่วยกันอนุรักษ์และปกป้องมรดกของท้องถิ่น รวมไปถึงการแปลความหมายให้กับผู้มาเยือนให้ทราบถึงความสำคัญและช่วยกันอนุรักษ์และพัฒนาต่อไป

ดังนั้นแนวความคิดเรื่องการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมจึงเป็นเรื่องเดียวกันกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน เนื่องจาก “การพัฒนาที่ยั่งยืนจะพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ในขอบเขตที่โลกจะสามารถรองรับได้” จะเป็นทางออกเดียวที่จะรักษาไว้ซึ่งลมหายใจของโลกให้ยืนยาวต่อไป

3.6 การศึกษาโครงการพัฒนาตลาดคลองสวนในเชิงอนุรักษ์

โครงการพัฒนาตลาดคลองสวนในเชิงอนุรักษ์จัดทำโดย คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง โดยถือเป็นโครงการแรกที่มีการดำเนินกิจกรรมขนาดใหญ่ในพื้นที่ชุมชนตลาดคลองสวนภายใต้โครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2543 เรื่อง โครงการพัฒนาตลาดคลองสวนในเชิงอนุรักษ์ โดยโครงการนี้นำแบบอย่างมาจากโครงการพัฒนาตลาดสามชุกในเชิงอนุรักษ์ (คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบังลาดกระบัง 2549,)

วัตถุประสงค์ของโครงการคือ

- 1) เพื่ออบรมเชิงปฏิบัติการด้านวิชาการในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและศิลปวัฒนธรรมชุมชน

2) เพื่อจัดทำแผนกำหนดรูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเดิมไว้เป็นต้นแบบในการพัฒนาตลาดคลองสวน

3) เพื่อจัดทำต้นแบบในการพัฒนาตลาดคลองสวนในเชิงอนุรักษ์

4) เพื่อการปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ของคนในชุมชน

5) เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในเชิงอนุรักษ์

โดยโครงการนี้จะศึกษาข้อมูลพื้นฐานทางด้านกายภาพของโครงการ เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงวิชาการ และวิเคราะห์ข้อมูลการพัฒนาตลาด และมีการเปิดเวทีการประชุมสัมมนาทางวิชาการด้วย มีระยะเวลาในการดำเนินงานตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2548 -30 กันยายน 2549

การดำเนินงานของโครงการนี้จะแบ่งกลุ่มนักศึกษาออกเป็นกลุ่มทำงานย่อย เพื่อเก็บและบันทึกข้อมูลทางกายภาพของชุมชน โดยใช้วิธีการบันทึกและนำเสนอข้อมูลแบบการเขียนลายเส้น (Sketch) อาจถือได้ว่าเป็นการใช้ศิลปะเป็นองค์ประกอบหนึ่งในการบันทึกข้อมูล ลักษณะการบันทึก และนำเสนอข้อมูลในลักษณะนี้สามารถสร้างความเข้าใจร่วมกันของการรับรู้ได้อย่างลึกซึ้งมากกว่าการบันทึกโดยการเขียนบรรยายเพียงอย่างเดียว หลังจากได้ข้อมูลทางกายภาพมาพอแล้ว จึงนำข้อมูลเหล่านั้นที่ได้มาผ่านการวิเคราะห์ตามหลักวิชาการ โดยจะมีคณะอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิ และนักวิชาการ ตลอดจนผู้เกี่ยวข้อง ดำเนินงานตามขั้นตอนต่อไป

สรุปการดำเนินงานของโครงการ โดย รศ. ว่าที่ รท.พิชัย สดกิบาล ได้เสนอเกี่ยวกับการพัฒนาตลาดในเชิงอนุรักษ์ได้ว่ามีจุดเริ่มต้นจาก3 กระบวนการคือ ต้องมีความเข้าใจ(Search) การที่จะเข้าใจได้จะต้องศึกษาหาข้อมูลอย่างถ่องแท้ อย่างเช่นต้องมีความเข้าใจว่าการอนุรักษ์นั้นจะทำกับอะไรบ้าง ระดับในการดำเนินงาน หรือประเภทในการอนุรักษ์เป็นต้น ประการที่สองคือ เข้าถึง(Empathies) เป็นการเข้าถึงหลักเกณฑ์การคัดเลือกเพื่อการอนุรักษ์ (Criteria for Preservation) อันได้แก่ คุณค่าความสำคัญในด้านต่างๆ ประการที่สามคือ การพัฒนา(Develop) การพัฒนาจะประกอบไปด้วย กระบวนการในการอนุรักษ์ การจัดการ การบริหาร รูปแบบ กลยุทธ์ตามแนวทางในการอนุรักษ์ โดยการพัฒนาตลาดคลองสวนตามข้อเสนอของโครงการสามารถสรุปได้เป็นกระบวนการพัฒนา 7 ระยะดังนี้

กระบวนการพัฒนาที่1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐานทางด้านกายภาพของตลาดคลองสวน

กระบวนการพัฒนาที่2 ศึกษาข้อมูลพื้นฐานทางด้านกายภาพของการออกแบบสถาปัตยกรรม

กระบวนการพัฒนาที่3 ศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเดิมไว้เป็นต้นแบบในการพัฒนาตลาดคลองสวน

กระบวนการพัฒนาที่4 วิเคราะห์ประมวลผลข้อมูลของสถาปัตยกรรม สถาปัตยกรรม
ภายใน การออกแบบตกแต่ง ศิลปวัฒนธรรม

กระบวนการพัฒนาที่5 พัฒนาการออกแบบโปรแกรมฐานข้อมูลการออกแบบ
สถาปัตยกรรมของตลาดคลองสวน

กระบวนการพัฒนาที่6 จัดทำข้อมูลสำหรับรายงานทางวิชาการเรื่อง โครงการพัฒนา
ตลาดคลองสวนในเชิงอนุรักษ์

กระบวนการพัฒนาที่7 จัดสัมมนาวิชาการ

ภาพที่ 6 แสดงหุ่นจำลองโครงการพัฒนาตลาดคลองสวนในเชิงอนุรักษ์

ที่มา : เอกสารสรุปการทำงาน โครงการพัฒนาตลาดคลองสวนในเชิงอนุรักษ์ภาควิชาครุศาสตร์
สถาปัตยกรรม คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหาร
ลาดกระบังลาดกระบัง

รูปแบบการจัดการของโครงการนี้เป็นลักษณะของการเก็บรวบรวมข้อมูลที่มีคุณค่า
ความสำคัญภายในตลาด ซึ่งลักษณะการเก็บบันทึกและนำเสนอข้อมูลมีความน่าสนใจมาก สามารถ
ทำให้คนในชุมชนมีความตื่นตัวและสร้างความเข้าใจที่ดีต่อการอนุรักษ์ได้ โดยโครงการจะมีการทำ
กิจกรรมภายในชุมชนอย่างหลากหลาย รวมถึงยังมีการเก็บบันทึกในรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับ
ร้านค้าต่างๆภายในตลาด ซึ่งได้รับความร่วมมือในการดำเนินงานอย่างดี ส่วนการพัฒนาที่เกิดขึ้น
นั้นยังไม่ชัดเจนในเรื่องของกายภาพมากนัก แต่สิ่งสำคัญที่ชุมชนได้รับคือ การพัฒนาทางด้านจิตใจ
โดยการสร้างความเข้าใจที่ดีระหว่างกลุ่มอนุรักษ์กับ ชุมชน ซึ่งการดำเนินงานของโครงการนี้ยังเป็นการ
เผยแพร่ความเป็นตลาดเก่า 100 ปีให้กับชุมชนภายนอกได้รับทราบด้วย

4 การศึกษาพื้นที่กรณีศึกษาตัวอย่าง

การศึกษาในพื้นที่กรณีศึกษาตัวอย่างที่มีการดำเนินงานในลักษณะของการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม เป็นการศึกษาระบบการจัดเก็บข้อมูลสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมตลอดจน การจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่ตัวอย่าง 3 พื้นที่คือ ชุมชนอัมพวา ชุมชนคลองอ้อมนนท์ และเมืองหลวงพระบาง โดยการศึกษาพื้นที่กรณีศึกษาตัวอย่างทั้งสามพื้นที่นั้นมีจุดประสงค์เพื่อ ศึกษาลักษณะการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีการดำเนินการมาแล้วว่ามีลักษณะอย่างไร โดยนำมาเปรียบเทียบทั้งในส่วนข้อดีและข้อเสีย

4.1 องค์ประกอบและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนอัมพวา

ปัจจุบันอัมพวา ก็เป็นเช่นเดียวกับเมืองต่าง ๆ ที่ประสบปัญหาอันเนื่องมาจากการขยายตัวของชุมชน ที่ไม่มีแบบแผน โดยขาดความรู้และเข้าใจในธรรมชาติ และเสน่ห์ของเมืองอัมพวา คณะทำงานของหน่วยงานสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้จัดทำแผนที่แหล่งสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม เพื่อเป็นประโยชน์แก่ระบบฐานข้อมูลแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่สามารถใช้อ้างอิงร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและประยุกต์ใช้ในกระบวนการวางแผนพัฒนาในเชิงอนุรักษ์ในระดับท้องถิ่นและสิ่งสำคัญคือการสร้างความตระหนักรู้แก่คนในท้องถิ่นต่อการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและการเฝ้าตรวจสอบการเปลี่ยนแปลงที่อาจทำลายคุณค่าความสำคัญของพื้นที่(โดยคณะทำงาน โครงการ แผนที่มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม 2548)

4.1.1 ความเป็นมา

อัมพวา เป็นชุมชนดั้งเดิมตั้งแต่ครั้งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก แสดงให้เห็นถึงการตั้งชุมชนเมืองตั้งแต่สมัยโบราณจวบจนปัจจุบัน ที่ยังรักษาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมไทย ที่มีความผูกพัน ระหว่างผู้คน ชุมชน และสายน้ำ อย่างสอดคล้องกลมกลืน และ ลงตัว โดยสามารถแสดงให้เห็นได้ ผ่านสัญลักษณ์ และการแปรความหมายศิลปะ สถาปัตยกรรมท้องถิ่นที่แสดงออกถึงพัฒนาการและความเจริญของเมืองในบริเวณลุ่มน้ำแม่กลองแห่งนี้ ลักษณะของงานช่าง งานศิลป์ต่าง ๆ อีกทั้งรูปของวิถีชีวิต ที่ผูกพันและคลุกคลีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมชาติริมสองฝั่งแม่น้ำแม่กลอง ที่สืบต่อมาจนถึงปัจจุบันนี้ ทำให้อัมพวากลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สำคัญของภูมิภาคและของประเทศ

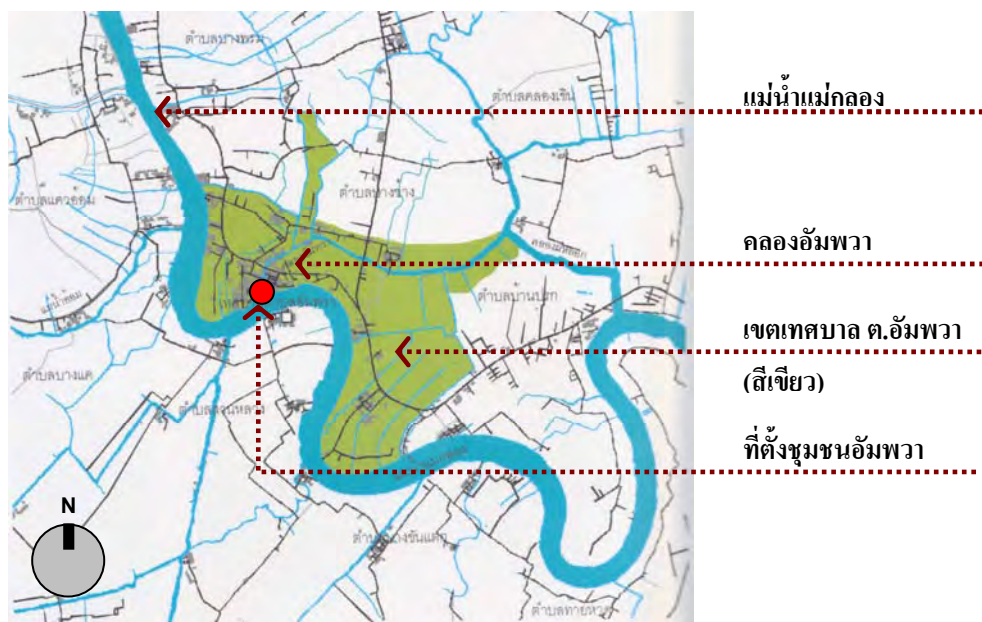
ที่ตั้ง ชุมชนอัมพวาตั้งอยู่ในพื้นที่ตอนกลางของอำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม อยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ประมาณ 70 กิโลเมตร โดยขับรถมาตามทางหลวงหมายเลข 35 (ถนนพระราม 2) ประมาณหลักกิโลเมตรที่ 63 จะพบทางแยกต่างระดับเข้าเมืองสมุทรสงคราม ตรงไปตามเส้นทางหลวงหมายเลข 325 (สมุทรสงคราม – บางแพ) ประมาณ 6 กิโลเมตร (กิโลเมตรที่ 36 – 37) มีทาง

แยกซ้ายเข้าไปยังเทศบาลตำบลอัมพวา อีก 1 กิโลเมตรหรือจะนั่งรถโดยสารปรับอากาศกรุงเทพฯ-อัมพวา-ดำเนินสะดวก โดยออกจากสถานีขนส่งสายใต้ใหม่ ตั้งแต่เวลา 7.30-19.00 น.

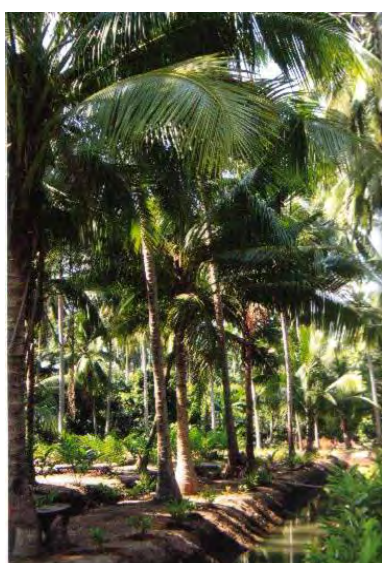
ภาพที่ 7 แสดงภาพถ่ายดาวเทียมแสดงการตั้งถิ่นฐานชุมชนอัมพวา ปี พ.ศ. 2548
ที่มา : หน่วยวิจัยการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สภาพทั่วไป (ระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ) ชุมชนอัมพวามีระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว เนื่องจากสภาพที่ตั้งของพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มใกล้กับปากแม่น้ำที่ไหลลงสู่อ่าวไทย ทำให้มีการตกตะกอนของแร่ธาตุต่างๆ ชุมชนอัมพวามีคลองสาขาย่อยของแม่น้ำกลองไหลผ่านหลายสาย ได้แก่ คลองอัมพวา คลองดาวดึงษ์ คลองผีหลอก คลองบางจาก และคลองเล็กที่แยกย่อยจากคลองที่กล่าวมาข้างต้นสร้างความอุดมสมบูรณ์ของดินในพื้นที่ ประชากรของชุมชนอัมพวาจะประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก โดยพื้นที่อยู่ถัดไปจากเรือนแถวริมคลองอัมพวาส่วนใหญ่เป็นพื้นที่สวนผลไม้ ในขณะที่พื้นที่ริมน้ำเป็นแหล่งที่พักอาศัยและพาณิชยกรรม

ภาพที่ 8 แสดงเขตเทศบาลตำบลอัมพวาและตำแหน่งพื้นที่ศึกษาชุมชนอัมพวา
ที่มา : โครงการแผนที่มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

พื้นที่สวนผลไม้ในชุมชนอัมพวาจะขาดร่องตลอดแนวสวน เพื่อท่อน้ำเข้ามาใช้รดน้ำต้นไม้ ผลไม้ที่ปลูกส่วนใหญ่เป็นมะพร้าว ลิ้นจี่ ส้มโอ ด้วยสภาพพื้นที่ที่เอื้ออำนวยต่อการเกษตรทำให้ได้ผลผลิตทางการเกษตรที่มีคุณภาพ นอกจากการค้าขายผลไม้ที่ได้จากการทำสวนแล้วพื้นที่สวนผลไม้ยังกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่น่าสนใจ

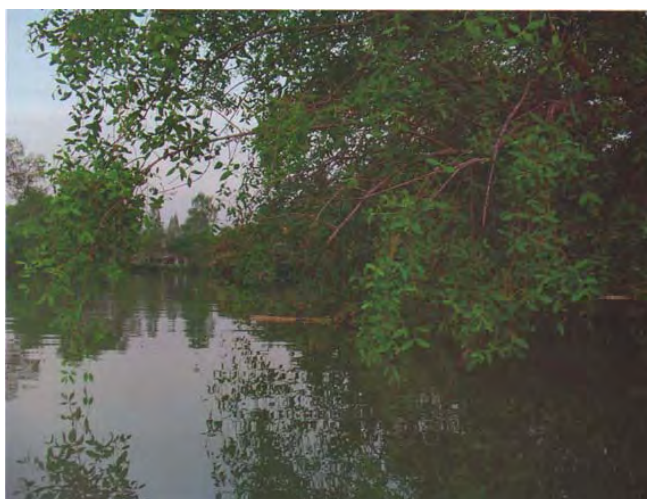

ภาพที่ 9 แสดงร่องสวนมะพร้าว
ที่มา : โครงการ แผนที่มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

นอกจากความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ อัมพวา ยังได้ชื่อว่าเป็น “เมืองสามน้ำ” กล่าวคือแม่น้ำแม่กลองและคลองสายต่างๆ รวมทั้งคลองอัมพวาด้วย ในช่วง 1-2 ชั่วโมงแรกที่เกิดน้ำทะเลหนุน จะยังคงเป็น “น้ำจืด” ช่วง 3-4 ชั่วโมงต่อมา น้ำทะเลเข้ามาหนุนน้ำในลำคลองมากขึ้น ทำให้เกิดเป็น “น้ำกร่อยหรือน้ำล้นจืดล้นเค็ม” และในช่วง 5-6 ชั่วโมง น้ำเค็มจะเข้ามาแทนที่น้ำจืดทั้งหมด น้ำในคลองอัมพวาจึงกลายเป็น “น้ำเค็ม” ซึ่งรวมเป็นสามน้ำในคลองเดียวกัน

การเป็น “เมืองสามน้ำ” ของชุมชนอัมพวาส่งผลให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพในระบบนิเวศ มีพืชมากมายหลายชนิด ทั้งต้นฝ้ายทะเล ต้นจิก ต้นโพธิ์ทะเล ต้นลำพูที่เป็นแหล่งอาหารและที่อยู่อาศัยของหิ่งห้อย และสัตว์นานาชนิดที่พบเห็นได้ทั่วไป เช่น ปลา กุ้งแม่น้ำ สัตว์น้ำต่างๆ รวมถึงนกนานาชนิด ความหลากหลายทางชีวภาพดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศและสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติของชุมชนได้เป็นอย่างดี

จากการที่ชุมชนอัมพวามีระบบนิเวศที่เหมาะสมกับการเจริญเติบโตของต้นลำพู ทำให้สามารถพบเห็นต้นลำพูทั่วไปในบริเวณริมแม่น้ำแม่กลอง บริเวณนี้เองเป็นที่อยู่ของหิ่งห้อยนับล้านตัว หิ่งห้อยกินใบอ่อนของต้นลำพูเป็นอาหารและอาศัยโพรงดินใต้ต้นลำพูเป็นที่วางไข่ การที่หิ่งห้อยจะต้องใช้เรือล่องไปตามแม่น้ำแม่กลองตอนกลางคืน อีกบริเวณหนึ่งที่สามารถพบหิ่งห้อยได้มากคือ คลองผีหลอก ซึ่งเชื่อมต่อกับคลองอัมพวาและแม่น้ำแม่กลอง

ภาพที่ 10 แสดงต้นลำพูริมน้ำ

ที่มา : โครงการแผนที่มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

ประวัติความเป็นมา อัมพวาเป็นชุมชนริมน้ำที่ยังคงเอกลักษณ์การตั้งถิ่นฐานริมน้ำในอดีต ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำแม่กลองบริเวณสองฝั่งคลองอัมพวา

ในรัชสมัยพระเจ้าปราสาททองแห่งกรุงศรีอยุธยา มีตลาดค้าขายแห่งหนึ่งเรียกว่า ตลาดบางช้าง มีนายตลาดเป็นผู้หญิง ชื่อ “น้อย” มีบรรดาศักดิ์เป็น “ท่านแก้วพลิก” พี่สาวของท่านชื่อ “ท่านชี” เป็นมารดาของ “ท่านทอง” พระชนกของสมเด็จพระอัมรินทราทิตย์ (นาก) พระบรมราชินีในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชรัชกาลที่ 1 (ท่านนากทรงประสูติที่อัมพวา)

ปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา ในสมัยแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ แขวงบางช้างกลายเป็นส่วนหนึ่งของสมุทรสงคราม พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (ทองด้วง) ขณะยังดำรงพระยศเป็นหลวงยกกระบัตรเมืองราชบุรี ได้สมรสกับ “ท่านนาก” (สมเด็จพระอัมรินทราทิตย์)

หลังจากกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า ทั้งสองพระองค์ได้ทรงหลบภัยจากพม่ามาอยู่ที่บ้านอัมพวา ระหว่างนั้นสมเด็จพระอัมรินทราทิตย์ได้ทรงประสูติพระราชโอรสทรงพระนามว่า “ฉิม” ซึ่งต่อมาคือ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยรัชกาลที่ 2 ในปีเดียวกันนี้ พระพี่น้ององค์ที่ 2 ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้ประสูติพระธิดา ทรงพระนามว่า “บุญรอด” ซึ่งต่อมาคือ สมเด็จพระศรีสุริเยนทราทิตย์ พระบรมราชินีในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยรัชกาลที่ 2 ดังนั้น อัมพวาจึงเป็นสถานที่พระราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และพระราชินีอีก 2 พระองค์คือ สมเด็จพระอัมรินทราทิตย์ พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 1 และสมเด็จพระศรีสุริเยนทราทิตย์พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 2 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พื้นที่ตอนล่างของแขวงบางช้างได้ยกฐานะเป็นอำเภออัมพวา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสต้นตามลำน้ำแม่กลองได้ทรงเสด็จขึ้นประพาสตลาดอัมพวา

พ.ศ. 2481 ได้มีการรวมท้องที่ตำบลอัมพวาและตำบลบางกะพ้อมเข้าด้วยกันเป็นตำบลอัมพวาอีก 3 ปีต่อมาจึงยกฐานะตำบลอัมพวาขึ้นเป็นเทศบาลตำบลอัมพวา

4.1.2 สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม (Cultural Environment) มรดกทางวัฒนธรรม/ สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของชุมชน สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมของชุมชนอัมพวาสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภทตามเกณฑ์การแบ่งลักษณะของสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2536: 1) และองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) โดยแบ่งไว้ดังนี้คือ สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ที่เป็นรูปธรรม (Tangible Cultural Environment) และ สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ที่เป็นนามธรรม (Intangible Cultural Environment)

1) สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ทางรูปธรรม (Tangible Cultural Environment) สามารถศึกษาได้จากลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่ปรากฏในพื้นที่ชุมชน โดยสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ที่เป็นรูปธรรมนั้น จะมีความสัมพันธ์กับบริบทของพื้นที่ที่สำคัญ สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ศาสนสถาน และอาคารพักอาศัย ในด้านศาสนสถานนั้นคณะทำงานในโครงการแผนที่มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ได้จัดเก็บข้อมูลจากการสำรวจ ศาสนสถาน และโรงเจ ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนอัมพวาโดยสามารถระบุตำแหน่งได้ดังนี้ วัดอัมพวันเจติยาราม วัดจุฬามณี วัดบางกะพ้อม และโรงเจจ๊กเซ่งซาเป่าเก็งเต็ง โดยสถานที่ดังกล่าวนี้ล้วนมีประวัติศาสตร์อันยาวนาน และยังคงทำหน้าที่ในการบอกเล่าเรื่องราวตลอดจนความเชื่อ ความศรัทธา ในพระพุทธศาสนา อย่างยาวนานในอดีตจนถึงปัจจุบัน

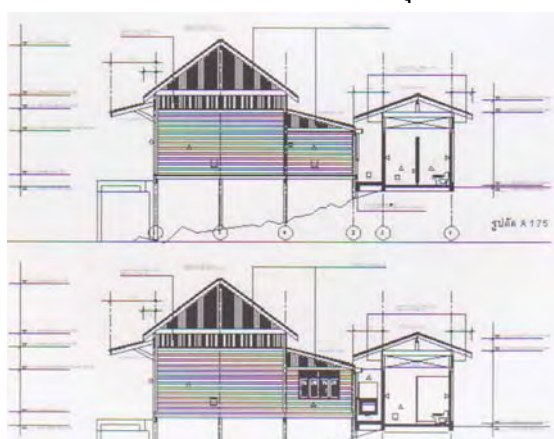
ภาพที่ 11 แสดงสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมประเภท ศาสนสถาน วัดอัมพวันเจติยาราม
ที่มา : โครงการ แผนที่มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

ส่วนด้านอาคารพักอาศัย เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชนอัมพวาประกอบอาชีพเกษตรกรรมแบบสวนผสม การตั้งถิ่นฐานของประชาชนในอดีตนั้นสร้างบ้านเรือนหันหน้าเข้าหาคลองอันเนื่องจากการใช้ประโยชน์จากลำน้ำเป็นหลัก ในการอุปโภค บริโภค และการคมนาคมขนส่งสินค้าทางการเกษตร ต่อมามีการสร้างถนนในปี พ.ศ. 2516 การคมนาคมทางน้ำได้ลดบทบาทลง การสร้างบ้านเรือนในยุคหลังนี้จึงหันหน้าเข้าหาถนนเพื่อความสะดวกในการคมนาคมทางบก ที่มาแทนที่การคมนาคมทางน้ำ แต่บริเวณพื้นที่ริมน้ำก็ยังไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก โดยจะเห็นได้จากองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมหลายอย่างที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนริมน้ำดั้งเดิม

บ้านเรือนที่พักอาศัยในชุมชนอัมพวาสามารถจำแนกได้เป็น 5 ประเภทตามที่คณะทำงานในโครงการ แผนที่มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงครามได้จำแนกไว้คือ บ้านเรือนแถวริมน้ำ บ้านเรือนไทยโบราณ บ้านเรือนไทยพื้นบ้าน บ้านเรือนแพเดิม และบ้านไทยร่วมสมัย

ภาพที่ 12 แสดงตำแหน่งแสดงสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมประเภท บ้านเรือนที่พักอาศัย
ที่มา : โครงการ แผนที่มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

ภาพที่ 13 แสดงสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมประเภทบ้านเรือนที่พักอาศัยในชุมชนอัมพวา ลักษณะรูปแบบอาคารริมน้ำ
ที่มา : โครงการ แผนที่มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

2) สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ทางนามธรรม (Intangible Cultural Environment)

ภายในชุมชนอัมพวานั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทดังนี้ ทางด้านประวัติศาสตร์ และทางด้านวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม

ทางด้านประวัติศาสตร์ ชุมชนอัมพวามีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ เป็นสถานที่ประสูติของพระมหากษัตริย์และพระราชินีต้นราชวงศ์จักรีหลายพระองค์ หรือความสำคัญของเส้นทางการประพาสต้นของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในอดีตที่เสด็จผ่านที่ต่างๆ ก่อเกิดเรื่องราว ให้กับสถานที่ การให้คุณค่าความสำคัญกับเหตุการณ์ที่ผ่านมาในอดีตอาจเป็นการเชื่อมโยงเรื่องราวให้กับเหตุการณ์สำคัญเหล่านั้นให้สามารถถ่ายทอดเรื่องราวจากอดีตมาจนถึงปัจจุบันได้เป็นอย่างดี โดยจะเห็นได้ว่าเหตุการณ์ความสำคัญในอดีตนั้นจะมีผลก่อให้เกิด สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมนั่นเอง ตัวอย่างเช่น การสร้างวัดภายในชุมชน การมีอุทยานร.2 เป็นต้น ซึ่งลักษณะทางด้านศิลปกรรมที่ปรากฏล้วนมีนัยสำคัญที่เกี่ยวกับคติความเชื่อและค่านิยมในช่วงเหตุการณ์ที่แตกต่างกันไป

วิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม สภาพทางด้านนิเวศวิทยาของชุมชนอัมพวามีคลองน้อยใหญ่ประกอบเป็นลำน้ำสาขาของแม่น้ำแม่กลอง แม่น้ำลำคลองแต่ละสายล้วนเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชุมชนที่อยู่อาศัยอยู่ในพื้นที่ริมน้ำและพื้นที่ใกล้เคียง ประกอบกับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำลำคลอง เช่น ชาวบ้านกำลังอาบน้ำในลำคลอง หรือการตักน้ำจากลำคลองไปใช้ภายในบ้านเป็นต้น วิถีชีวิตของประชาชนริมน้ำนั้นเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์ของชุมชนอัมพวา โดยสามารถสรุปภาพของกิจกรรมที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตได้ดังนี้

การใช้เรือในการสัญจรทางน้ำ หรือสำหรับค้าขายในตลาดน้ำ

การตกกุ้ง โดยการใช้เรือล่องไปตามกึ่งน้ำเพื่อตกกุ้งแม่น้ำซึ่งต้องอาศัยความชำนาญและความอดทนเป็นอย่างมาก

การเล่นน้ำในคลอง สามารถพบเห็นได้ทั้งช่วงเช้าและช่วงเย็น โดยเฉพาะเด็กๆ ที่กระโดดเล่นน้ำกันอย่างสนุกสนาน

การตักบาตรริมคลอง โดยมี 2 ลักษณะคือ พระภิกษุเดินบิณฑบาตตามทางเดินริมคลองอัมพวา และการพายเรือไปบิณฑบาต เพื่อให้ประชาชนที่อยู่อาศัยริมน้ำได้ตักบาตรในทุกๆ เช้า

ภาพที่ 14 แสดงวัฒนธรรมทางด้านวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม การค้าขายริมคลอง
ที่มา : โครงการ แผนที่มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

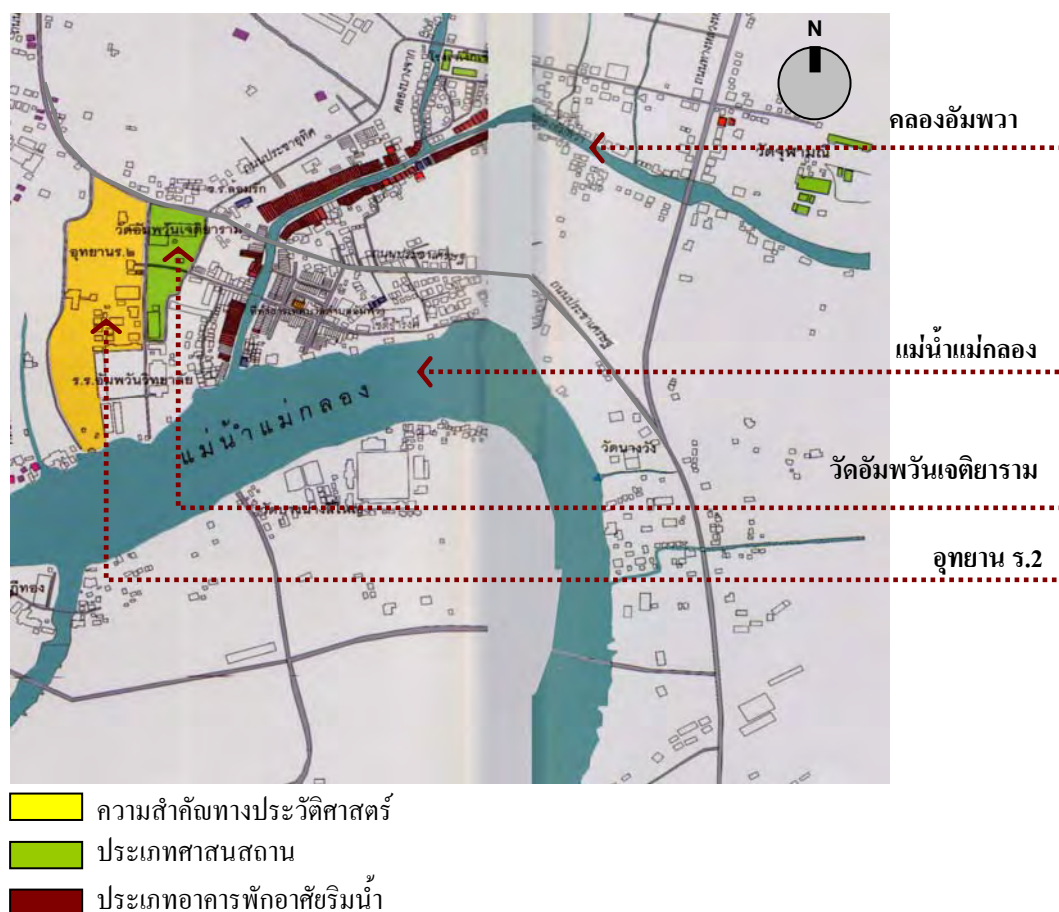

ภาพที่ 15 แสดงวัฒนธรรมทางด้านวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม การเล่นน้ำในคลอง
ที่มา : โครงการ แผนที่มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

ภาพที่ 16 แสดงวัฒนธรรมทางด้านวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม การตกกุ้ง
ที่มา : โครงการ แผนที่มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

สิ่งสำคัญที่สุดคือวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมของชุมชนอัมพวานั้น ก่อให้เกิดการประกอบอาชีพ เช่น การทำการเกษตรกรรม ในบริเวณด้านหลังที่พักอาศัย หรือการทำการพาณิชย์กรรมในบริเวณที่มีการรวมกลุ่มอยู่อาศัยในบริเวณริมน้ำ

ภาพที่ 17 แสดงตัวอย่างการระบุแหล่งสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมชุมชนอัมพวา
ที่มา : โครงการ แผนที่มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

การดำเนินโครงการ/กิจกรรมนอกเหนือจากการสำรวจและเก็บข้อมูลทางกายภาพ ยังมี
การดำเนินงานทางด้าน เก็บข้อมูลทางด้านสังคมเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อม ได้แก่
การดำเนินงานในด้านต่างๆดังนี้

- การเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า
- การทำแบบสอบถาม ทางด้านสังคมเศรษฐกิจและทัศนคติเกี่ยวกับการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน

- การสัมภาษณ์ ถึงสภาพปัญหา ความคิดเห็น หรือข้อเสนอแนะ จากผู้นำชุมชน หรือผู้ที่ มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน
- การสำรวจข้อมูลด้านศิลปะ ประเพณี วัฒนธรรม และการศึกษาของชุมชน
- การจัดประชุมกลุ่มย่อยเพื่อรับฟังความคิดเห็นต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชน รวมถึง ความคิดเห็นของการอนุรักษ์ชุมชนของตนเอง เป็นต้น

ในการดำเนินงานในชุมชนอัมพวานั้น ได้กำหนดการดำเนินโครงการออกเป็น 2 ประเภทด้วยกันคือ ลักษณะแรกเป็น โครงการสาธิต (Demonstration Project) และอีกประเภทหนึ่ง คือ การสร้างจิตสำนึก (Awareness Raising)

โครงการสาธิต (Demonstration Project) โครงการสาธิตเป็นโครงการร่วมมือกัน ระหว่าง เจ้าของอาคารและโครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ในการซ่อมแซมอาคารให้คง รูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีเอกลักษณ์ของชุมชนอัมพวา โดยโครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ศิลปกรรมจะสนับสนุนงบประมาณให้กับผู้เข้าร่วมโครงการครึ่งหนึ่งของงบประมาณการก่อสร้าง ทั้งหมด โดยมีจุดประสงค์เพื่อเป็นตัวอย่างในการอนุรักษ์ โครงการสาธิตนี้แบ่งได้ออกเป็น 3 ประเภทตามลักษณะการใช้สอย ดังนี้

- 1)โครงการสาธิตที่ดำเนินการร่วมกับหน่วยงานราชการได้แก่การปรับปรุงหน่วยงาน เทศบาลตำบลอัมพวา
- 2)โครงการสาธิตที่ดำเนินการร่วมกับหน่วยงานอื่นๆได้แก่การปรับปรุงเรือนแถวไม้ 4 ห้องของมูลนิธิชัยพัฒนา
- 3)โครงการสาธิตที่ดำเนินการร่วมกับประชาชนเจ้าของอาคารเช่น โครงการปรับปรุง และซ่อมแซมบ้านไม้ริมคลอง เป็นต้น

การสร้างจิตสำนึก (Awareness Raising) การสร้างจิตสำนึกโดยการใช้กิจกรรมที่ กระตุ้นให้ประชาชนในพื้นที่ตระหนักถึงความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมชุมชนของตนเอง ประกอบด้วยกิจกรรมดังนี้

- การจัดประชุม รับฟังความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่
- การประชาสัมพันธ์โครงการโดยใช้แผ่นพับ
- การจัดกิจกรรมค่ายสิ่งแวดล้อม สำหรับเยาวชน
- การนำสื่อมวลชนเขาเยี่ยมชมพื้นที่
- การจัดกิจกรรมต้อนรับแขกชาวต่างชาติ
- การจัดตั้งคณะที่ปรึกษาท้องถิ่น จากหลายภาคส่วน ประชุม แลกเปลี่ยนความคิดเห็น สำหรับการวางแผน การสร้างจิตสำนึก

- การใช้ศิลปะในการถ่ายทอดเรื่องราวของชุมชน เช่นกิจกรรมประกวดภาพวาดต่างๆ หรือ การมีกิจกรรมวาดภาพกับศิลปิน
- การจัดเวทีสาธารณะสำหรับประชาชนในท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง

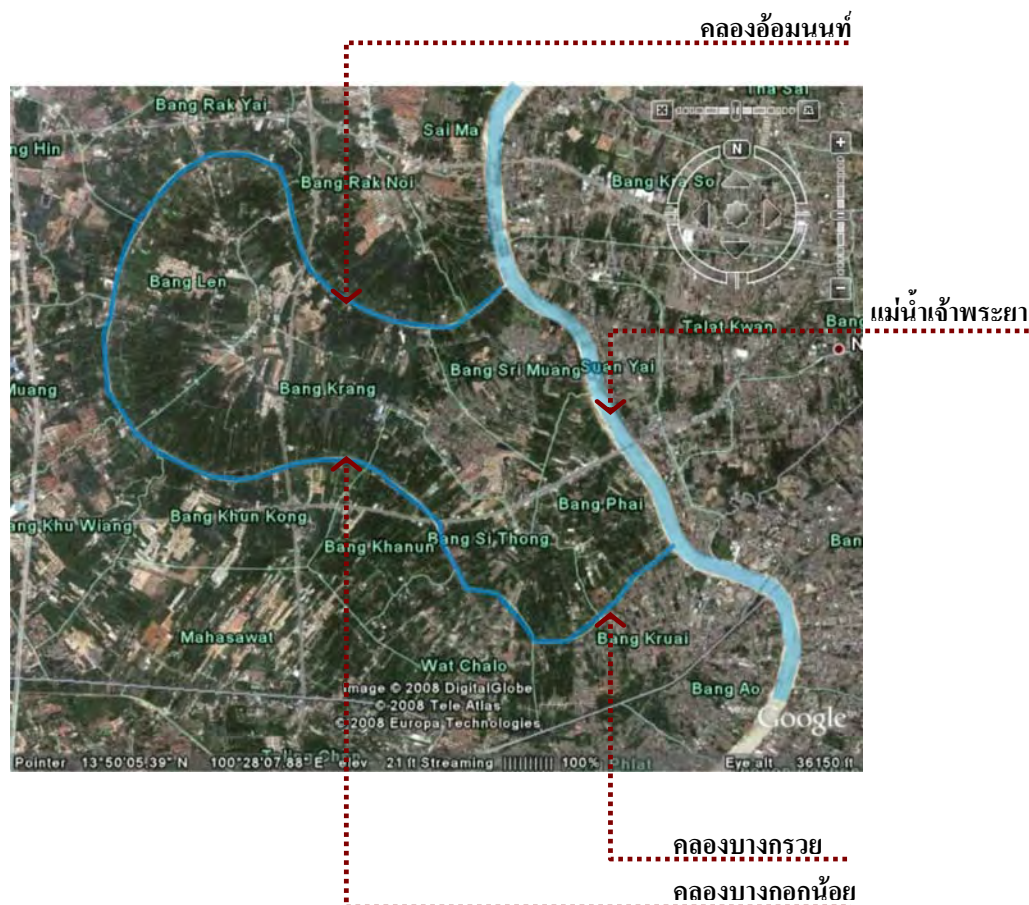
4.2 องค์ประกอบและกระบวนการการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมคลองอ้อมนนท์

ชุมชนริมคลองอ้อมนนท์เป็นชุมชนที่มีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญ ดังนั้นคณะทำงานของหน่วยงานสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงได้จัดทำแผนที่แหล่งสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมริมคลองอ้อมนนท์ขึ้นเพื่อเป็นประโยชน์แก่ระบบฐานข้อมูลแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่สามารถใช้อ้างอิงร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยการดำเนินงานของโครงการนี้เป็นการศึกษาและเก็บข้อมูลที่สำคัญด้านต่างๆของชุมชนในอดีต จนถึงปัจจุบัน ทางผู้วิจัยได้ศึกษารูปแบบและวิธีการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนริมคลองอ้อมนนท์แล้วสามารถสรุปได้ดังนี้ (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2548)

4.2.1 ความเป็นมา

บริเวณลุ่มคลองอ้อมนนท์ เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และการเมืองการปกครอง โดยมีส่วนเกี่ยวข้องกับความเป็นเมืองนนทบุรี(Historical and Political Value) เคยเป็นแหล่งรวมไพร่พลของกองทัพ รวมไปถึงการมีศักยภาพต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (Contemporary Socio-Economic Value) เนื่องจากบริเวณดังกล่าวมีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร น้ำและดิน ทำให้เป็นแหล่งเกษตรกรรมของประเทศ โดยเฉพาะสวนผลไม้ นอกจากนั้นแล้วยังมีลักษณะทางสถาปัตยกรรม ประเพณี ผสมผสานกับวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนริมน้ำกับลักษณะของพื้นที่ลักษณะที่ราบลุ่มดินตะกอนก่อให้เกิดเป็นลักษณะทางภูมิทัศน์ที่มีเอกลักษณ์ของชุมชน (Aesthetic and Cultural Value)

ที่ตั้ง พื้นที่ลุ่มคลองอ้อมนนท์ มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบลุ่มภาคกลางที่มีน้ำและดินอุดมสมบูรณ์ ทำให้เกิดการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนกระจุกตัวไปตามริมน้ำเป็นจำนวนมาก ซึ่งการตั้งถิ่นฐานในช่วงแรกนั้น สภาพแวดล้อมเป็นตัวกำหนดการตั้งถิ่นฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แม่น้ำลำคลองต่างๆเป็นแหล่งอาหารและเส้นทางคมนาคมที่สำคัญ ทำให้ผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนริมน้ำเหล่านี้มีความผูกพันกับธรรมชาติ ลักษณะเหล่านี้ได้สะท้อนออกมาในรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน สถาปัตยกรรม ภูมิทัศน์ วัฒนธรรม ประเพณีและคติความเชื่อหลายอย่าง ที่มีความเชื่อมโยงและสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม

ภาพที่ 18 แสดงที่ตั้งคลองอ้อมนนท์
ที่มา : ปรับปรุงจากแผนที่ Google Earth

สภาพทั่วไปของคลองอ้อมนนท์ประกอบด้วย บ้านเรือนที่ปลูกอยู่ตามชายน้ำ เป็นแนวยาวไปตามชายน้ำทั้งสองฝั่งในลักษณะสะเทินน้ำสะเทินบก จากการวิเคราะห์ของคณะทำงานชุดนี้ (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2548) ให้ความเห็นว่า ชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ เป็นลักษณะที่มีบ้านเรือนจำนวนมากตั้งอยู่ในแนวตลิ่งเป็นแถวแรก แล้วต่อด้วยกลุ่มบ้านเรือนที่ตั้งอยู่บนตลิ่งหรือหลังตลิ่งขึ้นไปอีกหนึ่งหรือสองแถว แล้วแต่อายุหรือความแออัดของชุมชน พื้นที่บริเวณด้านหลังบ้านพักอาศัย ทำเกษตรกรรมซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนในชุมชนมาตั้งแต่โบราณ ส่วนวัดที่เป็นศูนย์กลางทางศาสนาและสังคมของชุมชนจะตั้งอยู่ริมน้ำหรือหลังของพื้นที่เกษตรกรรม และมักหันหน้าออกสู่ทิศเหนือหรือทิศตะวันออกที่เป็นแม่น้ำลำคลอง ส่วนบริเวณที่เป็นจุดแคบของคลอง มักมีอาคารเกาะกลุ่มกันอย่างหนาแน่นและมีเรือพายจำนวนมากมาจอดขายของก่อให้เกิดเป็นตลาดน้ำ

ภาพที่ 19 แสดงบ้านเรือนที่ปลูกอยู่ตามชายน้ำ คลองอ้อมนนท์
ที่มา : โครงการแหล่งสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมริมคลองอ้อมนนท์

ภาพที่ 20 บรรยากาศของตลาดน้ำในสมัยโบราณบริเวณคลองบางกอกน้อย
ที่มา : โครงการแหล่งสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมริมคลองอ้อมนนท์

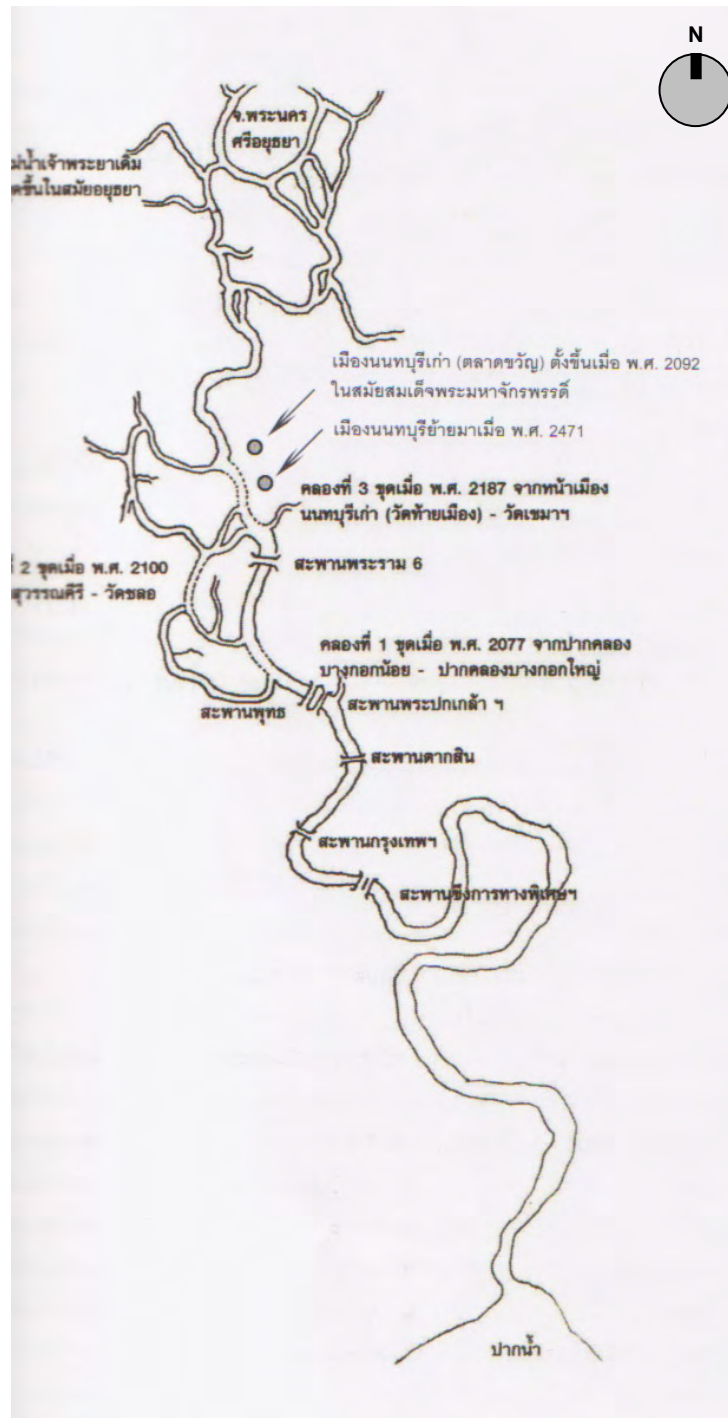
ประวัติความเป็นมา ตามในอักษรานุกรมภูมิศาสตร์ไทย เล่มที่ 5 (ราชบัณฑิตยสถาน 2538) ได้กำหนดขอบเขตของแม่น้ำอ้อมหรือคลองอ้อมนนท์ไว้ว่า “คลองนี้ในปัจจุบันนับตั้งแต่แยกจากแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งขวาในตำบลไทรมา อำเภอมือง จังหวัดนนทบุรี ไหลไปทางทิศตะวันตกแล้วเข้าเขตอำเภอบางใหญ่ แล้วมีคลองบางใหญ่มาร่วมตัวคลองลงไปทางทิศตะวันตก แล้ววกกลับมาทางทิศใต้ไปถึงคลองบางกรวย” ดังนั้นคลองอ้อมนนท์ที่กล่าวถึงในที่นี้ขออ้างอิงตามกำหนดในอักษรานุกรมภูมิศาสตร์ไทย เล่มที่ 5 (ราชบัณฑิตยสถาน 2538 อ้างถึงใน สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2547)

ภาพที่ 21 แผนที่แสดงขอบเขตคลองอ้อมนนท์

ที่มา : โครงการแหล่งสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมริมคลองอ้อมนนท์

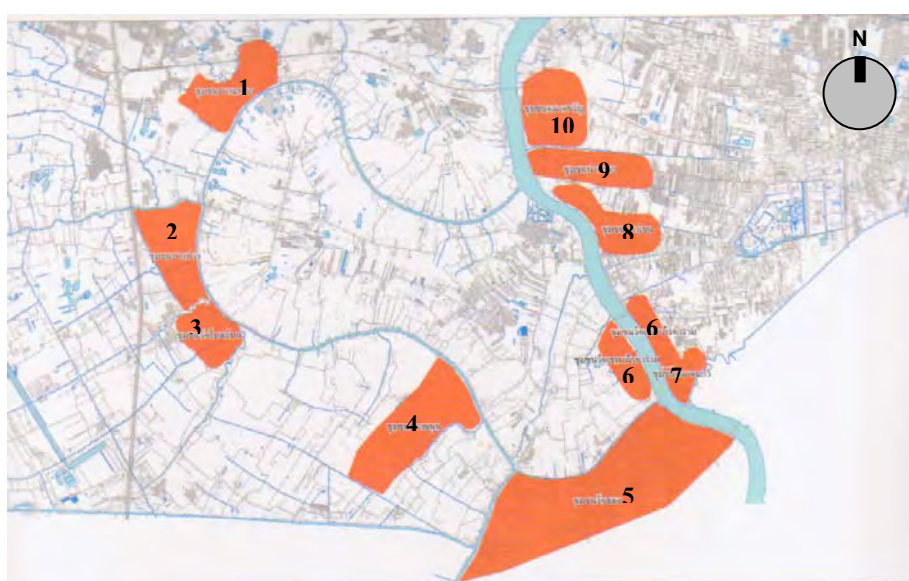
ในอดีตนั้นคลองอ้อมนนท์เป็นเส้นทางเดิมของแม่น้ำเจ้าพระยา มีชุมชนบ้านตลาดแก้วตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณคลองบางกรวย ปี พ.ศ. 2091 สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ โปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลองลัดบางกรวยเพื่อเชื่อมระหว่างบางกอกกับบางกรวยทำให้ชุมชนเกิดการขยายตัวและได้ยกฐานะขึ้นเป็นเมืองนนทบุรีในปีถัดมา ซึ่งเป็นบริเวณที่มีความสำคัญในการรวบรวมไพร่พลและผลิตอันเป็นเสบียงที่สำคัญเมื่อเกิดสงคราม และในปี พ.ศ. 2179 จากความคดเคี้ยวของแม่น้ำเจ้าพระยา พระเจ้าปราชยาทอง ได้โปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลองลัดจากบริเวณปากแม่น้ำอ้อมตอนบนทะเลบุรีเวณหน้าวัดเขมภิรตารามเพื่อย่นระยะทางคมนาคมให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจการค้าที่กำลังเจริญรุ่งเรือง

ภาพที่ 22 แผนที่คลองอ้อมนนท์

ที่มา : โครงการแหล่งสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมริมคลองอ้อมนนท์

จนเกิดการตั้งถิ่นฐานและการพัฒนาขึ้นส่งผลให้เกิดชุมชนบ้านตลาดขวัญ ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในฐานะแหล่งผลิตผลไม้อันเลื่องชื่อเช่นเดียวกับชุมชนบ้านตลาดแก้วนั่นเอง ผลจากการขุดคลองลัดครั้งนี้นี้ทำให้แม่น้ำเปลี่ยนทางเดินเกิดแม่น้ำเจ้าพระยาสายใหม่ สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงเล็งเห็นว่าลักษณะภูมิประเทศที่เปลี่ยนไป อาจทำให้ข้าศึกเข้าประชิดพระนครได้ง่าย จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายเมืองนนทบุรีและสร้างป้อมตรงปากแม่น้ำอ้อม นอกจากนั้น การขุดคลองลัดยังเป็นผลให้เกิดการทับถมของดินตะกอนบริเวณสองฝั่งของแม่น้ำเจ้าพระยาสายเดิม(คลองอ้อมนนท์) เกิดเป็นบริเวณที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำเกษตรกรรม

1. ชุมชนบางแพรก	6. ชุมชนวัดเขมาภิรตาราม
2. ชุมชนบางมวง	7. ชุมชนตลาดแก้ว
3. ชุมชนวัดโบสถ์บน	8. ชุมชนบางเขน
4. ชุมชนบางขุน	9. ชุมชนท่าทราย
5. ชุมชนวัดชะลอ	10. ชุมชนตลาดขวัญ

ภาพที่ 23 แผนที่แสดงชุมชนโบราณในบริเวณริมคลองอ้อมนนท์
ที่มา : โครงการแหล่งสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมริมคลองอ้อมนนท์

วชิรญาณวโรส เสด็จมาเยี่ยมวัด เห็นว่ามีองค์ปรางค์ใหญ่อยู่กลางวัดจึงประทานชื่อวัดว่า วัดปรางค์หลวง องค์ปรางค์ซึ่งเป็นโบราณสถานที่สำคัญของวัดเป็นศิลปกรรมสมัยอยุธยาตอนต้น

วัดอัมพวัน สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง มีโบราณสถานที่สำคัญได้แก่ หอไตรกลางน้ำและมณฑปพระพุทธบาท สำหรับมณฑปพระพุทธบาทเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน 2 ชั้น ศิลปกรรมพม่า สร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนต้น

วัดเฉลิมพระเกียรติ เป็นอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรวิหาร พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ทรงโปรดเกล้าฯให้สร้างขึ้นในบริเวณที่ประสูติของสมเด็จพระศรีสุลาไลย พระบรมราชชนนีในพระองค์ โดยมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมเป็นแบบรัตนโกสินทร์ตอนต้น

วัดโบสถ์บน สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นเมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2300 สมัยกรุงศรีอยุธยา มีโบราณสถานที่สำคัญภายในวัดได้แก่ อุโบสถ ซึ่งสร้างขึ้นประมาณปี พ.ศ. 2332 มีลักษณะเป็นฐานแอ่นโค้งทรงเรือสำเภา

ภาพที่ 25 แสดงตัวอย่าง ศาสนสถานประเภทวัดในชุมชนคลองอ้อมนนท์
ที่มา : โครงการแหล่งสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมริมคลองอ้อมนนท์

อาคารพักอาศัย สำหรับเรือนไทยในบริเวณลุ่มคลองอ้อมนนท์นั้นมีลักษณะเหมือนเรือนไทยภาคกลางทั่วไปที่มักจะนิยมปลูกบ้านตามแนวตะวัน คือ ปลูกตามแนวทิศตะวันออก-ทิศตะวันตกและปลูกสร้างอยู่ริมฝั่งแม่น้ำทั้งที่เป็นลำน้ำธรรมชาติและคลองที่ขุดเพื่อการสัญจรและระบายน้ำ และเนื่องจากมีฤดูน้ำหลากซึ่งทำให้มีน้ำท่วมในฤดูฝน อาคารเหล่านี้จึงต้องปลูกเป็นเรือนใต้ถุนสูง ประกอบกับการสัญจรไปมาหาสู่หรือค้าขายในบริเวณนี้ต้องใช้เรือล่องขึ้นลงตามลำน้ำเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นอาคารในบริเวณนี้จึงมีทำนน้ำอยู่ทางหน้าบ้านเพื่อความสะดวกของการขึ้นลง ส่วนเรือสวนไร่นาก็จะอยู่ลึกเข้าไปและสูงขึ้นมาจากชายฝั่งน้ำ

ภาพที่ 26 แสดงเรือนไทยในบริเวณลุ่มคลองอ้อมนนท์

ที่มา : โครงการแหล่งสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมริมคลองอ้อมนนท์

ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอาคารริมคลองอ้อมนนท์โดยทั่วไปจะเป็นเรือนไม้ฝาปะกน ตั้งอยู่บนเสาสูง หลังคาทรงสูง มีปั้นลมและหน้าจั่ว แต่ในระยะหลังๆด้วยอิทธิพลของสมัยล่าอาณานิคมของฝรั่งเศสตะวันตก จึงมีการใช้หลังคาทรงปั้นหยาและแบนในอาคารบางหลัง สำหรับอาคารที่ปลูกอยู่บนบกมักจะมีการใช้ไถ่เรือนสำหรับเป็นที่นั่งทำกิจกรรมต่างๆรวมไปถึงเก็บสิ่งของเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำนา ทำสวน สำหรับเรือนที่ปลูกอยู่ชายน้ำจะใช้บริเวณไถ่เรือนเป็นที่จอดเรือ เมื่อหมดฤดูน้ำหลากจะใช้เป็นที่นั่งเล่นหรือทำกิจกรรมประจำวันได้

2) สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ทางนามธรรม (Intangible Cultural Environment)

การปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติซึ่งมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มริมแม่น้ำนั้นก่อให้เกิดปัญหาท้องถิ่นของชาวชุมชนริมน้ำ นอกจากจะสะท้อนออกมาในรูปแบบทางสถาปัตยกรรมและลักษณะทางภูมิทัศน์ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะแล้วยังสะท้อนออกมาในรูปแบบของวัฒนธรรม ซึ่งหมายรวมถึง วิถีชีวิต ประเพณีและคติความเชื่อต่างๆที่มีความเชื่อมโยงกับลักษณะทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่ ดังจะกล่าวได้ดังต่อไปนี้

วิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม เนื่องจากมีสภาพแวดล้อมเป็นที่ราบลุ่มริมแม่น้ำ การเดินทางส่วนใหญ่จึงต้องอาศัยลำน้ำ เกิดการสัญจรโดยเรือ การค้าขายบนเรือจนเกิดเป็นตลาดน้ำ มีการพายเรือตัดบาตร ตลอดจนการประกอบอาชีพที่ต้องอาศัยแหล่งน้ำธรรมชาติ ได้แก่ การทำประมงและการทำสวนผลไม้ เหล่านี้ล้วนเป็นเอกลักษณ์ของวิถีชีวิตแบบชุมชนริมน้ำที่สำคัญ

ภาพที่ 27 แสดงวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม ของชุมชนริมคลองอ้อมนนท์
ที่มา : โครงการแหล่งสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมริมคลองอ้อมนนท์

นอกจากนั้นชาวชุมชนริมน้ำยังมีความเชื่อในการสร้างศาลในบริเวณปากคลองที่มีสายน้ำมาบรรจบกันเพื่อเป็นการบูชาและขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในน้ำคุ้มครอง และด้วยความที่การดำรงชีวิตส่วนใหญ่ใช้น้ำจากแม่น้ำลำคลองเป็นหลัก ชาวชุมชนริมน้ำจึงให้ความเคารพต่อสายน้ำ โดยมีการจัดให้มีประเพณีลอยกระทงเพื่อบูชาและระลึกถึงพระคุณของพระแม่คงคาในการเป็นแหล่งน้ำอุปโภคบริโภคและเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญและยังเป็นการขอมาต่อการกระทำใดๆ ที่เป็นการล่วงเกินต่อสายน้ำ นอกจากนี้ยังมีประเพณีการทำบุญตักบาตรพระร้อยแปดซึ่งเป็นประเพณีที่ชาวชุมชนริมน้ำปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลานานแล้วในวันแรม 8 ค่ำ เดือน 12 ของทุกปี ซึ่งนัยยะของการทำบุญตักบาตรนี้นอกจากจะเพื่อความปิติริมงคลแล้ว ยังเป็นการทำบุญเรื่องซึ่งถือว่าเป็นพาหนะที่สำคัญของคนในชุมชนริมน้ำ

4.3 องค์ประกอบและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมหลวงพระบาง

เมืองหลวงพระบางมีพัฒนาการมาคู่เคียงกับเมืองอื่นๆ ในภูมิภาคอุษาคเนย์แต่มีความใกล้ชิดกับเมืองเชียงใหม่ซึ่งเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรล้านนาในแง่ของความใกล้ชิดทางวัฒนธรรม การค้า รวมไปถึงความสัมพันธ์เชิงเครือญาติของผู้ปกครองเมือง เช่น พระไชยเชษฐาธิราชซึ่งเคยมาปกครองเมืองเชียงใหม่ จนเมื่อพระบิดาของพระองค์ได้เสด็จสวรรคตจึงกลับไปยังล้านช้างช่วงเวลาดังกล่าวล้านนากับล้านช้างได้มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น ปี พ.ศ. 2100 พระเจ้าบุเรงนอง กษัตริย์พม่าได้ขยายอำนาจมารุกรานถึงเชียงใหม่และมีทำที่ว่า จะมาถึงหลวงพระบาง พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชจึงได้ย้ายราชธานีจากเมืองหลวงพระบางไปสร้างใหม่ที่เวียงจันทน์ นับแต่นั้นมาเมืองหลวงพระบางก็ได้ลดบทบาทลง แรกเริ่ม อาณาจักรล้านช้างมีชื่อเรียกว่า “เมืองขวา” (SWA) พ.ศ.1900 เปลี่ยนชื่อเป็นเมืองเชียงทอง และได้รับพระราชทานพระพุทธรูปจากกษัตริย์ขอม เป็น

ศิลปะแบบสิงหล เรียกว่า “พระบาง” เจ้าฟ้าจ๋ม ทรงเปลี่ยนชื่อเมืองเป็น “หลวงพระบาง” (แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม 2549.)

4.3.1 ความเป็นมา

สภาพทั่วไป หลวงพระบางนั้นมีทั้งพื้นที่ที่เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ ที่ราบสูง ภูเขา ดังนั้นจึงมีกลุ่มชนอาศัยอยู่ตามที่ต่างๆซึ่งกลุ่มชนที่อยู่อาศัยในบริเวณเมืองหลวงพระบางและพื้นที่ใกล้เคียงนั้นสามารถแบ่งได้เป็น“ชาวลาวลุ่ม” คือกลุ่มชาติพันธุ์ไต-ลาวที่อยู่อาศัยในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงและแม่น้ำสาขา เช่น ไทลาว ไทลื้อ ไทขาว ไทแดง ผู้ไท พวน ซึ่งกลุ่มลาวลุ่มนี้เองที่ เป็นผู้สังสมวัฒนธรรมขึ้นมาจากการรับศาสนาพุทธและระบบการเมืองการปกครองจนพัฒนาชุมชนขึ้นจนมีความซับซ้อนจนกระทั่งเป็นเมือง“ชาวลาวสูง” เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่บนพื้นที่ที่มีความสูงไม่เกิน 1,000 เมตร ได้แก่ ข่า ขมุ สิดา ละแวก แคน ปานา บิด เป็นต้น“ชาวลาวเทิง” เป็นกลุ่มชาวเขาที่อาศัยบนที่สูงกว่า 1,000 เมตรขึ้นไป ได้แก่ ม้ง มูเซอ เป็นต้น

ภาพที่ 28 แสดงที่ตั้งของเมืองหลวงพระบาง

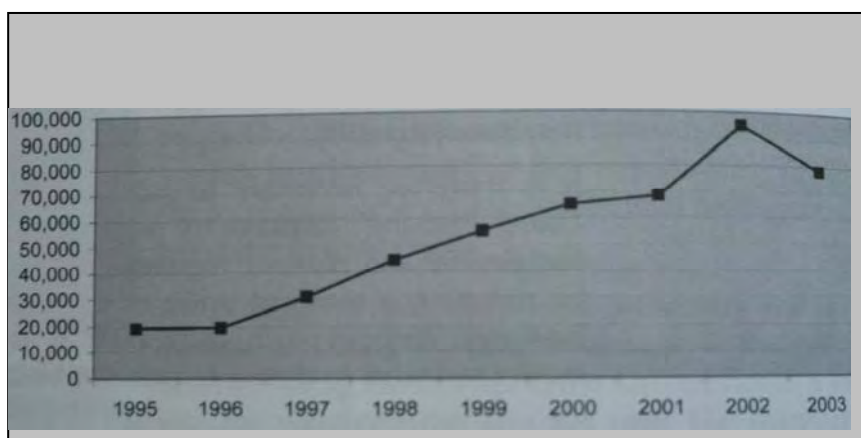
ที่มา : UNESCO. Bangkok

4.3.2 ประวัติความเป็นมา

จากตำนานขุนบรมราชากล่าวว่า เมื่อท้าวลอคำเจ้าเมืองสามหมื่นสิ้น มีผู้มีบุญหนักศักดิ์ใหญ่คนหนึ่งนามว่า “ขุนบรมราชา” มาเกิดเป็นเจ้าเมืองแทน ขุนบรมมีลูกชายเจ็ดคนและได้ส่งไปสร้างบ้านแปงเมืองใหม่จำนวนเจ็ดเมือง หนึ่งในเจ็ดเมืองนั้นคือ “เมืองหลวงพระบาง” และให้โอรสนามว่า “ขุนลอ” มาเป็นผู้ปกครอง หลังจากรัชกาลของพระเจ้าไชยเชษฐาแล้วอาณาจักรล้านช้าง ได้แบ่งเป็นสองอาณาจักร คือหลวงพระบางซึ่งเป็นราชธานีเก่าและเวียงจันทน์ซึ่งเป็นราชธานีใหม่ จากนั้นได้แบ่งเป็นอีกอาณาจักร คือ จำปาสัก

ในปี พ.ศ. 2518 หลังจากความขัดแย้งของกลุ่มความคิดต่างๆมาอย่างยาวนาน ได้มีการสถาปนาระบอบการปกครองแบบสังคมนิยม และเปลี่ยนชื่อประเทศเป็น “สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) The Lao People’s Democratic Republic (The Lao PDR)” การพัฒนาเมืองเป็นไปอย่างช้าๆ ภายใต้การปกครองแบบสังคมนิยมประชาธิปไตย ทำให้เมืองหลวงพระบางได้รับการเปลี่ยนแปลงไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป จนกระทั่งปี พ.ศ. 2538 เมืองหลวงพระบางจึงได้รับการเสนอชื่อเข้าในบัญชีมรดกโลก และในปี พ.ศ. 2541 จึงได้รับการประเมินสถานภาพเป็นเมืองมรดกโลกอย่างเป็นทางการ (แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม 2549)

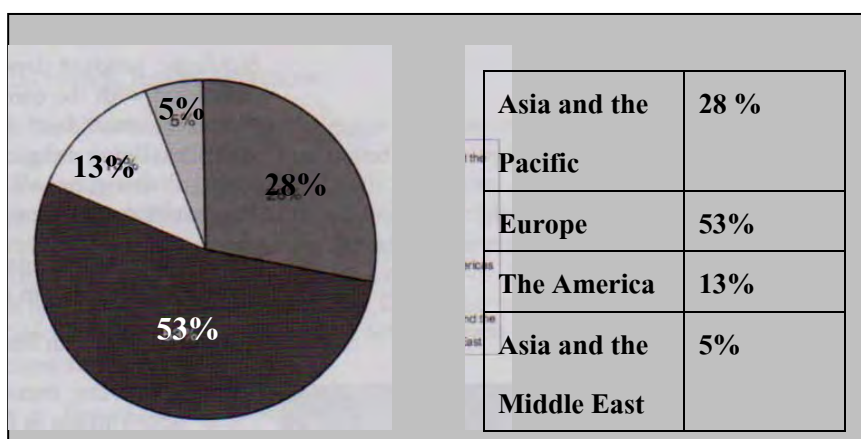
ในปัจจุบันหลวงพระบางเป็นเมืองท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ได้รับความสนใจจากภายนอกเป็นอย่างสูงโดยข้อมูลจาก UNESCO (2004) ชี้ให้เห็นว่าทิศทางการเติบโตทางการท่องเที่ยวของหลวงพระบางจากข้อมูลปี 1988-2005 สูงขึ้นอย่างก้าวกระโดด และการท่องเที่ยวของหลวงพระบางยังมีการผกผันไปตามเทศกาลและความสำคัญของวัฒนธรรมของพื้นที่ด้วย

แผนภูมิที่ 3 แสดงสัดส่วนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในหลวงพระบางปี ค.ศ.1995-2003

ที่มา : UNESCO, Bangkok

สำหรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามามากกว่าครึ่งหนึ่งของนักท่องเที่ยวทั้งหมดเป็นชาวยุโรป ดังนั้นเมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาเป็นจำนวนมาก จึงอาจส่งผลให้เกิดการถ่ายทอดถึงกันของวัฒนธรรมต่างถิ่นได้ ดังนั้นการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมจึงต้องคำนึงถึงผลกระทบด้านนี้ด้วย

แผนภูมิที่ 4 แสดงสัดส่วนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในหลวงพระบางปี ค.ศ. 2001

ที่มา : UNESCO, Bangkok

4.3.3 สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม (Cultural Environment) มรดกทางวัฒนธรรม/

สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของชุมชน

1) สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ทางรูปธรรม (Tangible Cultural Environment)

สถาปัตยกรรม ศาสนสถาน วัดวาอารามนั้นมีอยู่มากมายภายในตัวเมือง วัดเหล่านี้เป็นองค์ประกอบที่สำคัญมากที่สุดของเมืองในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เนื่องจากวัดทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนทั้งในแง่ของศูนย์กลางจิตใจและศูนย์กลางการจัดระบบสังคม

ภาพที่ 29 แผนที่แสดงเมืองหลวงพระบาง

ที่มา : UNESCO.

ภาพที่ 30 สถาปัตยกรรมทางวัฒนธรรมทางรูปธรรม ประเภทศาสนสถาน

อาคารพักอาศัยบ้านเรือนที่พักอาศัยของชาวหลวงพระบางนั้นมีมากมายหลายรูปแบบ อาทิเช่น เรือนลาวแบบดั้งเดิมเรือนลาวที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตกที่เข้ามาพร้อมการค้าอาณานิคมของฝรั่งเศสหากจะจำแนกตามลักษณะอาคาร อาจแยกได้เป็น เรือนเดี่ยวยกพื้นสูง มีจั่วเดี่ยวหรือหลายจั่ว เป็นเรือนห้องแถวซึ่งมีทั้งชั้นเดียวและสองชั้น หรือหากจะจำแนกตามประเภทวัสดุก็มีทั้งเป็นเรือนที่สร้างด้วยไม้ไผ่ ไม้จริง คอนกรีต เป็นต้น

ภาพที่ 31 แสดงบ้านพักอาศัยของคนในชุมชน

2) สถาปัตยกรรมทางวัฒนธรรม ทางนามธรรม (Intangible Cultural Environment)
วิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม ชาวหลวงพระบางนั้นมีความผูกพันกับพุทธศาสนามากโดยจะเห็นได้จากจำนวนวัดที่มีอยู่อย่างมากมาย ดังนั้นวิถีชีวิตของผู้คนจึงผูกพันกับพุทธศาสนาเป็นอย่างสูง โดยจะมีวัฒนธรรมการดักบาตรข้าวเหนียว เหล่านี้ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมการดำรงชีวิตของชาวหลวงพระบางได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ 32 ลักษณะวิถีชีวิตชุมชนชาวหลวงพระบาง

นอกจากการขึ้นทะเบียนมรดกทางสถาปัตยกรรม ภายในเมืองหลวงพระบางให้เป็นมรดกโลกแล้ว คณะกรรมการมรดกโลกแห่งเมืองหลวงพระบางยังให้ความสำคัญเกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเป็นอย่างมาก จึงได้มีการขึ้นทะเบียนพื้นที่สีเขียว พื้นที่ชุ่มน้ำ หนองบึงต่างๆเอาไว้ด้วย จะช่วยให้สามารถรักษาภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมของพื้นที่เดิมเอาไว้ อีกทั้งยังเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ รวมถึงแหล่งอาหารและยารักษาโรคของผู้คนให้คงอยู่ต่อไป

สรุปท้ายบท

ภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape) นั้นคือ องค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งที่อยู่ ในสภาพแวดล้อม (Environment) มีความเกี่ยวข้องผสมผสานกับองค์ประกอบด้านอื่นๆอย่าง กลมกลืน และไม่หยุดนิ่ง เป็นพลวัตร แนวคิดด้านการอนุรักษ์ศิลปกรรมคือจุดเริ่มต้นของการ อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ก่อนจะพัฒนาแนวคิดเรื่อยมาจนเป็นแนวคิดการจัดการภูมิทัศน์ วัฒนธรรม โดยแนวคิดการอนุรักษ์ศิลปกรรมนั้นสามารถแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ แนวคิดใน โลกตะวันตก และแนวคิดของโลกตะวันออก(ไทย) ทักษะเกี่ยวกับศิลปกรรมในอารยธรรม ตะวันตกตั้งแต่ดั้งเดิมเป็นไปในทางเลียนแบบธรรมชาติหรือความเหมือนจริง ต่างกับทักษะฝ่าย ตะวันออกที่มุ่งด้านสัญลักษณ์หรือนามธรรมมากกว่า จนกระทั่งถึงสมัยรัชกาลที่ 4 ทรงเป็นผู้ วางรากฐานของการอนุรักษ์แบบตะวันตกในไทยทำให้ระบบในการอนุรักษ์ของไทยปรับเปลี่ยนมา เป็นแบบตะวันตกเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน การตั้งถิ่นฐานของชุมชนมีปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ เป็น ปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัจจัยทางด้านอื่นๆตามมา เช่น ด้านสังคม ด้านกายภาพที่เกี่ยวข้องกับที่อยู่อาศัย อาจกล่าวได้ว่าความสามารถในการใช้จำนนนั้นเป็นปัจจัยพื้นฐานอันดับแรกในการเลือกแหล่งที่อยู่ อาศัย ส่วนระยะทางไปยังแหล่งงานและราคาที่ดิน ราคาของที่อยู่อาศัย เป็นปัจจัยที่ตามมาภายหลัง

รายได้กับความพึงพอใจจะมีอิทธิพลต่อการเลือกที่อยู่อาศัย สำหรับชุมชนริมแม่น้ำนั้นจะเห็นได้ว่า ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจทำให้เกิดตลาดน้ำขึ้นมานั่นเอง

การพัฒนาทางด้านกายภาพในปัจจุบันบริบททรัพยากรธรรมชาติเป็นจำนวนมาก จนอาจส่งผลกระทบต่อมรดกทางวัฒนธรรมของพื้นที่ได้ การพัฒนาที่ดีจึงต้องมีรูปแบบและทิศทางที่สามารถนำพาชุมชนไปสู่ความยั่งยืนได้

สำหรับชุมชนนั้นมีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมในหลายมิติ การศึกษาในแต่ละด้านจึงต้องวางแผน ให้ครอบคลุมสาระสำคัญทุกด้าน และจัดระบบของข้อมูลให้สะดวกต่อการ ศึกษา เรียกว่า ระบบเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม(Cultural Environment Conservation System :CECS) ระบบนี้เกิดจาก การนำระบบเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทาง วัฒนธรรมของเดนมาร์กได้แก่ระบบการสำรวจคุณค่าทางสถาปัตยกรรมในสภาพแวดล้อม SAVE (Survey of Architectural Value Environment) มาปรับใช้ให้เหมาะกับบริบทของประเทศไทย ตาม ขั้นตอน กระบวนการสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ระยะสำคัญ คือ การศึกษาระดับกว้าง และ การศึกษาระดับรายละเอียด ซึ่งดำเนินโครงการโดยสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ.) กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

คณะทำงานภูมิทัศน์วัฒนธรรมโดยกระทรวงวัฒนธรรมจัดแบ่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมออก ตามความเข้มข้นของการจัดการของมนุษย์ที่มีต่อสภาพแวดล้อม ได้เป็น 3 ประเภทคือ ชุมชนที่มีภูมิทัศน์นำวัฒนธรรม ชุมชนที่มีลักษณะเด่นร่วมกันทั้งภูมิทัศน์และวัฒนธรรม ชุมชนที่มี วัฒนธรรมนำภูมิทัศน์ โดยคณะทำงานนี้ทำหน้าที่ในการเผยแพร่องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการ จัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมไปสู่ท้องถิ่น

การดำเนินการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษาองค์ประกอบและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์ วัฒนธรรมของพื้นที่กรณีศึกษาตัวอย่าง 3 พื้นที่อันได้แก่ ชุมชนอัมพวา ชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ และเมืองหลวงพระบาง โดย ชุมชนอัมพวาและชุมชนริมคลองอ้อมนนท์นั้นมีการดำเนินงานที่ เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมโดยคณะทำงานของหน่วยงานสำนักงาน นโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้จัดทำแผนที่แหล่งสิ่งแวดล้อมทาง วัฒนธรรมเพื่อเป็นประโยชน์แก่ระบบฐานข้อมูลแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่สามารถใช้อ้างอิง ร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและประยุกต์ใช้ในกระบวนการวางแผนพัฒนาในเชิงอนุรักษ์ ในระดับท้องถิ่นและสิ่งสำคัญคือการสร้างความตระหนักรู้แก่คนในท้องถิ่นต่อการอนุรักษ์มรดก ทางวัฒนธรรมและการเฝ้าตรวจสอบการเปลี่ยนแปลงที่อาจทำลายคุณค่าความสำคัญของพื้นที่ ซึ่ง ผลการดำเนินโครงการทั้งสองพื้นที่นั้นทำให้ได้ข้อมูล และแผนที่ทางวัฒนธรรม ส่วนการศึกษา องค์ประกอบและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองหลวงพระบางนั้นเป็นการศึกษาใน

ระดับที่ใหญ่ขึ้นเป็นระดับเมืองมรดกโลก(World Heritage) ซึ่งจะมีรูปแบบและการจัดการที่แตกต่างกันทางพื้นที่และความสำคัญทางประวัติศาสตร์แต่พื้นที่กรณีศึกษาทั้งสามพื้นที่นี้ ล้วนมีระบบของการระบุแหล่งสิ่งแวดล้อม ทางวัฒนธรรมที่เหมือนกัน คือคุณค่าในการดำรงอยู่ของชุมชนตามวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมนั่นเอง

บทที่ 3

การออกแบบการวิจัย

การออกแบบการวิจัยสำหรับศึกษาเรื่ององค์ประกอบและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมสำหรับใช้ศึกษา ชุมชนตลาดคลองสวน นี้เป็นผลมาจากการศึกษาความหมาย ทฤษฎี แนวคิด เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และกรณีศึกษาจากบทก่อนหน้า โดยการศึกษาในบทนี้จะประกอบด้วย การสรุปกรอบทฤษฎี แนวคิด ซึ่งเป็นผลมาจากการศึกษาในบทที่ 2 เพื่อวางแผนทางการวิจัย วิธีวิจัยและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย รวมถึงการเลือกพื้นที่กรณีศึกษาสำหรับดำเนินการวิจัยในครั้งนี้

1 กรอบทฤษฎี หรือแนวความคิด

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ทางผู้วิจัยได้ใช้กรอบแนวคิดของ ระบบเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม (Cultural Environment Conservation System :CECS) ของสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม(สผ.) และรูปแบบแนวคิดการจัดการภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม มาปรับใช้ และปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ศึกษา และใช้ผลจากการศึกษากรณีตัวอย่าง ทั้ง 3 พื้นที่ ศึกษาองค์ประกอบและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม

การออกแบบการวิจัยสำหรับการดำเนินงานในพื้นที่ศึกษา (ตามกระบวนการวิจัย ขั้นตอนที่ 3-4) ได้มีการปรับเปลี่ยนระบบให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ศึกษา โดยการตัด หรือเพิ่ม รายละเอียดในบางเรื่องให้มีความเหมาะสมกับพื้นที่ศึกษาที่มีลักษณะเป็นชุมชนที่มีขนาดเล็ก โดยรูปแบบการดำเนินงานจะสามารถแบ่งได้เป็นลำดับขั้นตอน 4 ขั้นตอนคือ

(1) การจัดการข้อมูล (2) การแปลความหมายข้อมูล (3) การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อวางแผน และ ขั้นตอนสุดท้าย (4) การสรุปผลการดำเนินงาน รายละเอียดของแต่ละขั้นตอนทั้งหมดมีดังนี้

1.1 การจัดการข้อมูล

เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีระบบ สามารถสร้างการรับรู้ร่วมกันได้ของคณะทำงานและชุมชน เป็นการสร้างความเข้าใจร่วมกันในการดำเนินงานในลำดับต่อไป

1.2 การแปลความหมายข้อมูล

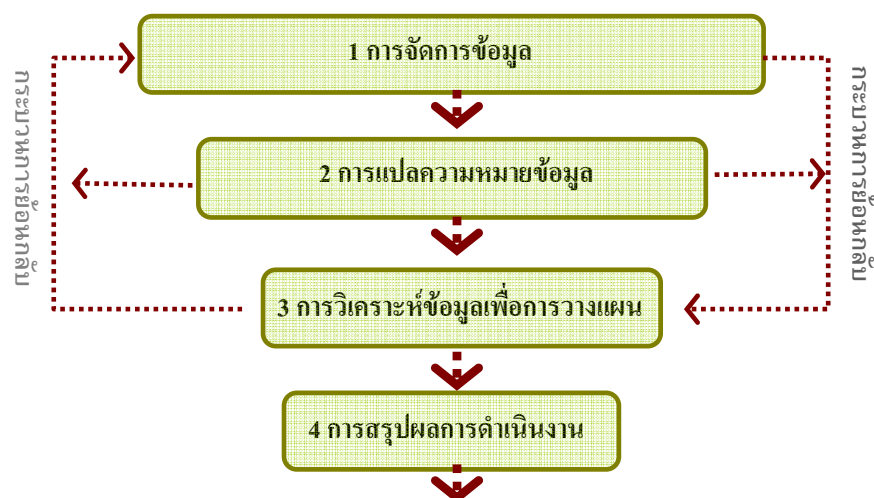
โดยทำความเข้าใจในทุกๆด้าน มิใช่การให้ความสำคัญเพียงด้านใดด้านหนึ่งเพียงเท่านั้นเพราะหากเราได้รับทราบข้อมูลทุกๆ ด้านของพื้นที่แล้วจะทำให้การวางแผนการจัดการนั้นมีประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์มากที่สุด แต่เกิดผลกระทบน้อยที่สุด

1.3 การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการวางแผน

เพื่อที่จะได้รับทราบทัศนคติ หรือความคิดเห็นของผู้คนในชุมชนในลักษณะของความเห็นส่วนตัว หรือแนวความคิดส่วนรวมที่มีต่อพื้นที่วิจัย

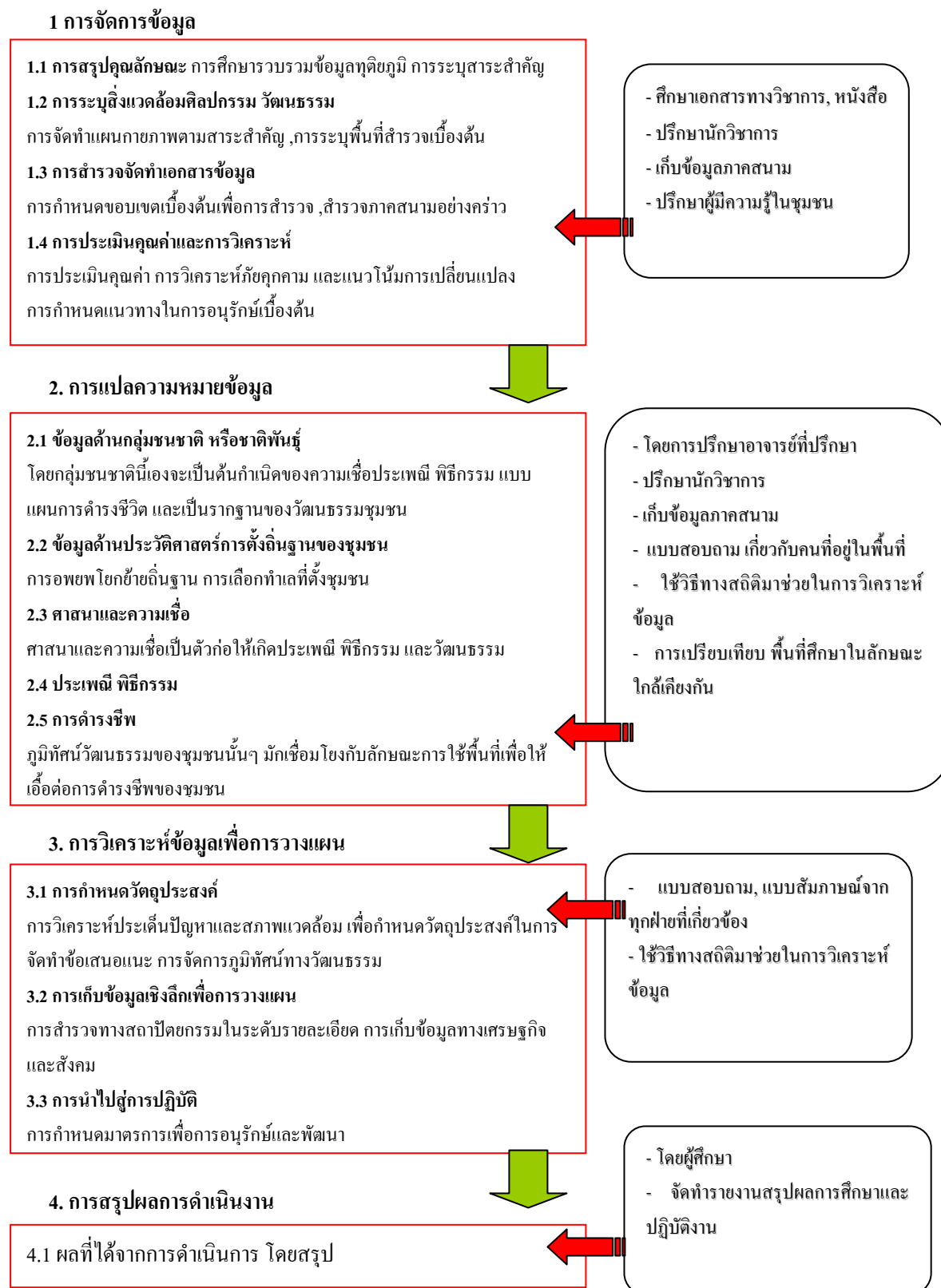
1.4 การสรุปผลการดำเนินงาน

จากกระบวนการวิจัยในลำดับขั้นต่างๆผู้ศึกษาจะรวบรวมและสรุปปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างดำเนินการวิจัย เพื่อจะเป็นข้อมูลหรือแนวทางสำหรับการศึกษาหรือวิจัยในเรื่องที่เกี่ยวข้องต่อไป

ภาพที่ 33 แสดงแนวคิดขั้นตอนการดำเนินการวิจัยในพื้นที่ศึกษา

ที่มา : ปรับปรุงจากแนวคิดของระบบ CECS

ภาพที่ 34 แสดงขั้นตอนในการดำเนินงานวิจัย
ที่มา : ปรับปรุงจากแนวคิดของระบบ CECS

2 กระบวนการวิจัย

กระบวนการวิจัยและการดำเนินงานวิจัยตามการออกแบบการวิจัยของผู้ศึกษามีขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเสนอโครงการ เข้าโครงการวิจัย

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาความหมาย ทฤษฎี แนวคิด เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และ
กรณีศึกษา

ขั้นตอนที่ 3 การออกแบบการวิจัย (Research Design) และการเลือกพื้นที่กรณีศึกษา

ขั้นตอนที่ 4 การดำเนินการวิจัยการทดสอบ ทดลองในพื้นที่กรณีศึกษา ตามที่กำหนด
ได้แก่ การจัดการข้อมูล การแปลความหมายข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล
เพื่อการวางแผน และการสรุปผลการดำเนินงาน

ขั้นตอนที่ 5 การศึกษาเปรียบเทียบพื้นที่ศึกษากับกรณีศึกษา 3 กรณี

ขั้นตอนที่ 6 การสรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ขั้นตอนที่ 7 การจัดทำรายงานสรุปผลการศึกษา

3 การเลือกพื้นที่กรณีศึกษา

การศึกษาชุมชนที่มีลักษณะทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม ซึ่งคณะทำงานภูมิทัศน์วัฒนธรรม โดยกระทรวงวัฒนธรรมจัดแบ่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมออกตามความเข้มข้นของการจัดการของมนุษย์ ที่มีต่อสภาพแวดล้อม ได้เป็น 3 ประเภทคือ (1) ชุมชนที่มีภูมิทัศน์นำวัฒนธรรม (2) ชุมชนที่มีลักษณะเด่นร่วมกันทั้งภูมิทัศน์และวัฒนธรรม (3) ชุมชนที่มีวัฒนธรรมนำภูมิทัศน์ (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติกระทรวงวัฒนธรรม และคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549) ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้ศึกษาชุมชนที่มีลักษณะเด่นร่วมกันทั้งภูมิทัศน์และวัฒนธรรมโดยใช้ชุมชนตลาดคลองสวน จ.ฉะเชิงเทรา เป็นพื้นที่ศึกษาตัวอย่าง สำหรับการทดสอบการดำเนินงานวิจัย เนื่องจากชุมชนตลาดคลองสวนเป็นชุมชนการค้าที่เก่าแก่อายุมากกว่า 100 ปี กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการค้าภายในตลาดมีการเปลี่ยนแปลงซ้ำหากเปรียบเทียบกับกระแสการพัฒนาจากชุมชนภายนอก กิจกรรมทางเศรษฐกิจนี้เป็นปัจจัยสำคัญต่อการรวมกลุ่มของชุมชนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม อีกทั้งสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของชุมชนยังมีส่วนเกื้อหนุนต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนอย่างมีเอกลักษณ์ อันได้แก่ การตั้งถิ่นฐานของชุมชนริมน้ำ การสัญจรทางเรือเป็นต้น ชุมชนตลาดคลองสวนจึงมีลักษณะของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ควรค่าต่อการศึกษาเรื่ององค์ประกอบและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม

4 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ในการวิจัยเรื่องการศึกษาองค์ประกอบและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนตลาดคลองสวน ต้องใช้ข้อมูลทางเศรษฐกิจ สังคม ความคิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาต่างๆ โดยที่ผู้วิจัยไม่สามารถทราบข้อมูลทั้งหมดได้เอง จึงจำเป็นต้องใช้กลุ่มประชากรตัวอย่าง ในการสอบถาม และให้ข้อมูล โดยสามารถแบ่งกลุ่มประชากรตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่มได้แก่

กลุ่มที่1) ประชาชนเจ้าของที่ดินและทรัพย์สินในพื้นที่กรณีศึกษา จำนวน 50 ครัวเรือน เลือกกลุ่มตัวอย่างโดยสุ่มตัวอย่างแบบไม่เจาะจง

กลุ่มที่2) นักวิชาการจากสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จำนวน 2 ท่าน กลุ่มตัวอย่างแบบไม่เจาะจง

4.1 ประชาชนเจ้าของที่ดินและทรัพย์สินในพื้นที่กรณีศึกษา

กลุ่มประชากรตัวอย่างกลุ่มนี้จะเป็นตัวแทนของประชากรในพื้นที่ ชุมชนตลาดคลองสวน การดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชนต้องให้ความสำคัญกับผู้อยู่อาศัยในชุมชนในฐานะ เจ้าของบ้าน การได้รับข้อมูลอันเป็นประโยชน์และมีคุณภาพ จะสามารถทำให้เกิดประโยชน์ต่อการวิเคราะห์และการวางแผนในขั้นต่อไป การดำเนินการวิจัยได้แบ่งประชากรกลุ่มตัวอย่างนี้ออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่1 เป็นกลุ่มประชากรที่อาศัยและประกอบอาชีพในตลาดคลองสวน จำนวน 34 ครัวเรือนและกลุ่มที่ 2 คือกลุ่มประชากรที่อาศัยอยู่ภายนอกตลาดในบริเวณใกล้เคียงกับตลาดคลองสวนจำนวน 16 ครัวเรือน รวม 50 ครัวเรือน

4.2 นักวิชาการ

วัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์นักวิชาการเพื่อขอคำแนะนำและแลกเปลี่ยนความรู้จากนักวิชาการที่เคยดำเนินงานเกี่ยวกับการอนุรักษ์ชุมชน โดยการถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านการพูดคุยและตอบข้อซักถามในประเด็นปัญหาที่สงสัย เพื่อนำไปใช้สำหรับการดำเนินงานวิจัยต่อไป

5 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินงานวิจัยครั้งนี้ มี 3 ส่วนคือ ส่วนที่ 1 แบบบันทึกและสำรวจลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ เพื่อให้ได้ข้อมูลทางกายภาพ และแผนที่ชุมชน ส่วนที่ 2 ได้แก่ แบบสอบถาม เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิง สังคม เศรษฐกิจ และความคิดเห็นต่างๆ ส่วนที่ 3 ได้แก่ แบบสัมภาษณ์นักวิชาการ เพื่อขอคำแนะนำและแลกเปลี่ยนความรู้ จากนักวิชาการที่เคยดำเนินงานเกี่ยวกับการอนุรักษ์ชุมชนโดยการถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านการพูดคุยและตอบข้อซักถามในประเด็นปัญหา

5.1 การบันทึกและสำรวจลักษณะทางกายภาพของพื้นที่

การสำรวจและบันทึกลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ ครอบคลุมตัวแปรหลัก 6 ด้าน ได้แก่ (1) ประเภทอาคาร (2) การใช้สอยในปัจจุบัน (3) ยุคสมัย (4) รูปแบบ (5) วัสดุอาคาร (6) รูปทรงหลังคา ผลที่ได้จากการดำเนินการจะทำให้ได้ข้อมูลทางกายภาพในระดับรายละเอียดของพื้นที่ทั้งหมด ข้อมูลที่ได้จะนำไปใช้ในการกำหนดแผนงาน และมาตรการทางกายภาพในอนาคต

5.2 การจัดทำแบบสอบถาม

การสำรวจชุมชนตลาดคลองสวนนี้ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ดังนั้น คณะสำรวจจึงต้องเตรียมคำถาม “ปลายปิด” มีคำตอบที่จำกัดเพื่อสะดวกในการจัดกลุ่มและวิเคราะห์ข้อมูล คำถามเหล่านี้จะทำให้เราเข้าใจถึงพื้นฐานที่เกี่ยวกับพฤติกรรม ทักษะ ความต้องการ ความเชื่อ ค่านิยมของคนในชุมชน ตลาดคลองสวน การตั้งคำถามมีการให้ความสำคัญแตกต่างกัน ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงการให้ความสำคัญของประเด็นหลัก ประเด็นย่อย และประเภทคำถามในการจัดทำแบบสอบถาม

ประเด็นหลัก	%	ประเด็นย่อย	%	ประเภทคำถาม			จำนวน ข้อ	รวม %
				ความรู้	ความคิดเห็น	พฤติกรรม		
A ลักษณะทาง กายภาพและ สภาพแวดล้อม	40	A1 ด้านความคิดเห็นต่อการ เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับ ชุมชน	20	5	15	-	4	20
		A2 ข้อมูลด้านการอนุรักษ์และการ มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์	20	4	14	2	3	20
B ความคิดเห็น เกี่ยวกับ ลักษณะทาง สังคม เศรษฐกิจ ภายในชุมชน	30	B1 ข้อมูลด้านการอยู่อาศัย/การถือ ครอง	15	5	10	-	2	15
		B2 รายได้ในครัวเรือนกิจกรรมใน ชุมชน ข่าวสารที่เกี่ยวกับ กิจกรรมสภาพแวดล้อมของ ชุมชน	15	3	12	-	3	15

ตารางที่ 1(ต่อ)

ประเด็นหลัก	%	ประเด็นย่อย	%	ประเภทคำถาม			จำนวนข้อ	รวม %
				ความรู้	ความคิดเห็น	พฤติกรรม		
C ลักษณะการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนและคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม	30	C1 ค่านโยบายของชุมชนในการจัดการพื้นที่	20	5	15	-	4	20
		C2 ข้อมูลด้านคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชน	10	4	4	2	4	10
รวม			100	26	70	4	20	100

5.3 แบบสัมภาษณ์นักวิชาการ

การสัมภาษณ์มีวัตถุประสงค์เพื่อขอคำแนะนำเกี่ยวกับ องค์ประกอบ และกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม จากนักวิชาการที่เคยดำเนินงานเกี่ยวกับการอนุรักษ์ชุมชน โดยการถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านการพูดคุยและตอบข้อซักถามในประเด็นปัญหาที่สงสัย และแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับ องค์ประกอบและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ 3 พื้นที่ ประกอบด้วย การศึกษาแผนที่มรดกวัฒนธรรมชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม กรณีศึกษาแหล่งสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมริมคลองอ้อมนนท์ และกรณีศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรม เมืองหลวงพระบาง โดยผลที่ได้จะนำไปใช้สำหรับการ ศึกษาองค์ประกอบและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนตลาดคลองสวนต่อไป ประเด็นสำหรับการสัมภาษณ์สามารถแบ่งเป็น 3 ประเภท ดังนี้

- (1) ลักษณะทางกายภาพและสภาพแวดล้อม ของพื้นที่
- (2) ความคิดเห็นเกี่ยวกับลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจ ภายในชุมชน
- (3) ลักษณะการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชน

ตารางที่ 2 แสดงรายชื่อและหน่วยงานนักวิชาการในการสัมภาษณ์

พื้นที่ที่กรณีศึกษาตัวอย่าง	หน่วยงานผู้จัดทำ	สัมภาษณ์นักวิชาการ
1. การศึกษาแผนที่มรดกวัฒนธรรมชุมชน อัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม	สำนักงานนโยบายและแผน ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม (สผ.)	กิติมา ยินเจริญ (นักวิชาการสิ่งแวดล้อม 8 ว)
2. กรณีศึกษาแหล่งสิ่งแวดล้อมทาง วัฒนธรรมริมคลองอ้อมนนท์	สำนักงานนโยบายและแผน ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม (สผ.)	กิติมา ยินเจริญ (นักวิชาการสิ่งแวดล้อม 8 ว)
3. กรณีศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรม หลวงพระบาง	สำนักงานนโยบายและแผน ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม (สผ.)	รศ. ประสงค์ เอี่ยมอนันต์ (ผู้ทรงคุณวุฒิในคณะกรรมการ สิ่งแวดล้อมแห่งชาติ)

6 การทดสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ก่อนการดำเนินการวิจัยในพื้นที่ศึกษา ต้องมีการทดสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย อันได้แก่ แบบสอบถาม ที่จะใช้สอบถามกลุ่มประชากรตัวอย่างในพื้นที่ การทดลองแบบสอบถามนี้เพื่อหาข้อผิดพลาดที่อาจเกิดขึ้น และจะสามารถปรับปรุง แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นให้หมดไปก่อนลงพื้นที่จริง สำหรับการทดสอบแบบสอบถามในครั้งนี้ จะใช้พนักงานในบริษัทเอกชน จำนวน 5 ตัวอย่าง ผลการทดสอบแบบสอบถามทำให้ทราบว่า แบบสอบถามมีการใช้ภาษาในรูปแบบวิชาการมากเกินไป อาจทำให้กลุ่มที่ตอบแบบสอบถามจริงที่เป็นชาวบ้าน สื่อความหมายได้ยาก โดยได้แก้ไขให้สามารถเข้าใจได้ง่ายขึ้น พร้อมกับการมีตัวอย่างประกอบ และในการลงพื้นที่จริงหากยังมีข้อสงสัยอยู่จะมีผู้ช่วยวิจัยอธิบายข้อสงสัยขณะตอบแบบสอบถามด้วย

7 การเก็บรวบรวมข้อมูล

หลังจากการดำเนินงานวิจัยผ่านขั้นตอนต่างๆทำให้ได้ข้อมูลที่หลากหลาย และมีปริมาณมาก การจัดการแบ่งประเภทข้อมูลจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ควรกระทำเพื่อสะดวกในการทำงาน และนำข้อมูลไปใช้ได้อย่างถูกต้อง โดยสามารถแบ่งประเภทข้อมูลได้ดังนี้

7.1 ข้อมูลและประเภทข้อมูล

ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ เป็นข้อมูลที่ได้จากการออกแบบสอบถามและสัมภาษณ์จากบุคคล และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ เป็นข้อมูลที่ได้จากเอกสาร หนังสือ บทความ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แผนที่และรูปภาพ

7.2 การเก็บข้อมูล

การเก็บข้อมูลจากลักษณะการแบ่งประเภทข้างต้น 2 ลักษณะคือ การเก็บข้อมูลปฐมภูมิ และ การเก็บข้อมูลทุติยภูมิ

7.2.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ

1) การเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสำรวจและแผนที่ จะทำการสำรวจจากแผนที่ และแผนที่ ภาพถ่ายทางอากาศ พร้อมกับการจัดเก็บข้อมูลแบบสำรวจลักษณะทางกายภาพ เช่น ลักษณะทางกายภาพของชุมชน อาคารบ้านเรือน การใช้งานของพื้นที่โดยรอบ เป็นต้น

2) การเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม จะเป็นการสืบหาข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายที่อยู่ในพื้นที่ศึกษาเพื่อเข้าใจถึงพื้นฐานที่เกี่ยวกับพฤติกรรม ทักษะ ความต้องการ ความเชื่อ ค่านิยมของคนในชุมชนตลาดคลองสวน จังหวัดฉะเชิงเทรา

7.2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ

การเก็บข้อมูลจากข้อมูลทุติยภูมิจะเป็นการสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาจากแหล่งข้อมูลต่างๆ จากทางเอกสาร ตำรา หนังสือบทความ ซึ่งตัวแปรที่มาจากข้อมูลทุติยภูมิ คือ ลักษณะทางกายภาพ ข้อกำหนดในการจัดการ เป็นต้น ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจะขึ้นอยู่กับลักษณะของข้อมูลและตัวแปร จากการทบทวนวรรณกรรม จึงสามารถแบ่งการศึกษาข้อมูลออกเป็น 3 ประเภท คือ

1) ลักษณะทางด้านกายภาพ เพื่อหาลักษณะที่สำคัญของอาคารและสภาพแวดล้อมภายในชุมชนตลาดคลองสวน เป็นต้น

2) ลักษณะทางด้านสังคมเศรษฐกิจและความคิดเห็นด้านการพักอาศัย เพื่อหาลักษณะทางสังคมเศรษฐกิจที่สำคัญ ตลอดจนความคิดเห็นในเรื่องการพักอาศัยเพื่อทราบถึงความพึงพอใจในที่พักอาศัยและสภาพแวดล้อมในด้านต่างๆ

3) องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนและคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม เพื่อจะได้ดำเนินงานตามกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมอย่างถูกต้องและไม่ส่งผลกระทบต่อพื้นที่คุณค่าด้านอื่นๆ ได้รับผลกระทบ เพื่อเป็นประโยชน์สำหรับการวางแผนพัฒนาชุมชนในอนาคต

ตารางที่ 3 แสดงประเภทตัวแปรในการวิจัย และ วิธีเก็บข้อมูล (ลักษณะทางกายภาพ)

ตัวแปรหลัก	ตัวแปรย่อย	วิธีเก็บข้อมูล		
		สังเกต	แบบสอบถาม	ข้อมูลทุติยภูมิ
ลักษณะทางกายภาพ	- ลักษณะการใช้พื้นที่ของตลาดคลองสวน	๑	๑	
	- พลวัตวัฒนธรรม		๑	๑
	- โครงสร้างของอาคารริมน้ำ	๑		๑
	- การใช้วัสดุของอาคาร	๑		๑
	- ขนาดพื้นที่ของตลาดคลองสวน	๑		๑
	- ลักษณะการใช้พื้นที่ริมน้ำ	๑		๑
	- การต่อเติม	๑		๑
	- รูปแบบการสัญจรและยานพาหนะในพื้นที่	๑		๑
	- กิจกรรมในตลาด	๑	๑	๑

ตารางที่ 4 แสดงประเภทตัวแปรในการวิจัย และ วิธีเก็บข้อมูล (ลักษณะทางด้านสังคมเศรษฐกิจและความคิดเห็นด้านการพักอาศัย)

ตัวแปรหลัก	ตัวแปรย่อย	วิธีเก็บข้อมูล		
		สังเกต	แบบสอบถาม	ข้อมูลทุติยภูมิ
ลักษณะทางด้านสังคมเศรษฐกิจและความคิดเห็นด้านการพักอาศัย	- ลักษณะประชากร		๑	
	- ความสัมพันธ์ของการอยู่อาศัยภายในชุมชนตลาดคลองสวน		๑	
	- สาเหตุการอยู่อาศัยภายในชุมชนตลาดคลองสวน		๑	
	- การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางชุมชน		๑	
	- สภาพปัญหาของการอยู่อาศัย		๑	
	- การวางแผนเรื่องที่อยู่อาศัยของชุมชนในอนาคต		๑	
	- รายได้หลักในพื้นที่		๑	

ตารางที่ 5 แสดงประเภทตัวแปรในการวิจัย และ วิธีเก็บข้อมูล
(องค์ประกอบและคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม)

ตัวแปรหลัก	ตัวแปรย่อย	วิธีเก็บข้อมูล		
องค์ประกอบ และคุณค่าของ ภูมิทัศน์ วัฒนธรรม		สังเกต	แบบสอบถาม	ข้อมูลทุติยภูมิ
	- สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ	๑		๑
	- สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม	๑		๑
	- เอกลักษณะของชุมชน		๑	๑
	- การประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์ วัฒนธรรม		๑	๑

8 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการ เปรียบเทียบ การรวมกลุ่ม ความถี่ ตามการแบ่งประเภทของข้อมูลออกเป็น 2 ประเภทได้แก่ ข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิ

ข้อมูลปฐมภูมิ มีสองส่วนคือ จากการสำรวจทางกายภาพ ได้จากการใช้แบบสำรวจและแผนที่ ภาพถ่ายทางอากาศ โดยนำข้อมูลที่ได้นี้มาจัดทำแผนที่ ระบุแหล่งที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรม แยกเป็นความสำคัญของแต่ละด้านอย่างชัดเจน และส่วนที่สองคือจากการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม จะเป็นการสืบหาข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายที่อยู่ในพื้นที่ศึกษาเพื่อเข้าใจถึงพื้นฐานที่เกี่ยวกับพฤติกรรม ทศนคติ ความต้องการ ความเชื่อ ค่านิยมของคนในชุมชน

ข้อมูลทุติยภูมิ เป็นการสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาจากแหล่งข้อมูลต่างๆ จากทางเอกสาร ตำรา หนังสือบทความ โครงการที่เกี่ยวข้อง และพื้นที่กรณีศึกษาตัวอย่างโดยวิเคราะห์จากลักษณะทางด้านกายภาพ ลักษณะทางด้านสังคมเศรษฐกิจ สังคม ลักษณะการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม ภายในพื้นที่

สรุปท้ายบท

ทฤษฎีต่างๆตามที่ได้ศึกษามาก่อนหน้านี้ เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ศึกษามีความเข้าใจในประเด็นของเรื่องที่จะวิจัยได้กว้างออกไป การนำทฤษฎีมาใช้ให้เกิดประโยชน์นั้นต้องมีการประยุกต์ให้มีความเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ เป็นสำคัญ การออกแบบการวิจัยครั้งนี้เพื่อศึกษาชุมชนตลาดคลองสวน ในเรื่องขององค์ประกอบและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม มีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย 7 ขั้นตอนได้แก่ ขั้นตอนที่ 1การเสนอเค้าโครงการวิจัย ขั้นตอนที่ 2 เป็นการศึกษาความหมาย ทฤษฎี แนวคิด เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และกรณีศึกษา ขั้นตอนที่ 3 คือการออกแบบการวิจัย และการเลือกพื้นที่ศึกษาคือชุมชนตลาดคลองสวน ขั้นตอนที่ 4 คือการดำเนินการวิจัยการทดสอบ ทดลองในพื้นที่กรณีศึกษา ตามที่ผู้วิจัยได้กำหนดมี 4 ขั้นตอนได้แก่ การ

จัดการข้อมูล การแปลความหมายข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการวางแผน และการสรุปผลการดำเนินงาน การออกแบบการวิจัยนี้ได้ใช้กรอบแนวคิดของ ระบบเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม (Cultural Environment Conservation System :CECS) ของสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม(สผ.) และรูปแบบแนวคิดการจัดการภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม ขั้นตอนที่ 5 เป็นการศึกษาเปรียบเทียบพื้นที่ศึกษากับกรณีศึกษา 3 กรณี ขั้นตอนที่ 6 เป็นการสรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ และขั้นตอนที่ 7 เป็นการจัดทำรายงานสรุปผลการศึกษา

การดำเนินงานวิจัยต้องมีการลงพื้นที่สำรวจภาคสนาม การใช้แบบสอบถามประชากรในพื้นที่ และใช้แบบสัมภาษณ์นักวิชาการเป็นเครื่องมือในการวิจัย ก่อนจะนำผลที่ได้เข้าสู่การวิเคราะห์ข้อมูลในลำดับต่อไป

บทที่ 4

ผลการศึกษา

องค์ประกอบและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนตลาดคลองสวน

ชุมชนตลาดคลองสวนเป็นชุมชนที่มีลักษณะภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม ที่มีความโดดเด่นของกิจกรรมการค้าในรูปแบบตลาดเก่า มีการอยู่ร่วมกันของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่หลากหลาย สำหรับการนำเสนอการดำเนินงานในบทนี้ จะเป็นการเสนอข้อมูลเกี่ยวกับบริบทของพื้นที่วิจัยและผลการดำเนินการวิจัย ตามกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนตลาดคลองสวนที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้น รายละเอียดที่สำคัญของการศึกษาของบทนี้ มีดังต่อไปนี้

1 บริบทของพื้นที่วิจัย

ตลาดคลองสวนตั้งอยู่บนเนื้อที่สองจังหวัด คือ ตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา และ ตำบลคลองสวน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ ตามแนวคลองประเวศน์บุรีรมย์

1.1 ความเป็นมาของพื้นที่ศึกษา

ประวัติความเป็นมาของตำบลเทพราชนั้น เดิมมีชื่อว่า ตำบลเทราด เพราะเป็นพื้นที่ทางน้ำไหลลงต่ำมาก ประชาชนจึงเรียกว่า ตำบลเทราด ต่อมาเพื่อให้ชื่อของตำบลมีความไพเราะขึ้น จึงตั้งชื่อใหม่ว่า ตำบลเทพราช

สภาพทั่วไปของตำบล พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม ประชาชนอาศัยอยู่สองข้างทางของริมคลองสองฝั่ง ปัจจุบันมีถนนหลวง ประชาชนจึงใช้บริการเส้นทางคมนาคมทางบกเดินทางเข้ากรุงเทพอย่างสะดวกมากขึ้น

อาณาเขตของตำบล

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ต.บางกะไห อ.เมือง จ.ฉะเชิงเทรา

ทิศใต้ ติดต่อกับ ต.พิมพา ต.หนองจอก อ.บางปะกง จ.ฉะเชิงเทรา

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ต.คลองสวน อ.บางบ่อ จ.สมุทรปราการ

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ อ.แปลงยาว จ.ฉะเชิงเทรา

จำนวนประชากรของตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา จากข้อมูลในปี พ.ศ.2550 รวมทั้งสิ้น 2,512 คน แยกเป็นประชากรชาย 1,226 คน หญิง 1,286 คน อาชีพหลักคือ เลี้ยงกุ้ง เลี้ยงปลาน้ำจืด เพาะลูกกุ้ง อาชีพเสริมส่วนใหญ่คือ เลี้ยงไก่

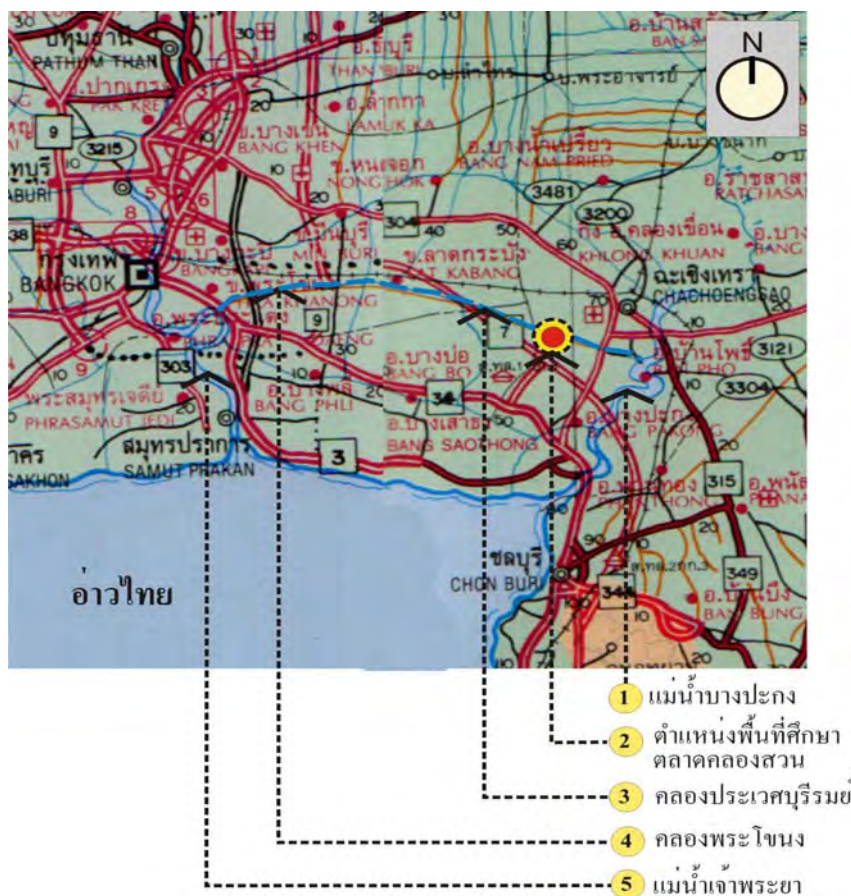
ส่วนประวัติความเป็นมาของตำบลคลองสวนนั้น มีที่มาของชื่อตำบลคือ ในคลองมีเรือสวนไปมามากเนื่องจากเป็นจุดตัดของคลองประเวศบุรีรมย์กับคลองพระยานาคราช อีกบางกลุ่มเชื่อว่ามาจากคลองที่อุดมสมบูรณ์ของ สวนผัก สวนผลไม้้อย่างมากมาย และอีกกลุ่มหนึ่งกล่าวว่า มีถนนสามสี่แยกเชื่อมโยงไปถึงคลอง เป็นชุมชนที่ร่วรงสวนไปสวนมาตลอด ชาวบ้านจึงให้ชื่อติดปากว่า ตำบลคลองสวน ทางด้านผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าแนวคิดที่สามที่พูดถึงที่มาของชื่อตำบลสวนที่เชื่อมโยงกับถนนน่าจะเป็นของกลุ่มที่ถึงยุคของระบบการคมนาคมได้เปลี่ยนความสำคัญจากทางน้ำมาเป็นการสัญจรทางบกโดยการสัญจรทางน้ำน่าจะเป็นจุดเริ่มต้นของระบบการสัญจรของชุมชนริมน้ำ อีกทั้งก่อนจะมีระบบสัญจรทางน้ำและทางบกนั้นน่าจะเริ่มจากการรวมกลุ่มกันของผู้คนที่ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร โดยเริ่มจากสวนผัก สวนผลไม้ตนเอง พื้นที่ตำบลคลองสวน มีเขตพื้นที่ตามริมคลองประเวศบุรีรมย์และอยู่ติดคลองนาคราช ที่เป็นแนวแบ่งเขตระหว่างจังหวัด สมุทรปราการ กับจังหวัดฉะเชิงเทรา

สภาพทั่วไปของตำบล เป็นที่ราบลุ่มที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูก ทำนา เลี้ยงปลา เลี้ยงกุ้ง ตำบลคลองสวนแบ่งการปกครองเป็น 7 หมู่บ้าน โดยหมู่ที่ 1-3 เป็นเขตเทศบาลขวบ้านมักนิยมาอาศัยอยู่ตามแนวถนนและแนวริมฝั่งคลองทั้งสองฝั่ง มีพื้นที่ประมาณ 11.048 ไร่

อาณาเขตของตำบล

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ อ.บ้านโพธิ์ จ.ฉะเชิงเทรา
ทิศใต้	ติดต่อกับ ต.บางพลีน้อย อ.บางบ่อ จ.สมุทรปราการ
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ ต.เทพราช อ.บ้านโพธิ์ จ.ฉะเชิงเทรา
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ ต.เปร็ง อ.บางบ่อ จ.สมุทรปราการ

จำนวนประชากรของตำบลคลองสวน จากข้อมูลในปี พศ.2550 รวมทั้งสิ้น 3,158 คนเป็นชาย 1,556 คน เป็นหญิง 1,602 คน อาชีพหลักคือ ทำนา อาชีพเสริม เลี้ยงกุ้ง เลี้ยงปลา ปลูกตะไคร้

ภาพที่ 35 แสดงพื้นที่ศึกษาระดับจังหวัด จ.สมุทรปราการและ จ.ฉะเชิงเทรา

1.2 ที่ตั้ง

ชุมชนตลาดคลองสวนมีขนาดพื้นที่ศึกษา 10 ไร่ โดยประมาณตามแผนที่จาก www.thaigoogleearth.com นั้น ด้านซ้ายมาขวาของตลาดคลองสวนคือคลองประเวศบุรีรมย์ในแนวตะวันตก ตะวันออกและจากล่างขึ้นบนคือคลองนาคราช แนวดังเห็นได้ ตลาดคลองสวนตั้งอยู่บนเนื้อที่สองจังหวัด คือ ตำบลคลองสวน อำเภอบางปะอง จังหวัดสมุทรปราการ และตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพ จังหวัดฉะเชิงเทรา ตามแนวคลองประเวศบุรีรมย์

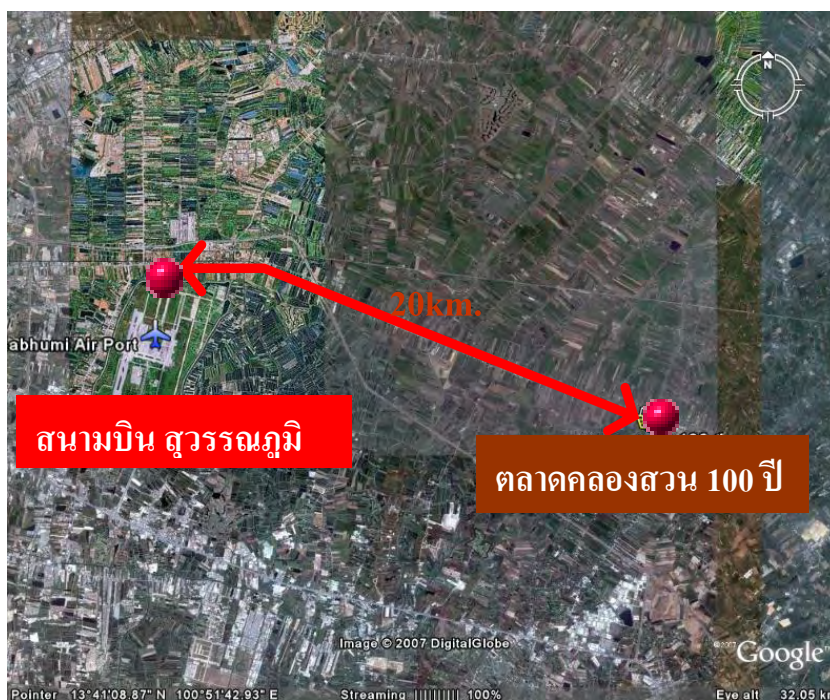
คลองประเวศบุรีรมย์นั้นขุดจากกรุงเทพฯ 50 กิโลเมตร แยกจากแม่น้ำเจ้าพระยาที่เขตพระโขนง เรียกว่าคลองพระโขนงซึ่งเป็นคลองที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เมื่อเข้าเขตประเวศลาดกระบัง เรียกว่าคลองประเวศบุรีรมย์ คลองสายนี้ไหลผ่านจังหวัดสมุทรปราการทางทิศตะวันออกไปจดแม่น้ำบางปะกง ที่ อ.บ้านโพธิ์ จ.ฉะเชิงเทรา

ภาพที่ 36 แสดงพื้นที่ศึกษาระดับพื้นที่ ชุมชนตลาดคลองสวน
ที่มา : ปรับปรุงจากแผนที่ทางอากาศ (Google Earth ในปี 2550)

1.3 การเข้าถึงพื้นที่

การเข้าถึงพื้นที่จากถนนมอเตอร์เวย์กรุงเทพ-ชลบุรี เข้าสู่ถนนลาดกระบัง-เทพราช ระยะทางจากสนามบิน สุวรรณภูมิถึงพื้นที่โครงการประมาณ 20 กิโลเมตร

ภาพที่ 37 การเข้าถึงพื้นที่ชุมชนตลาดคลองสวน

ที่มา : ปรับปรุงจากแผนที่ทางอากาศ (Google Earth ในปี 2550)

1.4 สภาพทั่วไป

ลักษณะโดยทั่วไปของตลาดคลองสวนเป็นห้องแถวโครงสร้างเป็นไม้เนื้อแข็งและไม้เนื้ออ่อน ตลาดเริ่มแรกมุงด้วยจาก ต่อมาจึงเปลี่ยนเป็นมุงด้วยสังกะสี ตลาดเรือนไม้เก่าแก่นี้แตกต่างไปจากตลาดริมน้ำแถบนี้ เนื่องจากทางเดินปัจจุบันเป็นคอนกรีตมีหลังคาสังกะสีต่อเป็นชายคาคลุมทางเดินเท้า ตัวร้านค้าเป็นห้องๆยาวจากริมน้ำขึ้นมาบนบก ด้านหลังตลาดมีลำรางขุดเป็นที่ระบายน้ำต่อกับลำคลองประเวศน์และ ลำคลองเทพราช ตัวตลาดต่อกันยาวกว่า 1 กิโลเมตร มีร้านค้ากว่า 100 ร้าน ขนานไปตามริมคลอง หัวตลาดเป็นโรงสี ช่วงทางเข้าเป็นบ้านเก่า คู่กับตลาดเป็นของประชาชนชุมชนตลาดคลองสวน ฝั่งบางบ่อ คือ คุณแน่น้อย เนตรศรี ทำยตลาดฝั่งละเชิงเตา(แปดริ้ว)เป็นบ้านเก่าอายุ 100 กว่าปี ของคุณสมบูรณ์ แสนเจริญ ซึ่งเป็นเจ้าของตลาดฝั่งแปดริ้ว ตัวร้านค้านั้นมีการใช้เนื้อที่ทำกิจกรรมทางด้านการค้าและที่อยู่อาศัย ซึ่งประกอบด้วย

ทำน้ำ ชานผักทำน้ำ เก็บของสินค้าที่ขาย ทางเดินซื้อขาย สัญจร ร้านค้าประกอบกิจการค้า โถง
บันไดขึ้นชั้นที่สอง(เล่าเต็ง) ห้องน้ำ ห้องครัว ชักล้าง อาบน้ำ และสวนครัว

ตลาดคลองสวนเป็นตลาดบนบกขนาดใหญ่ของเขตเทศบาลตำบลคลองสวนข้ามคลอง
นาราชไปสู่เขตเทศบาลตำบลเทพราช และมีเจ้าของคนละคนคนละจังหวัด จากการค้าขายเกิดการ
แย่งชิงลูกค้า เกิดการขัดแย้งกันขึ้น เนื่องจากตลาดในเขตจังหวัดสมุทรปราการเป็นของตระกูลแซ่เบ๊
ในส่วนจังหวัดฉะเชิงเทราเป็นของตระกูลแซ่ตั้งขัดแย้งกันมานานจนมองไม่เห็นจุดจบ แต่ในที่สุด
ทายาทรุ่นหลังสองฝ่ายรักและแต่งงานกัน ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจึงเกิดขึ้น เกิดการทุ่มเทเพื่อ
ท้องถิ่น ตลาดเกิดความเจริญรุ่งเรืองขึ้นอีกครั้ง กลายเป็นที่รวมสินค้านานาชนิดทั้งอาหารและขนม
หวานทั้งของไทยและจีนรสดีและโบราณดั้งเดิม ตลาดคลองสวนปัจจุบันจึงเป็นตลาดเก่าแก่อายุกว่า
100 ปีที่ยังไม่ตาย

ตลาดคลองสวนเป็นทั้งตลาดสดที่ผู้ซื้อสามารถนำไปประกอบอาหารหรือจะเป็นแบบ
สำเร็จรูปสะดวกซื้อก็มี มีทั้งผักผลไม้ ปลาอย่างปลาแห้ง ปลาเค็ม ไข่เค็ม หมูแดดเดียว ล้วนทำเองเพื่อ
ขาย จึงเรียกได้ว่า มีผลิตภัณฑ์ของตนเองที่เป็นของชุมชนทำให้เกิดลักษณะเด่นของตลาด

ภาพที่ 38 สินค้าประเภทอาหารที่ขายในตลาดคลองสวน

ร้านกาแฟโบราณมีสองสามเจ้าคนละฝั่งกันเป็นที่รู้จักกันคือร้านเป๊ะเก๋า ร้านเป๊ะหลี
ร้านกกเฮง ร้านเจ้ทิ้งหน้าวิกฝั่งบางบ่อ ร้านเป๊ะเก๋ามีอายุน้อยกว่าร้านเป๊ะหลี ซึ่งสมัยก่อนนั้นคั่ว
กาแฟเอง ปัจจุบันสั่งสำเร็จรูปส่งมา แต่ละร้านมีสูตรปรุงของตนเองเรียกว่าตามฝีมือ ร้านเป๊ะเก๋า

เป็นร้านแบบขงไล่กระตักนำส่งตามลูกค้าสั่ง ในตลาดคลองสวนนั้นมีทั้งอาหารจานเดียว ข้าวราดแกงและก๋วยเตี๋ยว ตัวอย่างเช่น ก๋วยเตี๋ยวหมูร้านเจ็ดวงใจ ดันเจริญ หอยจ๊อร้านเจ็ดคำ ยำถั่วพู ร้านเจ้เหมา ขนมกุยช่าย ขนมไข่หงส์ เป็ดพะโล้ อาหารมุสลิม ร้านมุสลิมรอบๆมัสยิดอัลวะด็อนียะห์และมัสยิดคารูลอบดิน ข้าวราดแกงกะหรี่ แกงมัสมั่นรสมุสลิมแท้ ข้าวหมกไก่ หมกเนื้อ แพะ และ ก๋วยเตี๋ยวแซก ที่ใช้น้ำตาลปีบปรุงรสและโรตีมะตะบะรสดี

ภาพที่ 39 ร้านกาแฟแป๊ะหลี

นอกจากนี้ตลาดคลองสวนยังมีร้านขายเสื้อผ้า ร้านขายทอง ร้านขายยา ร้านชำ ร้านอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ ร้านขายอุปกรณ์อะไหล่รถและเรือรวมขายเครื่องยนต์เรือ ร้านขายปุ๋ยและเครื่องมือการเกษตร ร้านขายยาของหมอประจำตำบล ร้านถ่ายรูป ร้านตัดผม ซึ่งเป็นลักษณะของร้านที่มีสถาปัตยกรรมไทยริมน้ำแบบเก่าไม่ต่ำกว่า 100 ปีมาแล้ว ของที่นำมาขายนั้นมาจากเขาวราชทรงวาด ลำเพ็งและย่านถนนเจริญกรุง ปัจจุบันอาจเรียกได้ว่าเป็นร้านในประวัติศาสตร์

1.5 ประวัติความเป็นมา

คลองประเวศน์บุรีรมย์จัดเป็นคลองยุทธศาสตร์ของชาติในยุครัชกาลที่ 3 ครั้งสงครามไทยกับเวียตนาม เจ้าพระยาบดินทรเดชา(สิงห์ สิงหเสนี) แม่ทัพไทยนำทัพเข้ารบทั้งในลาว เขมร และเวียตนาม ถึง 15 ปี และครั้งหนึ่งในยุครัชกาลที่ 5 ฝรั่งเศสแผ่อำนาจจักรวรรดินิยมรุกเข้ายึดเวียตนาม เขมรและลาว ไทยต้องเตรียมรับภัยที่มาจากตะวันออกเต็มที่

คลองพระโขนง หรือคลองประเวศบุรีรมย์ เป็นคลองสายเดียวกัน แต่เรียกชื่อต่างกัน ตามชุมชนที่ผ่าน หลังปีพ.ศ.2420 รัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯให้จ้างชาวจีนขุดคลองที่ค้างในสมัยรัชกาลที่ 3 ต่อไปออกแม่น้ำบางปะกงอีกครั้งเป็นการขุดอย่างมีการรังวัดแนวคลองเป็นเส้นตรงทำ

ให้เดินทางได้เร็ว ประชาชนพากันบริจาคสมทบงบประมาณการขุดและได้รับพระราชทานนามว่า คลองประเวศน์บุรีรมย์

ภาพที่ 40 แสดงคลองประเวศน์บุรีรมย์ มองตามคลองไปทางทิศตะวันออก

ชาวไทย จีน ไทยจีน ไทยมุสลิม มอญ เขมร พากันจับจองที่ดินสองฝั่งคลองเป็นที่ทำกินกลายเป็นชุมชนริมคลองที่หลากหลายวัฒนธรรมที่อยู่กันกันอย่างสงบสืบมาจนปัจจุบัน

คลองประเวศน์บุรีรมย์นั้นเชื่อมต่อกับคลองต่างๆหลายคลองระหว่างแนวตั้งแนวนอน บนด้านเหนือคือคลองแสนแสบ ด้านใต้คือคลองสำโรง สายน้ำไหลไปออกปากอ่าวที่อำเภอคลองด่านสมุทรปราการ ตลาดคลองสวนมีอายุยืนยาวมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 รวมกว่า 130 ปี ตั้งอยู่ริมคลองประเวศน์บุรีรมย์ รอยต่อสองจังหวัดคือตำบลคลองสวน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ และตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา ตรงบริเวณที่คลองนาราชในแนวตั้งเหนือได้ แบ่งจังหวัดสมุทรปราการไว้ทางตะวันตกของคลองและจังหวัดฉะเชิงเทราไว้ทางตะวันออก ตัดกับคลองประเวศน์บุรีรมย์ที่ทอดตัวในแนวตะวันตกและตะวันออก เป็นสี่แยกลำคลองสำคัญเชื่อมด้วยสะพานไม้เต็ง ทางเดินหลังคาถ้ำกันแดดสูงชัน หากยืนอยู่กลางสะพานจะมองเห็นคลองเทพราชตรงไปทั้งทางเหนือและใต้

ภาพที่ 41 แสดงคลองนาคราช มองตามคลองไปทางทิศเหนือ

ตลาดคลองสวนเริ่มจากการเป็นตลาดท้องถิ่นหรือริมคลองใช้เรือแพค้าขายและผู้ไปซื้อหาด้วยเป็นย่านกลางชุมชนโดยรอบทั้งย่านเปรี้ง หลวงแพ่ง หัวตะเข้ ลำด้อยดิ่ง ลาดกระบัง บางพลีใหญ่ บางพลีใหญ่ บางพลีน้อย บางโกลน ลาดขวาง ท่าถั่ว ท่าไข่ บางบ่อ หนามแดงและบางเตย เมื่อตลาดขยายตัวขึ้นจึงได้ย้ายไปตั้งบนบกทั้งฝั่งสมุทรปราการและฉะเชิงเทรา จัดเป็นตลาดขนาดใหญ่มาก ตลาดคลองสวนผิดไปจากตลาดริมคลองแถบลุ่มน้ำแห่งนี้เพราะมีฝั่งเดียวของคลอง นอกจากนี้ยังมีตลาดที่จัดว่าเป็นตลาดใหญ่ในช่วงเดียวกัน เช่น ตลาดบางบ่อ ตลาดบางพลี เป็นต้น

ในฝั่งตรงข้ามกับตลาดคลองสวน คือที่ตั้งของวัดคลองสวนเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของชาวไทยพุทธ และยังมีมัสยิดอีกด้วยว่าเป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจของชาวไทยมุสลิม

ภาพที่ 42 แสดงวัดคลองสวน

ภาพที่ 43 แสดงมัสยิดยี่ลั่วว่า

นอกจากนั้นตลาดคลองสวนยังมีสถานที่ศักดิ์สิทธิ์สำหรับการสักการะเป็นศูนย์รวมพี่น้องชาวไทยจีน ไทยพุทธ คือศาลเจ้าพ่อคลองสวน ซึ่งศาลแห่งนี้สร้างมากว่า 100 ปี แต่เดิมนั้นเป็นศาลที่ทำด้วยไม้ เกิดการชำรุด จึงย้ายมาอยู่ในที่ปัจจุบัน ตั้งแต่ปีพ.ศ.2505 และได้มีการบูรณะเรื่อยมา ชาวคลองสวนมีความศรัทธามากทำการสักการะค้าขายรุ่งเรือง ชีวิตสงบสุขร่มเย็น มีผู้กล่าวไว้ว่าถ้าผู้ที่ไม่มีบุตรชายมาอธิษฐานขอบุตร ส่วนใหญ่จะได้สมปรารถนา ส่วนของที่สักการะนั้นคือผลไม้ 5 อย่างและของใช้เด็กอ่อน ถ้าจะให้สมหวังยิ่งขึ้นให้มาสักการะเดือนมีนาคมของทุกปี โดยจะมีงานประจำปีศาลเจ้าพ่อคลองสวน ซึ่งมีการแสดงงิ้ว การขอพรนั้นให้ขอตอนที่งิ้วป่วงเชียง คือไหว้องค์เชียงหรือไหว้เจ้า ต่อจากนั้นให้ท่านรับไม้เชื้อ(ตุ๊กตาของงิ้ว)ไปวางที่กระถางรูปแล้วให้ท่านอธิษฐานจะสำเร็จตามที่ปรารถนาทุกประการ เมื่อเกิดความสมความปรารถนาจะมีการมาปรับปรุงทาสีใหม่ หรือนำรูปภาพมาประดับ

ภาพที่ 44 แสดงศาลเจ้าพ่อคลองสวน

นอกจากนั้นถัดจากศาลเจ้าพ่อคลองสวนยังมีอนุสรณ์สถานของคหบดีเจ้าของตลาดคือนายบรรจง และนางจรง อัสวานิชย์ ทั้งสองเป็นอดีตเจ้าของตลาดคลองสวน พี่น้องชาวตลาดคลองสวนรู้สึกสำนึกในความมีพระคุณที่ท่านทั้งสองได้ให้ที่อยู่อาศัยอยู่กันมาชั่วลูกชั่วหลาน

ชาวชุมชนตลาดคลองสวนนั้น ได้ร่วมกันบริจาคสร้างศาลและหล่อรูปเหมือนของทั้งสองท่านเมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2543 ที่ทำให้พี่น้องชาวคลองสวนอยู่กันอย่างมีความสุขมาจนปัจจุบัน โดยท่านทั้งสองได้สั่งเสียลูกหลานให้ดูแลพี่น้องชาวคลองสวนไว้ 4 ประการดังนี้

- 1.เราจะใช้ระบบครอบครัวดูแลท่าน
- 2.เราจะคิดว่าพวกท่านเป็นญาติของเรา
- 3.เราจะไม่แสวงหาผลประโยชน์จากท่าน
- 4.เราจะรักและผูกพันกับท่านตลอดไป

ภาพที่ 45 คหบดีอดีตเจ้าของตลาดคลองสวน

ภาพที่ 46 ศาลและรูปหล่ออนุสรณ์สถานของคหบดีเจ้าของตลาด

ในชุมชนตลาดคลองสวนยังมีศาลเจ้าอีกแห่งหนึ่งคือ ศาลเจ้าเพ่งอังตัว ในพื้นที่ใกล้เคียงจะเป็นโรงเรียน ศาลเจ้าแห่งนี้เป็นที่ศักดิ์สิทธิ์สำหรับการสักการะที่สำคัญของชุมชน

ภาพที่ 47 ศาลเจ้าเพ่งอังตัว

สภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษาชุมชนตลาดคลองสวน ภายในตลาดประกอบด้วยกิจกรรมการค้าขายสินค้าหลากหลายประเภท ส่วนภายนอกตลาดนั้นเป็นที่ตั้งของศาสนสถานและชุมชนรอบนอก

2 การดำเนินการวิจัย

สำหรับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ทางผู้วิจัยใช้พื้นที่ศึกษาวิจัยที่มีขนาดเล็กโดยทำการศึกษาในระดับชุมชน ดังนั้นการสรุปคุณลักษณะที่สำคัญจึงมีขอบเขตในระดับชุมชนตลาดคลองสวน การสร้างข้อมูลอ้างอิงดังกล่าวจะเป็นการลดระยะเวลาที่ต้องใช้ในการสร้างฐานความเข้าใจร่วมกันและเป็นการจำกัดเนื้อหาของการสำรวจและการเก็บข้อมูลให้ตรงกับประเด็นที่ต้องการเน้นและมีความสำคัญเร่งด่วน ในการดำเนินการ สามารถแบ่งการศึกษาได้เป็น 4 ระดับตาม

การออกแบบการวิจัยในขั้นต้น ระดับแรกคือการจัดการข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลด้านต่างๆ ที่สำคัญ ของพื้นที่ ระดับที่สองคือ การแปลความหมายข้อมูล เป็นการศึกษาในขั้นที่ลึกมากกว่าด้านกายภาพ ของพื้นที่ ระดับที่สามคือ การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการวางแผน เป็นการวิเคราะห์ประเด็นปัญหาและ สภาพแวดล้อม อันจะนำไปสู่การกำหนดวัตถุประสงค์ ในการจัดทำข้อเสนอแนะเพื่อการวางแผน พัฒนาชุมชน และระดับที่สี่คือการสรุปผลการดำเนินงาน เป็นขั้นตอนสุดท้ายในการดำเนินงานครั้งนี้

การแสดงผลการวิจัยจะแสดงผลไปตามลำดับของขั้นตอนการศึกษาจากระดับ ที่ 1 จนถึงระดับที่ 4 เพื่อศึกษาองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมและดำเนินการวิจัยในพื้นที่ศึกษา ตามกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม ดังต่อไปนี้

2.1 การจัดการข้อมูล

มี 4 ขั้นตอนหลักได้แก่ (1) การสรุปคุณลักษณะสำคัญ (2) การระบุแหล่งสิ่งแวดล้อม ทางวัฒนธรรม (3) การสำรวจจัดทำเอกสารข้อมูล (4) การประเมินคุณค่าและการวิเคราะห์

2.1.1 การสรุปคุณลักษณะสำคัญ

การศึกษาในระดับนี้สามารถแบ่งประเด็นการศึกษาได้เป็น 3 กลุ่มตามสาระสำคัญ กลุ่มที่1 กลุ่มสาระสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมมนุษย์ (Built Environment) กลุ่มที่2 กลุ่มสาระสำคัญด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ (Natural Environment) กลุ่มที่3 กลุ่มสาระสำคัญด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและมรดกวัฒนธรรมทางนามธรรม (Intangible Environment) รายละเอียดของแต่ละกลุ่มสาระสำคัญมีดังนี้

2.1.1.1 กลุ่มสาระสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมมนุษย์ (Built Environment) ครอบคลุม องค์ประกอบทางกายภาพที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ ได้แก่ สถาปัตยกรรม สิ่งก่อสร้าง สำหรับ สถาปัตยกรรมนั้นสามารถแบ่งได้เป็น 2 รูปแบบคือ

(1) ศาสนสถาน อันได้แก่ วัดคลองสวน มัสยิดยี่ลั่วว่า ศาลเจ้าเพ่งอังตั่วและโรงเจ ศาล เจ้าพ่อคลองสวน

(2) อาคารพักอาศัยและสิ่งก่อสร้าง ได้แก่ สะพานไม้ข้ามคลองที่สามารถแสดง เอกลักษณ์และภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี อาคารพักอาศัยในชุมชนตลาดคลองสวน นั้นเป็นอาคารที่วางตัวเป็นแนวยาวไปตามลำคลอง โดยเฉพาะตัวอาคารตลาดคลองสวน ที่มีการใช้ ประโยชน์อาคารร่วมกันระหว่างการพักอาศัยและการค้า โดยชั้นล่างจะทำการค้า มีทางเดินหน้า บ้านแต่ละหลังเชื่อมถึงกัน ภายใต้อาคารทรงจั่ว มุงสังกะสี เป็นสองระดับ เพื่อระบายความร้อนจาก ภายใน ด้านหลังสำหรับประกอบอาหาร หรือเก็บสินค้า ส่วนชั้นบนสำหรับพักผ่อนหลับนอน จาก การศึกษาพบลักษณะภายนอกของอาคารสามารถบ่งบอกถึงระยะเวลาความเก่าแก่ของอาคารได้

อย่างชัดเจน อาคารตลาดคลองสวนถือเป็นอาคารพักอาศัยและการค้าที่เป็นแถวยาวที่สุดในบริเวณพื้นที่ศึกษา ความยาวของตัวอาคารจากหัวตลาด ถึงท้ายตลาดประมาณ 1 กิโลเมตร

2.1.1.2 กลุ่มสาระสำคัญด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ (Natural Environment)

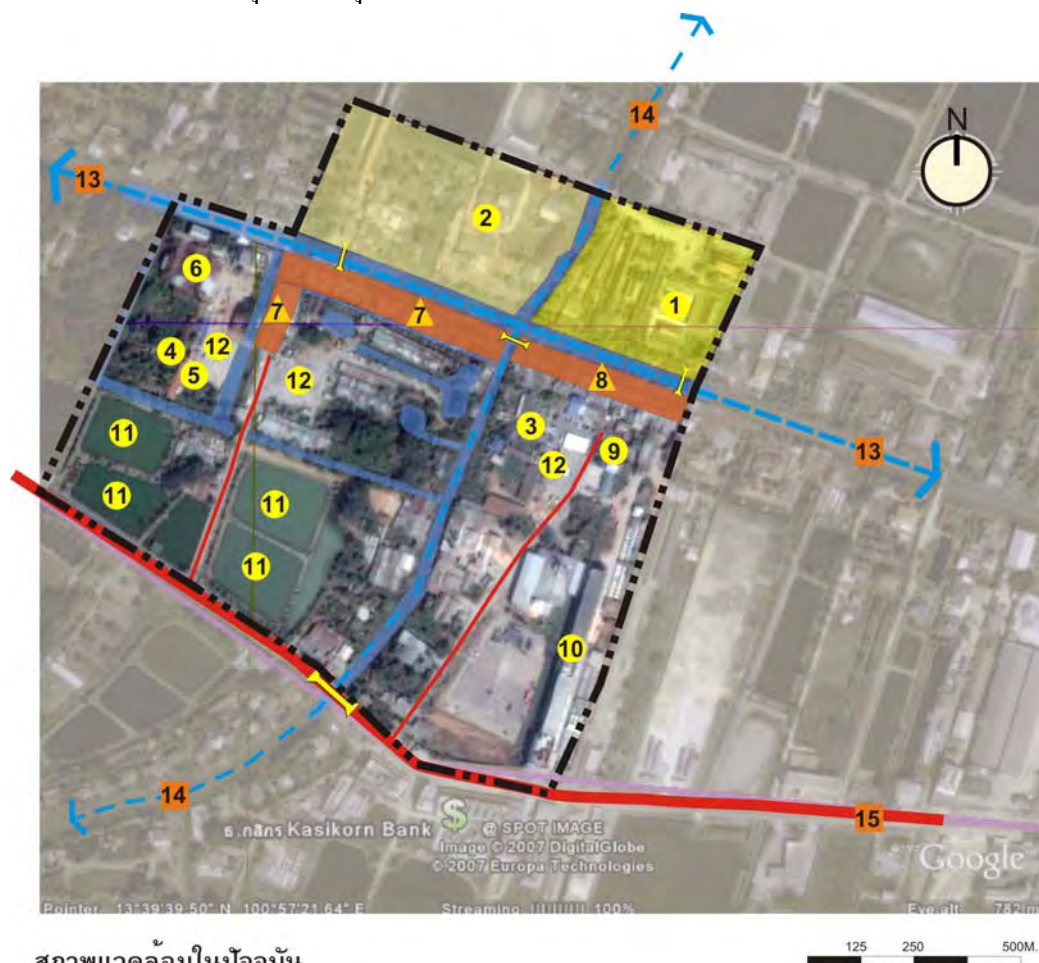
ครอบคลุมองค์ประกอบทางกายภาพทางธรรมชาติ ได้แก่ คลองประเวศบุรีรมย์ คลองพระยานาคราช และพื้นที่นาข้าว

2.1.1.3 กลุ่มสาระสำคัญด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและมรดกวัฒนธรรมทาง

นามธรรม (Intangible Environment) ครอบคลุมหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบที่ไม่ใช่กายภาพ อันได้แก่ ประวัติศาสตร์ทางการตั้งถิ่นฐานตามแนวคลองขุดที่สามารถเชื่อมโยงได้กับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ได้ จนกลายเป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิต สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของชุมชนตลาดคลองสวนที่มีแม่น้ำลำคลองเป็นเหมือนเส้นชีวิตที่หล่อเลี้ยงชุมชน ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ต้องพึ่งพาคลองประเวศบุรีรมย์ และคลองพระยานาคราชเป็นหลัก ก่อให้เกิดการอยู่อาศัยของชุมชนริมคลองที่มีทิศทางการขยายไปเป็นแนวเส้นตรงตามแนวลำคลอง โดยมีศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและการค้าในบริเวณตลาดคลองสวนแห่งนี้

2.1.2 การระบุสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม

โดยการระบุพื้นที่สำรวจเบื้องต้น และจัดทำแผนกายภาพตามสาระสำคัญ ที่แสดงถึงสภาพแวดล้อมในปัจจุบันของชุมชนตลาดคลองสวน

สภาพแวดล้อมในปัจจุบัน

1 วัดคลองสวน	11 บ่อน้ำ
2 มัสยิดยี่ลั่ว และชุมชนสุเหร่าหน้าตลาด	12 ที่จอดรถ
3 ศาลเจ้าเพ่งอั้งตี้ว และโรงเจ	13 คลองประเวศบุรีรมย์(พระโขง)
4 ศาลเจ้าพ่อคลองสวน	14 คลองพระยานาคราช
5 อนุสรณ์สถาน อาเสี่ย-คุณนาย	15 ถนนลาดกระบัง-เทพราช
6 โรงสีเก่า	□ ขอบเขตพื้นที่ศึกษา
7 ตลาดคลองสวน อ.เทพราช จ.สมุทรปราการ	— สะพาน
8 ตลาดคลองสวน อ.บ้านโพธิ์ จ.ฉะเชิงเทรา	— ถนน
9 เทศบาลตำบลเทพราช อ.บ้านโพธิ์ จ.ฉะเชิงเทรา	— คลอง
10 โรงสีเก่า	

ภาพที่ 48 แผนที่แสดงสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน

สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

(Natural Environment)

- 13** คลองประเวศบุรีรมย์ (พระโขนง)
- 14** คลองพระยานาคราช
- 16** นาข้าว

- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา
- สะพาน
- ถนน
- คลอง

ภาพที่ 49 แผนที่แสดงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติประกอบด้วย คลองประเวศบุรีรมย์ (พระโขนง) คลองนาคราช และพื้นที่ นาข้าวซึ่งอยู่ด้านหลังชุมชน ดังที่แสดงในแผนที่ ภาพที่ 49

สภาพแวดล้อมในปัจจุบันของชุมชนตลาดคลองสวน แยกได้เป็นสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมทางรูปธรรมแบ่งเป็น ศาสนสถาน ได้แก่ วัดคลองสวน มัสยิดยี่ลั่วว่า ศาลเจ้าเพ่งอังตัว

และศาลเจ้าพ่อคลองสวน อาคารพักอาศัย ได้แก่ อาคารตลาดคลองสวน อนุสรณ์สถานอาเสีย-
คุณนาย โรงสีเก่า ส่วนสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมทางนามธรรมได้แก่ พิธีกรรมทางศาสนา
ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ของชุมชนชาวพุทธ ชุมชนชาวอิสลาม และชาวไทยเชื้อสายจีน

สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม

(Cultural Environment)

ทางรูปธรรม(Tangible)

ศาสนสถาน

- 1 วัดคลองสวน
- 2 มัสยิดยี่ลั่วว้า และชุมชนสุเหร่าหน้าตลาด
- 3 ศาลเจ้าเพ่งอ้งตั่ว และโรงเจ
- 4 ศาลเจ้าพ่อคลองสวน

อาคารอยู่อาศัย

- 7 ตลาดคลองสวน อ.เทพราช จ.สมุทรปราการ
- 8 ตลาดคลองสวน อ.บ้านโพธิ์ จ.ฉะเชิงเทรา
- 5 อนุสรณ์สถาน อาเสีย-คุณนาย
- 6 โรงสีเก่า

ทางนามธรรม(Intangible)

- ชุมชนพุทธ และพิธีกรรมทางศาสนา
- ชุมชนอิสลาม และพิธีกรรมทางศาสนา
- ชุมชนชาวจีน ความเชื่อเทพเจ้า

- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา
- สะพาน
- ถนน
- คลอง

ภาพที่ 50 แผนที่แสดงสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม

2.1.3 การสำรวจจัดทำเอกสารข้อมูล

ในขั้นตอนนี้การดำเนินงานมี 2 ส่วนได้แก่ (1) การกำหนดขอบเขตเบื้องต้นเพื่อการสำรวจ และ (2) การสำรวจภาคสนาม

(1) การกำหนดขอบเขตเบื้องต้นเพื่อการสำรวจ โดยในการดำเนินงานนั้นทางผู้วิจัยแบ่งพื้นที่การสำรวจและจัดเก็บข้อมูล ออกเป็น 2 พื้นที่คือ พื้นที่ภายในตลาดคลองสวนที่เป็นตลาดค้าขายสินค้ามักเป็นของชาวไทยเชื้อสายจีนเป็นส่วนใหญ่ และพื้นที่ภายนอกตลาดซึ่งเป็นบ้านพักอาศัยทั้ง ชุมชนชาวพุทธ ชุมชนมุสลิม

ภาพที่ 51 แสดงการแบ่งพื้นที่สำรวจ

(2) การสำรวจภาคสนามอย่างคร่าว พื้นที่ที่ได้ระบุขอบเขตเบื้องต้นจะดำเนินการสำรวจ โดยใช้วิธีการสำรวจร่วมกันกับผู้ช่วยวิจัย จำนวน 4 คน โดยผู้ช่วยวิจัยจะได้รับการถ่ายทอดความรู้ เพื่อจะสามารถอธิบายและสื่อความหมาย ได้อย่างถูกต้องและไปในทิศทางเดียวกัน

การสำรวจอย่างคร่าวภายในตลาดเพื่อให้คณะสำรวจไปเห็นสถานที่จริง สำหรับสถานที่สำคัญคือร้านค้าเก่าแก่ ส่วนภายนอกตลาดนั้นเป็นบ้านพักอาศัยเรียงรายไปตามสองฝั่งคลอง โดยอาคารแถวแรกจะมีส่วนที่เป็นทำน้ำขึ้นออกมาในคลองเล็กน้อย และตลาดก็จะอยู่ในแนวลำคลองประเวศบุรีรมย์เพียงด้านเดียวคือ ด้านทิศใต้ ด้านหลังถัดไปจากอาคารแถวแรก จะเป็นบ้าน

อีกแถวหรือสองแถวขึ้นอยู่กับความหนาแน่น ส่วนด้านหลังถัดไปจะเป็นนาข้าว โดยวัดคลองสวนจะอยู่ติดกับคลองประเวศบุรีรมย์ ด้านทิศเหนือ มีมัสยิดอยู่ไม่ไกลกับวัดมากนักในด้านฝั่งคลองเดียวกัน โดยมีคลองพระยานาคราชแบ่งเขตชุมชนไทยพุทธและมุสลิม

2.1.4 การประเมินคุณค่าและการวิเคราะห์

ในขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนการดำเนินการที่อาจจะต้องใช้ความรู้และความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านดังนั้นควรจะได้มีการดำเนินการร่วมกันหรือประสานงานขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและรับผิดชอบโดยตรง สำหรับการวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาถึงกระบวนการ ดังนั้นทางผู้วิจัยจึงใช้วิธีการปรึกษาจากผู้รู้และศึกษาจากแหล่งข้อมูลเพื่อให้ได้ความรู้มาจัดทำแบบประเมินโดยให้คนในพื้นที่เป็นคนประเมินคุณค่าและความสำคัญด้านต่างๆของชุมชนตนเอง โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มที่ 1 ภายในตลาดจำนวน 34 รายและกลุ่มที่ 2 ภายนอกตลาดจำนวน 16 ราย รวม 50 ราย แต่เนื่องจากในขั้นตอนการทดสอบ แบบสอบถามนั้น อาจทำให้การสื่อความหมายคุณค่าด้านต่างๆ กับกลุ่มเป้าหมายไม่ชัดเจน ทางผู้วิจัยจึงต้องปรับปรุงถ้อยคำในการสื่อความหมายด้านต่างๆใหม่ ให้สามารถเข้าใจได้ง่ายขึ้น และในการทำแบบสอบถามนั้นก็ให้ผู้ช่วยวิจัย อธิบายถึงคุณค่าความสำคัญ ด้านต่างๆให้กับกลุ่มตัวอย่างที่ยังสงสัยอยู่ ให้เข้าใจมากขึ้นในการตอบแบบสอบถาม

2.1.4.1 การประเมินคุณค่าความสำคัญ

การประเมินคุณค่าความสำคัญ มี 10 รายการดังนี้

1) คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์หรือความงาม (Aesthetic Value) มีความหมายถึง การรับรู้ทางสายตาที่มองเห็นและรู้สึกได้อย่างชัดเจน อาจเป็นลักษณะทางธรรมชาติ หรือลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่สวยงาม จนก่อให้เกิดความประทับใจในพื้นที่

2) คุณค่าด้านเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น (Rarity and Uniqueness Value) มีความหมายถึง ลักษณะเฉพาะตัวของพื้นที่ ซึ่งมีความแตกต่างกับที่อื่นๆ อย่างเช่น การมีความโดดเด่นในเรื่องอาหารการกิน การมีตลาดเก่าอายุมากกว่า 100 ปี เป็นต้น ลักษณะเฉพาะตัวนี้อาจส่งเสริมให้เป็นจุดแข็ง ของพื้นที่ได้ในอนาคต

3) คุณค่าด้านจิตวิญญาณของชุมชน (Spiritual Value) มีความหมายถึง ความสำคัญเชิงประวัติศาสตร์ ที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ หรือเหตุการณ์สำคัญ มีการยอมรับกันในระดับกว้าง อาจมีการสร้าง อนุสรณ์สถาน หรืออนุสาวรีย์ เป็นต้น

4) คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ (Historic Value) มีความหมายถึง ความสำคัญเชิงพื้นที่ในอดีต ที่มีพัฒนาการเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน แสดงให้เห็นถึงการเกิดขึ้นของชุมชนอย่างมีเหตุมีผล

5) คุณค่าด้านวิทยาศาสตร์ (Scientific Value) มีความหมายถึง ความสำคัญที่เกี่ยวข้องกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี จึงใช้ความสำคัญของด้านนี้เป็นตัวแทนของการพัฒนาตามกระแสนิยม

6) คุณค่าด้านสังคม (Social Value) มีความหมายถึง ความสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการติดต่อกันระหว่างกลุ่ม มีการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมถึงกัน หรือการยอมรับการอยู่ร่วมกัน

7) คุณค่าด้านเศรษฐกิจ (Economic Value) มีความหมายถึง ความสำคัญของพื้นที่ ที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ อาจได้แก่ การค้าขาย การบริการ หรืออื่นๆ

8) คุณค่าด้านอรรถประโยชน์ใช้สอยปัจจุบัน (Contemporary Functional Value) มีความหมายถึง ความสำคัญในการใช้งานพื้นที่ในปัจจุบัน ว่ามีความเข้มข้น หรือ เบาบาง

9) คุณค่าด้านการศึกษา (Education Value) มีความหมายถึง ความสำคัญที่แสดงถึงการมองเห็นประโยชน์จากการศึกษาชุมชน โดยหากมีการดำเนินงานในลักษณะเป็นประโยชน์ ชุมชนจะให้ความร่วมมือมากน้อยเพียงใด

10) คุณค่าด้านอื่นๆ (Others) มีความหมายถึง การเปิดโอกาสให้สำหรับคุณค่าด้านอื่นๆที่นอกเหนือจากที่ได้กล่าวมา
ในการออกแบบประเมินนี้ได้แบ่งกลุ่มค่าคะแนน 1-5 ตามน้ำหนักความสำคัญดังนี้

ตารางที่ 6 แสดงตัวอย่างแบบประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนตลาดคลองสวน

ประเภทคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม	ค่าน้ำหนักความสำคัญตามตัวเลข					ผลรวม
	1	2	3	4	5	
1.คุณค่าด้านที่ 1						
2.คุณค่าด้านที่ 2						
3. คุณค่าด้านอื่นๆ.....จนครบทั้ง 10 ด้าน						

1 คือความสำคัญน้อยมาก 2 คือความสำคัญน้อย 3 คือความสำคัญปานกลาง 4 คือความสำคัญมาก

5 คือความสำคัญมากที่สุด

หมายเหตุ: แบบประเมินจริงดูในภาคผนวก ก

ในการประเมินผลได้แบ่งกลุ่มค่าคะแนนเป็น 3 ระดับได้แก่

กลุ่มที่1 ค่าคะแนนระดับสูง หมายถึง กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญมากที่สุด

กลุ่มที่2 ค่าคะแนนระดับกลาง หมายถึง กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญพอประมาณ

กลุ่มที่3 ค่าคะแนนระดับต่ำ หมายถึง กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญน้อยที่สุด
ผลที่ได้สามารถแสดงได้ดังนี้

ค่าคะแนนสูง ผลรวมคะแนนมากกว่า 200 คะแนน จำนวน 2 ด้าน ได้แก่

คุณค่าด้านเศรษฐกิจ (Economic Value)

คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ (Historic Value)

ค่าคะแนนระดับกลาง ผลรวมในช่วงคะแนน 180-200 คะแนน จำนวน 5 ด้าน ได้แก่

คุณค่าด้านการศึกษา (Education Value)

คุณค่าด้านเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น (Rarity and Uniqueness Value)

คุณค่าด้านสังคม (Social Value)

คุณค่าด้านอรรถประโยชน์ใช้สอยปัจจุบัน (Contemporary Functional Value)

คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ หรือความงดงาม (Aesthetic Value)

ค่าคะแนนต่ำ ผลรวมคะแนนน้อยกว่า 180 คะแนนจำนวน 3 ด้าน ได้แก่

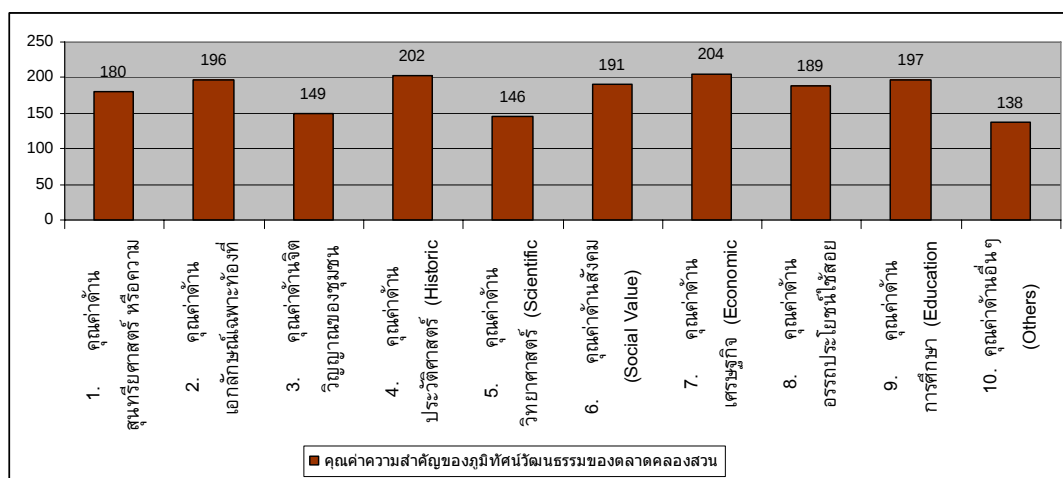
คุณค่าด้านจิตวิญญาณของชุมชน (Spiritual Value)

คุณค่าด้านวิทยาศาสตร์ (Scientific Value)

คุณค่าด้านอื่นๆ (Others)

ตารางที่ 7 แสดงผลรวมแบบประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนตลาดคลองสวน
เรียงตามลำดับความสำคัญ

ประเภทคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม	ผลรวมค่า คะแนน
1. คุณค่าด้านเศรษฐกิจ (Economic Value)	204
2. คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ (Historic Value)	202
3. คุณค่าด้านการศึกษา (Education Value)	197
4. คุณค่าด้านเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น (Rarity and Uniqueness Value)	196
5. คุณค่าด้านสังคม (Social Value)	191
6. คุณค่าด้านอรรถประโยชน์ใช้สอยปัจจุบัน (Contemporary Functional Value)	189
7. คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ หรือความงดงาม (Aesthetic Value)	180
8. คุณค่าด้านจิตวิญญาณของชุมชน (Spiritual Value)	149
9. คุณค่าด้านวิทยาศาสตร์ (Scientific Value)	146
10. คุณค่าด้านอื่นๆ (Others)	138
รวมคะแนน	1792

แผนภูมิที่ 5 แสดงผลรวมแบบประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนตลาดคลองสวน

2.1.4.2 การประเมินภัยคุกคาม และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง

เป็นการมองแนวโน้มและปัจจัยถึงการสูญเสียไปของ คุณค่า ความสำคัญ และสภาพความแท้ดั้งเดิม ที่อาจเกิดขึ้นในพื้นที่ทั้งในระดับองค์ประกอบและภาพรวมของพื้นที่ โดยผู้วิจัยประเมินจากการสำรวจและการวิเคราะห์

(1) ความแตกต่างและความขัดแย้งของชุมชนในท้องถิ่นในการดูแลรักษา/การขาดความเข้าใจความสำคัญของแหล่ง โดยมักเน้นเรื่องของผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ การค้ามากเกินไป

(2) ภัยจากธรรมชาติ เนื่องจากเป็นอาคารเก่าจึงทำให้ประสิทธิภาพของอาคารลดลงไปบ้างเช่นหลังคารั่ว หรือฝาผนังไม้ชำรุด

(3) ภัยจากการพัฒนาและปรับปรุงบริเวณสิ่งแวดล้อม เช่นการสร้างสวนที่ยื่นออกไปริมคลองมากเกินไป รวมถึงวัชพืชมีมากในลำคลองเป็นอุปสรรคในการสัญจรของเรือ และทำให้ภูมิทัศน์ที่งดงามของคลองหายไป

(4) การถ่ายทอดถึงกันของวัฒนธรรมจากนักท่องเที่ยว

2.1.4.3 การกำหนดแนวทางในการอนุรักษ์เบื้องต้น

ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจจากสนามในส่วนนี้ จะเป็นแนวทางในการประเมินและใช้ประกอบการกำหนดแนวทางการอนุรักษ์ที่เหมาะสมและปฏิบัติได้

(1) การบูรณะ/สงวนรักษา

(2) การรักษาสภาพเดิม

- (3) การให้ข้อมูลข่าวสาร และสร้างการรับรู้ถึงคุณค่าความสำคัญ
- (4) การส่งเสริมให้มีการสร้างอาคารใหม่ที่มีความกลมกลืนกับของเก่า
- (5) การกำหนดวัสดุอาคาร

2.2 การแปลความหมายข้อมูล

ขั้นตอนนี้อยู่ในระดับที่สอง ของการออกแบบวิจัย หลังจากได้ข้อมูลที่มีระบบและสามารถสร้างการรับรู้ร่วมกันได้แล้ว จึงต้องทำความเข้าใจข้อมูลด้านต่างๆ ให้เข้าใจอย่างชัดเจน ก่อนที่จะดำเนินงานในขั้นตอนต่อไป

การแปลความหมายข้อมูลเพื่อ ทำความเข้าใจข้อมูลด้านต่างๆของพื้นที่ ประกอบด้วย ข้อมูลต่างๆดังนี้

2.2.1 ข้อมูลด้านกลุ่มชนชาติ หรือชาติพันธุ์ โดยกลุ่มชนชาตินี้เองจะเป็นต้นกำเนิดของความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม แบบแผนการดำรงชีวิต และเป็นรากฐานของวัฒนธรรมชุมชนชาวลองสวนโดยในสมัยรัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯให้จ้างชาวจีนขุดคลองที่ค้างในสมัยรัชกาลที่ 3 ต่อไป ออกแม่น้ำบางปะกงอีกครั้งเป็นการขุดอย่างมีการรังวัดแนวคลองเป็นเส้นตรงทำให้เดินทางได้เร็ว ประชาชนพากันบริจาคสมทบงบประมาณการขุดและได้รับพระราชทานนามว่า คลองประเวศน์บุรีรมย์ ชาวไทย จีน ไทยจีน ไทยมุสลิม มอญ เขมร พากันจับจองที่ดินสองฝั่งคลองเป็นที่ทำกิน กลายเป็นชุมชนริมคลองที่หลากหลายวัฒนธรรมที่อยู่กันกันอย่างสงบสืบมาจนปัจจุบันดังจะเห็นได้จากตามริมคลองนั้นจะเห็นทั้งวัดไทย ศาลเจ้าจีน สุเหร่า เรียงรายอยู่ ส่วนชาวมอญ เขมร นั้นจากการสำรวจไม่ปรากฏชัดเจน

2.2.2 ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนการอพยพโยกย้ายถิ่นฐาน ซึ่งระยะเริ่มแรกของการเข้ามาตั้งถิ่นฐานตามการขุดคลองคลองประเวศน์บุรีรมย์ เกิดการเลือกทำเลที่ตั้งชุมชนริมน้ำขึ้นและมีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม

2.2.3 ศาสนาและความเชื่อ เป็นสิ่งเชื่อมโยงมาจากชาติพันธุ์และมักได้รับอิทธิพลจากท้องถิ่นร่วมอยู่ด้วย ศาสนาและความเชื่อเป็นตัวก่อให้เกิดประเพณี พิธีกรรม และวัฒนธรรม

2.2.4 ประเพณี พิธีกรรม ประเพณี พิธีกรรมในท้องถิ่นจะมีผลอย่างยิ่งต่อลักษณะของภูมิทัศน์วัฒนธรรมในท้องถิ่นนั้นๆ สำหรับประเพณีของชาวลองสวนในพื้นที่ศึกษานั้นได้แก่ การประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของชาวพุทธ การเข้าวัดฟังธรรม และทำนุบำรุง

พุทธศาสนา การดักบาตร ประเพณีลอยกระทง เป็นต้น ศาสนาอิสลามก็มีความเคร่งครัดในเรื่องการเข้าไปประกอบพิธีกรรมในสุเหร่า การถือศีลอด และการออกบวช ทางด้านชาวจีนก็มีการถือศีลกินเจ มีงานประจำปีศาลเจ้าพ่อคลองสวน ซึ่งมีการแสดงงิ้ว การขบถ และการจัดงานอย่างสนุกสนาน

2.2.5 การดำรงชีพ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนตลาดคลองสวนนั้น มีความเชื่อมโยงกับลักษณะการใช้พื้นที่เพื่อให้เอื้อต่อการดำรงชีพของชุมชนคือ การค้า ในอดีตใช้คลองเป็นเส้นทางขนส่งสินค้า ก่อนจะเปลี่ยนมาเป็นการขนส่งทางบก

2.3 การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการวางแผน

ขั้นตอนนี้อยู่ในระดับที่สาม ของการออกแบบวิจัยประกอบด้วย การกำหนดวัตถุประสงค์ การเก็บข้อมูลเชิงลึกเพื่อการวางแผน และ การวิจัยทางเศรษฐกิจและสังคม รวมถึงแบบสอบถามต่างๆ อยู่ในการศึกษาส่วนนี้ ผลการศึกษาดังแสดงต่อไปนี้

2.3.1 การกำหนดวัตถุประสงค์ รูปแบบการกำหนดวัตถุประสงค์ โดยเริ่มจาก การระบุประเด็นปัญหา แล้วนำมาแปลงเป็นวัตถุประสงค์ที่ตอบรับและแก้ปัญหานั้นๆ การวิเคราะห์ประเด็นปัญหาและสภาพแวดล้อม ด้วย SWOT

ตารางที่ 8 การวิเคราะห์ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก (SWOT analysis)

จุดแข็ง (Strength) 1. มีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติประเภทลำคลอง 2. มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของการตั้งถิ่นฐานชุมชนริมคลองที่ชัดเจนเชื่อมโยงเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการขุดคลองประเวศบุรีรมย์ 3. มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมทางนามธรรม ที่อยู่ร่วมกันในพื้นที่เดียวกันอันได้แก่ คติความเชื่อ ประเพณี วิถีชีวิตชุมชนริมน้ำ อาหาร การกินที่เป็นเอกลักษณ์ 4. มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมทางรูปธรรมที่อยู่ร่วมกันในพื้นที่เดียวกัน อันได้แก่ ศาสนสถาน และบ้านพักอาศัยริมน้ำ รวมถึงตลาด 100 ปีคลองสวนที่มีความเก่าแก่ของกิจกรรมการค้าขาย ยังคงมีสินค้าที่หลากหลายเหมือนในอดีต	จุดอ่อน (Weakness) 1. ความสำคัญของลำคลองลดบทบาทลงโดยให้ความสำคัญกับถนนมากกว่า 2. การศึกษาและเผยแพร่ด้านประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานชุมชนยังมีอยู่เพียงในกลุ่มเล็กๆ 3. การมีความหลากหลายของวัฒนธรรม ประเพณีอาจก่อให้เกิดการเข้าใจผิดหรือความขัดแย้งได้หากมีการไม่เข้าใจกันดีพอ 4. อาคารตลาดคลองสวน 100 ปีเป็นอาคารไม้เก่า ย่อมมีการทรุดโทรมไปตามกาลเวลา อีกทั้งอาคาร ไม้ นั้น อาจเกิดเพลิงไหม้ได้ง่ายหากไม่มีการดูแลรักษาที่ดี 5. จากกิจกรรมการค้าขาย หากสินค้ามีราคาแพงเกินไปจริงมากไปจะสร้างความรู้สึกที่ไม่ดีต่อนักท่องเที่ยว
โอกาส (Opportunity) 1. สามารถส่งเสริมกิจกรรมให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทางน้ำได้ 2. การมีวัฒนธรรมและประเพณีที่หลากหลาย ทำให้กิจกรรมภายในของชุมชนมีความคึกคัก สามารถส่งเสริม บางกิจกรรมเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ 3. หากชุมชนมีความเข้มแข็ง และสามัคคีกัน มีความเข้าใจถึงคุณค่าความสำคัญของชุมชนเอง ก็จะสามารถใช้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชนเองได้ต่อไปอย่างไม่มีวันหมดสิ้น	ภัยคุกคาม (Threat) 1. การถ่ายทอดถึงกันของวัฒนธรรมเมืองและอาจมีการรับเอาวัฒนธรรมเมืองเข้ามาจนทำให้คุณค่าของวัฒนธรรมพื้นถิ่นสูญหายไป 2. การสืบทอดภูมิปัญญาและถ่ายทอดให้กับคนรุ่นหลังอาจเป็นปัญหาได้ เนื่องจากประชากรวัยเด็กมักให้ความสนใจกับวิถีชีวิตตามแบบวัฒนธรรมเมืองมากกว่า

จากการวิเคราะห์ประเด็นปัญหาต่างๆ จึงสามารถกำหนดเป็นวัตถุประสงค์ระยะสั้น (Immediate Objective) และวัตถุประสงค์ระยะยาว (Development Objective) ในการจัดทำข้อเสนอแนะแผนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนตลาดคลองสวนได้ดังนี้

2.3.1.1 วัตถุประสงค์ระยะสั้น (Immediate Objective)

- (1) สร้างความเข้าใจร่วมกันของคนในชุมชนในการรับรู้ถึงคุณค่าความสำคัญของสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม เพื่อที่จะสามารถดูแลรักษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนได้
- (2) จัดทำแผนที่ระบุขอบเขตของพื้นที่ แหล่งความสำคัญทางวัฒนธรรมด้านต่างๆ

เพื่อสร้างการรับรู้ สามารถใช้อ้างอิงกับหน่วยงานทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ในการพัฒนาพื้นที่

(3) เพื่อจัดทำแผนกำหนดรูปแบบแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเดิมไว้เป็นต้นแบบในการพัฒนาตลาดคลองสวน

(4) จัดตั้งคณะกรรมการดำเนินงานโดยเป็นตัวแทนชุมชนทำงานร่วมกันกับบุคลากรที่มีความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ชุมชน เพื่อที่จะสามารถ ดำเนินการจัดการเรื่องภูมิทัศน์ วัฒนธรรมในชุมชนเอง หรือกับชุมชนอื่นได้

2.3.1.2 วัตถุประสงค์ระยะยาว (Development Objective)

(1) ชุมชนตลาดคลองสวนสามารถรักษาคุณค่าความสำคัญทางวัฒนธรรมเอาไว้ได้ โดยไม่สูญเสียอัตลักษณ์ของชุมชน

(2) สามารถถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณค่าของมรดกวัฒนธรรมด้านต่างๆ ให้กับลูกหลานของชุมชนตลาดคลองสวนได้ใช้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชน อันจะนำไปสู่ความยั่งยืนของชุมชนต่อไป

2.3.2 การเก็บข้อมูลเชิงลึกเพื่อการวางแผน

การสำรวจทางสถาปัตยกรรม การดำเนินงานในส่วนนี้ทางผู้วิจัย ได้เก็บข้อมูลและบันทึกโดยการถ่ายภาพ สภาพปัจจุบัน โดยสามารถแยกประเภทลักษณะทางสถาปัตยกรรมเป็น 2 ประเภท ตามการใช้ประโยชน์คือ ศาสนสถาน และ อาคารพักอาศัย รูปแบบของอาคารที่โดดเด่นคือ ตลาดคลองสวนซึ่งเป็นตลาดเก่าอายุมากกว่า 100 ปี วัสดุอาคาร ส่วนใหญ่เป็นไม้ หลังคาจั่ว ช้อนกันสองชั้น มุงด้วยสังกะสี อาคารวางยาวไปตามริมคลองระยะประมาณ 1 กม. เนื่องจากข้อจำกัดในการทำงานด้านมิติของเวลาทางผู้วิจัยจึงไม่สามารถ เก็บข้อมูลในรายละเอียดย่อยทางสถาปัตยกรรมได้ การเก็บข้อมูลเชิงลึกนี้ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการดำเนินงาน เป็นลักษณะการวิจัยทางเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ การสำรวจชุมชนโดยใช้แบบสอบถามมีวัตถุประสงค์หลักในการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ และการบันทึกประวัติศาสตร์ผ่านการบอกเล่า มีวัตถุประสงค์เพื่อให้คนในท้องถิ่นรู้สึกมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ โดยถ่ายทอดผ่านการสัมภาษณ์ นอกจากการเก็บข้อมูลโดยแบบสอบถามจากกลุ่มประชากรตัวอย่างในพื้นที่แล้ว การดำเนินการวิจัยยังมีกลุ่มตัวอย่างประชากรที่เป็น นักวิชาการ ซึ่งจะใช้การสัมภาษณ์ เพื่อให้ให้นักวิชาการได้แสดงความคิดเห็น ในประเด็นที่เกี่ยวข้อง โดยผลจากการทำแบบสอบถาม และการสัมภาษณ์นักวิชาการจะแสดงในลำดับต่อไปนี้

2.3.2.1 ผลจากการสำรวจโดยใช้แบบสอบถาม

การสำรวจชุมชนโดยใช้แบบสอบถามจำนวน 50 ชุดมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อดำเนินการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ โดยสามารถกำหนดคำถามให้ตรงกับประเด็นที่ต้องการทราบจากกลุ่มตัวอย่างประชากรในพื้นที่ แบบสอบถามนี้มีทั้งหมด 5 ส่วนดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลสมาชิกของครัวเรือนในปัจจุบัน (ตามจริงไม่ใช่ตามทะเบียนบ้าน) ประกอบด้วยคำถามที่เกี่ยวกับ เพศ อายุ อาชีพ ระยะเวลาที่เข้ามาอยู่ในชุมชน ภูมิลำเนาเดิมก่อนย้ายเข้ามาอยู่ที่นี่

ส่วนที่ 2 ข้อมูลด้านการอยู่อาศัย / การถือครอง ประกอบด้วยคำถามที่เกี่ยวกับ สถานะการครอบครอง กรรมสิทธิ์ที่ดิน การปรับปรุง เปลี่ยนแปลง หรือต่อเติมอาคาร

ส่วนที่ 3 ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ -สังคม- สิ่งแวดล้อม ประกอบด้วยคำถามที่เกี่ยวกับ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน การจัดกิจกรรมร่วมกันของชุมชน การได้รับข่าวสารที่เกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆของชุมชน

ส่วนที่ 4 ข้อมูลด้านความคิดเห็นต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชน ประกอบด้วยคำถามที่เกี่ยวกับ ความยั่งยืนของชุมชน เช่น ความคิดเห็นของชุมชนต่อนักท่องเที่ยวในชุมชนตลาดคลองสวน ภาพในอนาคตของชุมชนตลาดคลองสวน และการประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

ส่วนที่ 5 ข้อมูลด้านการอนุรักษ์และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ประกอบด้วยคำถามที่เกี่ยวกับ ข้อมูลด้านการอนุรักษ์และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ปัญหาหรืออุปสรรคในการอนุรักษ์วิถีชีวิตวัฒนธรรมชุมชนตลาดคลองสวน สิ่งสำคัญที่สุดสำหรับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์หรือทำให้ชุมชนน่าอยู่ ปัญหาหลักในการอนุรักษ์อาคารบ้านเรือน ชุมชน ตลาดคลองสวน

การสำรวจโดยใช้แบบสอบถามดำเนินงานเมื่อ วันที่ 16-17 กุมภาพันธ์ 2551 ในบริเวณขอบเขตการศึกษาทางพื้นที่ ตามที่ได้กำหนดไว้ กลุ่มตัวอย่างประชากรในพื้นที่จำนวน 50 ครัวเรือนสามารถรายงานผลการทำแบบสอบถามในประเด็นต่างๆได้ดังนี้

ผลจากการสำรวจโดยใช้แบบสอบถามส่วนที่ 1 ข้อมูลสมาชิกของครัวเรือนในปัจจุบันจากการสำรวจพบว่ากลุ่มประชากรในชุมชนมีสัดส่วนของแต่ละอาชีพดังนี้

ตารางที่ 9 แสดงสัดส่วนของแต่ละอาชีพของ ประชากรตัวอย่างในชุมชนตลาดคลองสวน

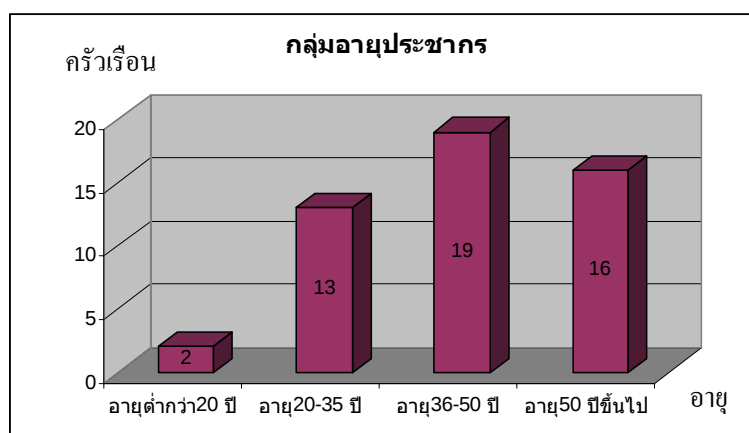
อาชีพ	ครัวเรือน	ร้อยละ(%)
ค้าขาย	25	50
รับจ้าง	8	16
ธุรกิจส่วนตัว	7	14
รับราชการ	3	6
แม่บ้าน	3	6
นักศึกษา	3	6
พนักงานบริษัทเอกชน	1	2
รวม	50	100

กลุ่มตัวอย่างประชากรในพื้นที่จำนวน 50 ครัวเรือน มีกลุ่มอายุดังนี้

ตารางที่ 10 แสดงกลุ่มอายุประชากรตัวอย่าง ในชุมชนตลาดคลองสวน

ช่วงอายุ	จำนวนคน(คน)	ร้อยละ(%)
ต่ำกว่า20 ปี	2	4
20-35 ปี	13	26
36-50 ปี	19	38
50 ปีขึ้นไป	16	32
รวม	50	100

โดยแยกเป็นเพศชายจำนวน 17 คนและเพศหญิง 33 คน

แผนภูมิที่ 6 แสดงกลุ่มอายุประชากรตัวอย่าง ในชุมชนตลาดคลองสวน

ผลจากการสำรวจโดยใช้แบบสอบถามส่วนที่ 2 ข้อมูลด้านการอยู่อาศัย/การถือครอง
จากการสำรวจข้อมูลด้านการอยู่อาศัย/การถือครองของตัวอย่างประชากรในพื้นที่ตลาดคลองสวน
ได้ดังนี้

ตารางที่ 11 แสดงกรรมสิทธิ์ที่ดินของประชากรตัวอย่าง ในชุมชนตลาดคลองสวน

กรรมสิทธิ์ที่ดิน	ครัวเรือน	ร้อยละ(%)
เช่าพื้นที่ตลาด	46	92
มีที่ดินของตนเอง	4	8
รวม	50	100

ตารางที่ 12 แสดงการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอาคารของประชากรตัวอย่าง ในชุมชนตลาดคลองสวน

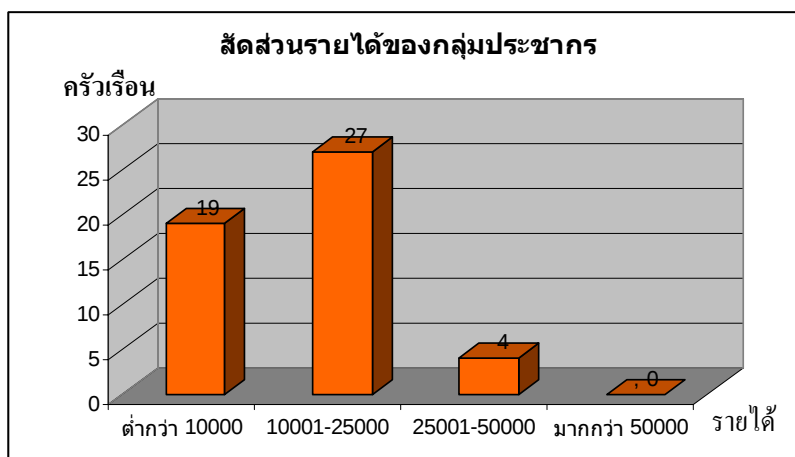
การปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ต่อเติม อาคาร	ครัวเรือน	ร้อยละ(%)
มีการปรับปรุง	26	52
ไม่เคยมีการปรับปรุง	24	48
รวม	50	100

ผลจากการสำรวจโดยใช้แบบสอบถามส่วนที่ 3 ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ-สังคม-สิ่งแวดล้อม

จากการสำรวจข้อมูลด้านเศรษฐกิจของตัวอย่างประชากรพบว่ารายได้ของกลุ่มประชากรส่วนใหญ่
รายได้ในช่วงดังนี้

ตารางที่ 13 แสดงรายได้ของประชากรตัวอย่าง ในชุมชนตลาดคลองสวน

รายได้(บาท)	ครัวเรือน	ร้อยละ(%)
ต่ำกว่า 10000	19	38
10000- 25000	27	54
25000-50000	4	8
มากกว่า 50000	0	0
รวม	50	100

แผนภูมิที่ 7 แสดงกลุ่มรายได้ของประชากรในชุมชนตลาดคลองสวน

การสำรวจข้อมูลด้านสังคมของตัวอย่างประชากรเกี่ยวกับการทำกิจกรรมร่วมกันภายในชุมชน โดยสอบถามความเห็นว่าเป็นการทำกิจกรรมร่วมกันของเทศบาลหรือของชุมชนเป็นผู้จัดกิจกรรมเอง ผู้ตอบแบบสอบถามมีความเห็นดังนี้

ตารางที่ 14 แสดงการทำกิจกรรมร่วมกันภายในชุมชน

การทำกิจกรรมร่วมกันภายในชุมชน	ครัวเรือน	ร้อยละ(%)
กิจกรรมร่วมกับเทศบาล	39	78
กิจกรรมโดยชุมชนจัดขึ้นเอง	11	22
รวม	50	100

การสำรวจข้อมูลด้านสภาพแวดล้อมของกลุ่มตัวอย่างประชากรเกี่ยวกับปัญหาที่สำคัญ
ต่อสภาพแวดล้อมของชุมชนโดยผู้ตอบแบบสอบถามมีความเห็นว่าปัญหามีดังนี้

ตารางที่ 15 แสดงปัญหาที่สำคัญต่อสภาพแวดล้อม ในชุมชนตลาดคลองสวน

ประเด็นปัญหา	ครัวเรือน	ร้อยละ(%)
สภาพแวดล้อมภายในตลาด	6	12
สภาพแวดล้อมของลำคลอง	15	30
อาคารบ้านเรือน	10	20
จากการพัฒนาชุมชน	2	4
ไม่มีปัญหา	17	34
รวม	50	100

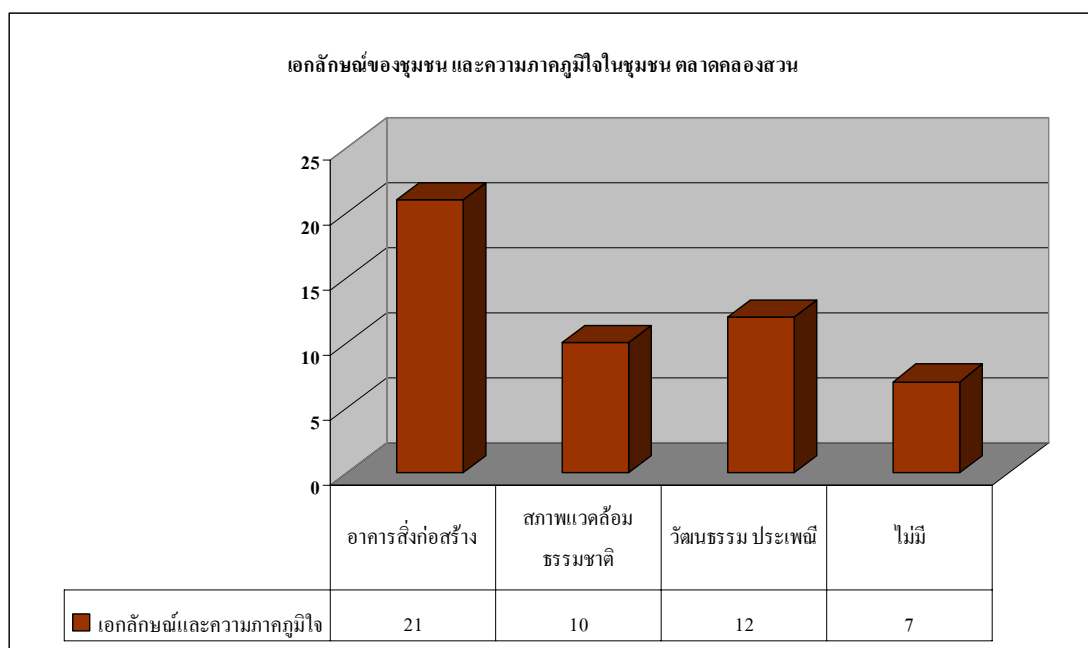
ผลจากการสำรวจโดยใช้แบบสอบถามส่วนที่ 4 ข้อมูลด้านความคิดเห็นต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชน 3 เรื่อง ได้แก่ ความเห็นเกี่ยวกับนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชน ความภูมิใจในชุมชน และความยั่งยืนของชุมชน จากการสำรวจข้อมูลด้านความคิดเห็นมีดังนี้
เรื่องเกี่ยวกับความเห็นเกี่ยวกับนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชน

ผู้ตอบแบบสอบถาม 50 ราย (คิดเป็น 100 %) มีความยินดีต้อนรับนักท่องเที่ยว มีความภูมิใจในชุมชนของตน และมีความต้องการรักษาสภาพชุมชนให้คงอยู่ตลอดไป

ผลจากการสำรวจโดยใช้แบบสอบถามส่วนที่ 5 ข้อมูลด้านการอนุรักษ์และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ผู้ตอบแบบสอบถามมีความเห็นเกี่ยวกับเอกลักษณ์ของชุมชนดังนี้

ตารางที่ 16 แสดงความคิดเห็นเรื่องเอกลักษณ์ของชุมชนตลาดคลองสวน

เอกลักษณ์ของชุมชน	ครัวเรือน	ร้อยละ(%)
อาคารสิ่งก่อสร้าง	21	42
สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ	10	20
วัฒนธรรมประเพณี	12	24
ไม่มีเรื่องใดเลย	7	14
รวม	50	100

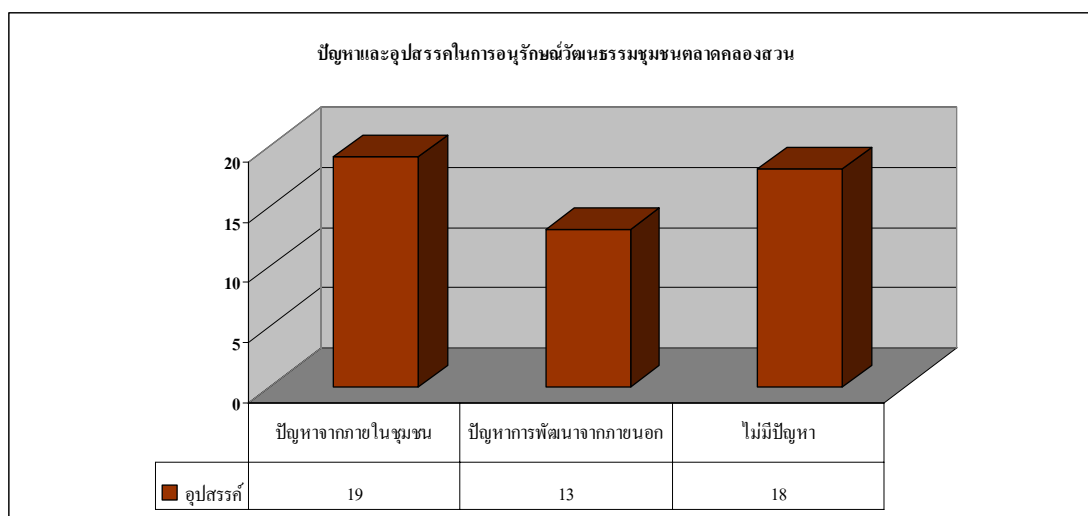
แผนภูมิที่ 8 แสดงเอกลักษณ์ และความภาคภูมิใจในชุมชนตลาดคลองสวน

เรื่องปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนตลาดคลองสวน

ผู้ตอบแบบสอบถามมีความเห็นเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนตลาดคลองสวนดังนี้

ตารางที่ 17 แสดงความเห็นต่อปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนตลาดคลองสวน

ปัญหาและอุปสรรค	ครัวเรือน	ร้อยละ(%)
ปัญหาจากภายในชุมชน	19	38
ปัญหาจากภายนอกชุมชน	13	26
ไม่มีปัญหาเลย	18	36
รวม	50	100

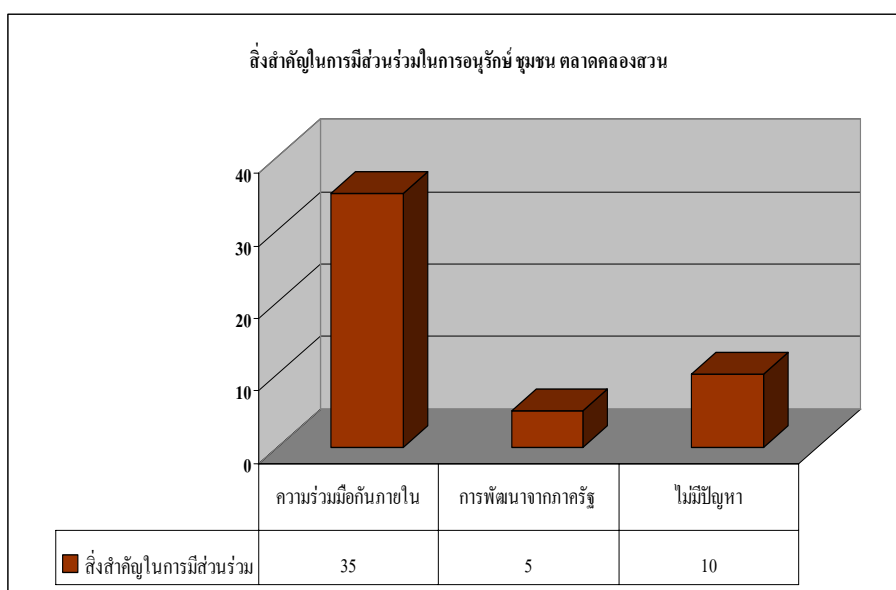

แผนภูมิที่ 9 แสดงปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนตลาดคลองสวน

เรื่องการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ชุมชนตลาดคลองสวน ผู้ตอบแบบสอบถามมีความเห็นเกี่ยวกับสิ่งสำคัญในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ชุมชนตลาดคลองสวนดังนี้

ตารางที่ 18 แสดงสิ่งสำคัญในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ชุมชนตลาดคลองสวน

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์	ครัวเรือน	ร้อยละ(%)
ความร่วมมือกันภายในชุมชน	35	70
การพัฒนาที่เกิดจากภาครัฐ	5	10
ไม่ออกความเห็นและไม่มีปัญหา	10	20
รวม	50	100

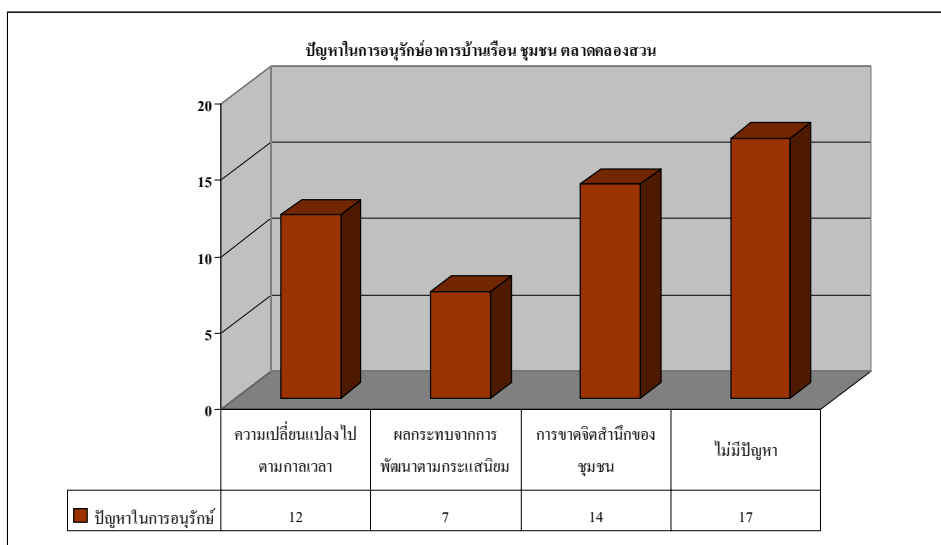

แผนภูมิที่ 10 แสดงสิ่งสำคัญในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ชุมชนตลาดคลองสวน

เรื่องปัญหาในการอนุรักษ์อาคารบ้านเรือน ของชุมชนตลาดคลองสวนผู้ตอบแบบสอบถามมีความเห็นดังนี้

ตารางที่ 19 แสดงปัญหาในการอนุรักษ์อาคารบ้านเรือน ของชุมชนตลาดคลองสวน

ปัญหาในการอนุรักษ์อาคารบ้านเรือน	ครัวเรือน	ร้อยละ(%)
ความเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา	12	24
ผลกระทบจากการพัฒนาตามกระแสนิยม	7	14
การขาดจิตสำนึกของชุมชน	14	28
ไม่มีปัญหา	17	34
รวม	50	100

แผนภูมิที่ 11 แสดงปัญหาในการอนุรักษ์อาคารบ้านเรือน ของชุมชนตลาดคลองสวน

2.4 การสรุปผลการดำเนินงานในพื้นที่ศึกษา

ขั้นตอนนี้อยู่ในระดับที่สี่ ของการออกแบบการวิจัยซึ่งเป็นขั้นตอนสุดท้ายตามการออกแบบการดำเนินการวิจัยในพื้นที่ศึกษาชุมชนตลาดคลองสวน ชุมชนตลาดคลองสวนเป็นชุมชนที่มีลักษณะเด่นของลักษณะทางภูมิทัศน์และวัฒนธรรม โดยลักษณะเด่นทางภูมิทัศน์ที่สำคัญได้แก่สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของลำคลอง ที่ก่อให้เกิดวิถีชีวิตของชุมชนริมน้ำ การอยู่ร่วมกันของชุมชนตามแนวคลองประเวศน์บุรีรมย์ ก่อให้เกิดกิจกรรม และการแลกเปลี่ยน มีการค้าขายโดยใช้เรือในรูปแบบของตลาดน้ำ ต่อมาเมื่อการจราจรทางบกมีความสำคัญเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้รูปแบบการค้าแบบตลาดน้ำ ปรับเปลี่ยนไปอยู่บนบกเป็นตลาดบกริมน้ำซึ่งก็คือ ตลาดคลองสวนในปัจจุบัน จากความคึกคักของกิจกรรมการค้าของตลาดคลองสวนในอดีต จึงทำให้เป็นปัจจัยสำคัญในการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ทำให้ชุมชนแห่งนี้เป็นจุดรวมกันของความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ศาสนา ประเพณี และคติความเชื่อ

จนถึงปัจจุบันในช่วงระยะเวลามากกว่า 100 ปีที่ผ่านมา ชุมชนตลาดคลองสวนยังคงรักษาวิถีชีวิตชุมชนแบบเดิมเอาไว้ได้ ท่ามกลางกระแสการพัฒนาแบบทุนนิยม ที่ขยายทิศทางการพัฒนาไปอย่างไม่มีขอบเขตจำกัด การเตรียมการเพื่อรับมือกับกระแสการพัฒนาดังกล่าวจะสามารถนำพาชุมชนให้สามารถมีลมหายใจอยู่ และมีชีวิตอยู่ได้อย่างสมบูรณ์ต่อไป

ชุมชนตลาดคลองสวนมีการดำเนินงานทางด้านการอนุรักษ์ชุมชนอยู่บ้างแล้ว แต่อย่างไรก็ตามทิศทางการดีพอ ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของชุมชนยังไม่มีมีความโดดเด่นมากนัก สิ่งที่พบว่ามีความโดดเด่นคือ คุณค่าทางวัฒนธรรม ประเภท วิถีชีวิตชุมชน คติความเชื่อ การนับถือศาสนา ทั้งพุทธ

อิสลาม และคติความเชื่อแบบจีน ก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันของประเพณีที่แตกต่างกันไป ความหลากหลายทางวัฒนธรรมเหล่านี้ ถูกหลอมรวมอยู่ภายในชุมชนแห่งนี้

สรุปท้ายบท

ชุมชนตลาดคลองสวน ตั้งอยู่บนเนื้อที่สองจังหวัด คือ ตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา และ ตำบลคลองสวน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ ตามแนวคลองประเวศบุรีรมย์ ลักษณะโดยทั่วไปของตลาดคลองสวนเป็นห้องแถว โครงสร้างเป็นไม้เนื้อแข็งและไม้เนื้ออ่อน หลังคามุงสังกะสี ตัวตลาดค่อกันยาวกว่า 1 กิโลเมตร มีร้านค้ากว่า 100 ร้าน ขนานไปตามริมคลองประเวศบุรีรมย์

คลองประเวศบุรีรมย์นั้นเชื่อมต่อกับคลองต่างๆหลายคลองระหว่างแนวตั้งแนวนอน บนด้านเหนือคือคลองแสนแสบ ด้านใต้คือคลองลำโรง สายน้ำไหลไปออกปากอ่าวที่อำเภอคลองด่านสมุทรปราการ ตลาดคลองสวนมีอายุยืนยาวมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 รวมกว่า 130 ปี

การดำเนินงานในพื้นที่ศึกษาเป็นการทดสอบ ทดลองเครื่องมือ ตามรูปแบบที่ผู้วิจัยเสนอแนะ การดำเนินการสามารถแบ่งการศึกษาได้เป็น 4 ระดับ ได้แก่ (1) การจัดการข้อมูล (2) การแปลความหมายข้อมูล (3) การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการวางแผน (4) การสรุปผลการดำเนินงานจากการดำเนินการวิจัยสามารถสรุปคุณลักษณะสำคัญของตลาดคลองสวนได้ดังนี้

กลุ่มที่1 กลุ่มสาระสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมมนุษย์ (Built Environment) ได้แก่ วัดคลองสวน มัสยิดยี่ลั่ว ศาลเจ้าเพ่งอังตัวและโรงเจ ศาลเจ้าพ่อคลองสวน

กลุ่มที่2 กลุ่มสาระสำคัญด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ (Natural Environment) ได้แก่ คลองประเวศบุรีรมย์ คลองพระยานาคราช และพื้นที่นาข้าว

กลุ่มที่3 กลุ่มสาระสำคัญด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและมรดกวัฒนธรรมทางนามธรรม (Intangible Environment) ได้แก่ ประวัติศาสตร์ทางการตั้งถิ่นฐานตามแนวคลองขุดที่สามารถเชื่อมโยงได้กับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ได้ จนกลายเป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิต

หลังจากสามารถระบุสาระสำคัญด้านต่างๆได้แล้ว จึงดำเนินการสำรวจ และจัดทำเอกสารข้อมูลโดยจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมด้านต่างๆของชุมชน การประเมินคุณค่าความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรมด้านต่างๆและการวิเคราะห์เพื่อให้ทราบถึงลำดับความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรมภายในชุมชน หลังจากนั้นจะเป็นการ แปลความหมายข้อมูลด้านต่างๆ อันได้แก่ข้อมูลด้านกลุ่มชนชาติ หรือชาติพันธุ์ ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชน ศาสนาและความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม การดำรงชีพ ในลำดับต่อมาคือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการวางแผน โดยการกำหนดวัตถุประสงค์ เป็นวัตถุประสงค์ ระยะสั้น ระยะยาว การวิเคราะห์ จุดเด่น จุดด้อย ภัยคุกคาม และโอกาส

การเก็บข้อมูลเชิงลึก ความคิดเห็นด้านต่างๆ โดยจัดทำแบบสอบถาม

ระดับสุดท้ายของการศึกษาคือการสรุปผลการดำเนินงานตามกระบวนการ ลักษณะ
เด่นทางภูมิทัศน์ของชุมชนตลาดคลองสวนที่สำคัญได้แก่ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของลำคลอง
ปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งสำคัญในการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ทำให้เกิดเป็น การดำรงชีพ คติความ
เชื่อ ศาสนา จนเกิดเป็นคุณค่าของสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม

บทที่ 5

การศึกษาเปรียบเทียบพื้นที่ศึกษากับกรณีศึกษา

การศึกษาเปรียบเทียบพื้นที่ศึกษาชุมชนตลาดคลองสวนกับกรณีศึกษาตัวอย่าง 3 พื้นที่ ได้แก่ ชุมชนอัมพวา ชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ และเมืองหลวงพระบาง มีประเด็นที่ต้องการเปรียบเทียบ 2 ส่วน ส่วนที่ 1 ได้แก่ การเปรียบเทียบองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนตลาดคลองสวน กับพื้นที่กรณีศึกษา โดยใช้เกณฑ์การแบ่งประเภทสภาพแวดล้อม ส่วนที่ 2 ได้แก่ การเปรียบเทียบกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม ของชุมชนตลาดคลองสวน กับพื้นที่กรณีศึกษา รายละเอียดของทั้งสองส่วนมีดังต่อไปนี้

1 การเปรียบเทียบองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ (Natural Environment) จำแนกย่อยได้ 2 ชนิด คือ สิ่งแวดล้อม ทางกายภาพ (Physical Environment) และสิ่งแวดล้อม ทางชีวภาพ หรือชีวภูมิศาสตร์ (Bio-Geographical Environment)

สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม (Cultural Environment) หรือสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น สามารถแบ่งสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมออกได้เป็น 2 ส่วนคือ ทางรูปธรรม (Tangible Cultural Environment) และทางนามธรรม (Intangible Cultural Environment)

การเปรียบเทียบจะใช้เกณฑ์การแบ่งประเภทนี้เพื่อเปรียบเทียบองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ของแต่ละพื้นที่ว่ามีอะไรบ้าง การนำเสนอข้อมูลในตารางเป็นเพียงการจำลองวิธีการเปรียบเทียบข้อมูลเท่านั้น องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของแต่ละพื้นนั้นมีมากกว่าที่ผู้วิจัยได้แสดงไว้

ตารางที่ 20 แสดงการเปรียบเทียบสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

1 สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ	ชุมชนตลาดคลองสวน	ชุมชนอัมพวา	ชุมชนคลองอ้อมนนท์	เมืองหลวงพระบาง
ทางด้านกายภาพ	พื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม ชุมชนขยายตัวตาม แนวคลองประเวศ บุรีรัมย์ และคลอง นาคราช พื้นที่ โดยรอบตลาดเป็นที่ อยู่อาศัย มีนาข้าว	พื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม ชุมชนขยายตัว ขนานไปตามแนว คลองอัมพวา พื้นที่ โดยรอบเป็นที่อยู่ อาศัยและสวน ผลไม้	เป็นพื้นที่ราบลุ่มที่มี น้ำและดินอุดม สมบูรณ์ ทำให้เกิด การตั้งถิ่นฐานเป็น ชุมชนกระจุกตัวไป ตามริมน้ำ คลอง อ้อมนนท์ คลอง บางกรวย คลอง บางกอกน้อย โดยรอบเป็นที่อยู่ อาศัยและสวน ผลไม้	เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ และที่ราบสูง ภูเขา - ชาวลาวลุ่ม - ชาวลาวสูง - ชาวลาวเทิง
ทางด้านชีวภาพ	ไม่มีป่าไม้ มีพื้นที่ เกษตรกรรมปลูกผัก ไม่เป็นแหล่งอยู่ อาศัยของสัตว์ป่า มีสัตว์น้ำขนาดเล็ก ในลำคลอง	ไม่มีป่าไม้ มีสวนผลไม้ - มะพร้าว - ส้มโอ - ลิ้นจี่ เป็นเมืองสามน้ำ มีความหลากหลาย ทางชีวภาพ มีสัตว์น้ำมากมาย - กุ้ง หอย ปู ปลา - มิ้งห้อย - ตั๊กแตน	ไม่มีป่าไม้ มีความอุดมสมบูรณ์ ของทรัพยากร น้ำ และดิน ทำให้เป็น แหล่งเกษตรกรรม มีสวนผลไม้ มีสัตว์น้ำ	มีป่าไม้ มีพืชพรรณ ธรรมชาติที่ หลากหลาย มีสัตว์ป่า ได้รับการขึ้น ทะเบียนให้เป็น แหล่งที่มีความ สำคัญ

ตารางที่ 21 แสดงการเปรียบเทียบสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม

2 สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม	ชุมชนตลาดคลองสวน	ชุมชนอัมพวา	ชุมชนคลองอ้อมนนท์	เมืองหลวงพระบาง
ทางด้านรูปธรรม	<u>ศาสนสถาน</u> ได้แก่ วัดคลองสวน มัสยิดยี่ลั่ว ศาลเจ้าเพ่งอังตัว และโรงเจ ศาลเจ้าพ่อคลองสวน <u>อาคารพักอาศัย</u> ได้แก่ อาคารตลาดคลองสวน สะพานไม้ข้ามคลอง อาคารบ้านเรือนที่วางตัวเป็นแนวยาวไปตามลำคลอง <u>อาหาร</u> อาหารสด อาหารแห้ง อาหารมุสลิม ขนมต่างๆ ร้านกาแฟโบราณ <u>งานฝีมือ</u> เครื่องมือทางการเกษตร	<u>ศาสนสถาน</u> และโรงเจได้แก่วัดอัมพวันเจติยาราม วัดจุฬามณี วัดบางกะพ้อม และโรงเจแจ็กเซ่งซำ เป้าเก็งเต็ง <u>อาคารพักอาศัย</u> บ้านเรือนแถวริมน้ำ บ้านเรือนไทยโบราณ บ้านเรือนไทยพื้นบ้าน บ้านเรือนแพเดิม และบ้านไทยร่วมสมัย <u>อาหาร</u> อาหารสด อาหารแห้ง ขนมต่างๆ ผลไม้ <u>งานฝีมือ</u> เครื่องมือทางการเกษตร ผลิตภัณฑ์จากกะลามะพร้าว	<u>ศาสนสถาน</u> วัดปรังค์หลวง วัดอัมพวัน วัดเฉลิมพระเกียรติ วัดโบสถ์บน <u>อาคารพักอาศัย</u> ลักษณะเรือนไทยภาคกลาง ปลุกบ้านตามแนวตะวันตก เรือนไม้ฝาปะกน ตั้งอยู่บนเสาสูง หลังคาทรงสูง มีบันลัมและหน้าจั่ว <u>อาหาร</u> ผลไม้ <u>งานฝีมือ</u> -	<u>ศาสนสถาน</u> วัดเชียงทอง พระธาตุภูสี <u>อาคารพักอาศัย</u> เรือนลาวแบบดั้งเดิมเรือนลาวที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก <u>อาหาร</u> ผลไม้ ผลิตผลจากป่า <u>งานฝีมือ</u> เครื่องมือทางการเกษตร ช่างพื้นถิ่น

ตารางที่ 21(ต่อ)

ทางด้านนามธรรม	ประวัติศาสตร์ คลองยุทธศาสตร์ ของชาติในยุค รัชกาลที่ 3 ครั้ง สงครามไทยกับ เวียดนาม	ประวัติศาสตร์ เป็นสถานที่ ประสูติของ พระมหากษัตริย์ และพระราชินีต้น ราชวงศ์จักรี	ประวัติศาสตร์ เป็นที่รวบรวมไพร่ พลและผลผลิตอัน เป็นเสบียงที่สำคัญ เมื่อเกิดสงคราม	ประวัติศาสตร์ เป็นราชธานีเก่าที่มี ความใกล้ชิดกับ เมืองเชียงใหม่ซึ่ง เป็นเมืองหลวงของ อาณาจักรล้านนา
	<u>วิถีชีวิตที่สัมพันธ์ กับสภาพแวดล้อม</u> มีกิจกรรมที่ เกี่ยวข้องกับลำ คลอง ตลาดบก ริมน้ำ	<u>วิถีชีวิตที่สัมพันธ์ กับสภาพแวดล้อม</u> กิจกรรมที่เกี่ยวข้อง กับแม่น้ำลำคลอง ค้าขายในตลาดน้ำ การตัดบาตรริม คลอง เล่นน้ำใน คลอง การตกกุ้ง	<u>วิถีชีวิตที่สัมพันธ์ กับสภาพแวดล้อม</u> มีกิจกรรมที่ เกี่ยวข้องกับแม่น้ำ ลำคลอง	<u>วิถีชีวิตที่สัมพันธ์ กับสภาพแวดล้อม</u> การอยู่อาศัย ของ ชุมชนที่ราบลุ่มหุบ เขา
	<u>ภาษา</u> ไทย จีน อิสลาม	<u>ภาษา</u> ไทย จีน	<u>ภาษา</u> ไทย	<u>ภาษา</u> ลาว
	<u>คติความเชื่อ</u> นับถือเทพเจ้า ศาลเจ้าขอมบุตร ชนบธรรมเนียม	<u>คติความเชื่อ</u> นับถือเทพเจ้า ชนบธรรมเนียม	<u>คติความเชื่อ</u> สร้างศาลในบริเวณ ปากคลอง ชนบธรรมเนียม	<u>คติความเชื่อ</u> เรื่องภูติผี ชนบธรรมเนียม
	ประเพณีลอยกระทง การทำบุญตักบาตร งานประจำปีศาลเจ้า พ่อคลองสวน	ประเพณีลอยกระทง การทำบุญเรือ การทำบุญตักบาตร	ประเพณีลอยกระทง การทำบุญเรือ การทำบุญตักบาตร พระร้อยแปด	การทำบุญตักบาตร ข้าวเหนียว
	<u>ศาสนา</u> พุทธ อิสลาม	<u>ศาสนา</u> พุทธ อิสลาม	<u>ศาสนา</u> พุทธ	<u>ศาสนา</u> พุทธ

2 การเปรียบเทียบกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม

การเปรียบเทียบกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม เป็นการเปรียบเทียบกระบวนการจัดการของแต่ละพื้นที่

ชุมชนตลาดคลองสวน ใช้การดำเนินงานตามการออกแบบวิจัยของผู้วิจัยเองซึ่งมี 4 ขั้นตอน ได้แก่

- 1) การจัดการข้อมูล
- 2) การแปลความหมายข้อมูล
- 3) การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการวางแผน
- 4) การสรุปผลการดำเนินงาน

ชุมชนอัมพวา ใช้เทคนิควิธีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมเรียกว่า ระบบเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม (Cultural Environmental Conservation System) มีการดำเนินการ 3 ขั้นตอนได้แก่ 1) การสำรวจอย่างคร่าว 2) การสำรวจระดับรายละเอียด 3) การจัดทำฐานข้อมูลของชุมชน

มาตรการสำคัญอย่างยิ่งในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมคือ การทำให้ท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม โดยได้จัดทำแผนที่มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage Atlas) เพื่อให้อำเภอร่วมกันของทุกภาคส่วนในการกำหนดแผนงานเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่อย่างเหมาะสม สิ่งที่น่าสนใจของการจัดทำนี้คือ การเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยการให้ข้อมูลผ่านการบอกเล่า เป็นการกระตุ้นให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นให้สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน

การดำเนินงานในชุมชนอัมพวาถือว่าการดำเนินงานประสบความสำเร็จเป็นอย่างมาก การดำเนินงานได้ดำเนินตามขั้นตอนของระบบอย่างชัดเจน ทำให้ได้ข้อมูลของแหล่งที่มีคุณค่าของพื้นที่ รวมถึงได้รับความร่วมมือจากชุมชนในการดำเนินงานเป็นอย่างสูง (สัมภาษณ์ คุณ กิตติมา ยินเจริญ เมื่อวันที่ 12-14 กุมภาพันธ์ 2551)

ชุมชนคลองอ้อมนนท์ ใช้เทคนิควิธีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมเรียกว่า ระบบเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม (Cultural Environmental Conservation System) มีการดำเนินการ 3 ขั้นตอนเหมือนกับชุมชนอัมพวา ได้แก่ 1) การสำรวจอย่างคร่าว 2) การสำรวจระดับรายละเอียด 3) การจัดทำฐานข้อมูลของชุมชน

การดำเนินโครงการสามารถระบุแหล่งที่มีคุณค่าด้านต่างๆ ของพื้นที่ได้ครบถ้วน การมีส่วนร่วมของชุมชนต่อโครงการยังมีไม่มากนัก และการดำเนินงานยังพบว่าชุมชนได้รับผลกระทบจากการพัฒนาและขยายตัวของเมืองอย่างมาก เช่น การขยายตัวของถนน การขยายพื้นที่ของบ้าน

จัดสรร ที่เข้ามาแทนที่พื้นที่เกษตรกรรม ทำให้รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของพื้นที่ขาดความกลมกลืน (สัมภาษณ์ คุณ กิตติมา ยินเจริญ เมื่อวันที่ 12-14 กุมภาพันธ์ 2551)

ชุมชนเมืองหลวงพระบาง มีการจัดเก็บข้อมูลประเภทความสำคัญด้านต่างๆของเมืองหลวงพระบาง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่จะสามารถระบุแหล่งที่มีคุณค่าและขอบเขตอย่างชัดเจน ได้รับการประเมินสถานภาพเป็นเมืองมรดกโลก มีรูปแบบการจัดการของท้องถิ่นนั้นอยู่ในระดับมรดกโลก (World Heritage) มีการดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้ 1) การสำรวจอย่างคร่าว 2) การสำรวจระดับรายละเอียด 3) การจัดทำฐานข้อมูลของชุมชนระบุแหล่งที่มีคุณค่าและขอบเขตอย่างชัดเจน (Tentative List) 4) การเสนอชื่อเข้าในบัญชีมรดกโลก 5) ได้รับการประเมินสถานภาพเป็นเมืองมรดกโลกอย่างเป็นทางการ

จุดเริ่มต้นของการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของหลวงพระบางก่อนการประเมินสถานภาพเป็นเมืองมรดกโลกนั้น เริ่มจากทางภาครัฐของเมืองหลวงพระบางไม่มีบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านนี้ จึงได้ให้ผู้ชำนาญการที่มีความรู้เกี่ยวกับการจัดการมรดกทางธรรมชาติและวัฒนธรรมจากภายนอก เป็นผู้ฝึกฝนให้กับบุคลากรของหลวงพระบาง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้บุคลากรภายในพื้นที่ สามารถวางแผนการจัดการมรดกที่สำคัญของหลวงพระบางได้ กลุ่มผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกนี้จึงฝึกฝนให้กับบุคลากรของหลวงพระบาง โดยทำหน้าที่เป็นผู้ฝึกสอนบุคลากรของหลวงพระบาง การดำเนินงานในเบื้องต้นจะเป็นการศึกษาภาควิชาการในเชิงทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง หลังจากนั้นจะเป็นการศึกษาจากเมืองตัวอย่างโดยลงพื้นที่จริง เพื่อให้เห็นภาพอย่างกว้างของการอนุรักษ์เมือง และผลสุดท้ายของการดำเนินการคือ บุคลากรของหลวงพระบางสามารถจัดการเกี่ยวกับมรดกที่สำคัญของตัวเอง(สัมภาษณ์ รศ. ประสงค์ เอี่ยมอนันต์ เมื่อวันที่ 12-14 กุมภาพันธ์ 2551)

ตารางที่ 22 เปรียบเทียบกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม

ชื่อชุมชน	กระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม
ชุมชน ตลาดคลอง สวน	1) การจัดการข้อมูล 2) การแปลความหมายข้อมูล 3) การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการวางแผน 4) การสรุปผลการดำเนินงาน 5) การจัดทำแผนงาน โครงการ 6) การดำเนินงานตามแผน 7) การประเมินผล ตามการออกแบบของผู้วิจัย
ชุมชน อัมพวา	1) การสำรวจอย่างคร่าว 2) การสำรวจระดับรายละเอียด 3) การจัดทำฐานข้อมูลของชุมชน
ชุมชน คลองอ้อม นนท์	1) การสำรวจอย่างคร่าว 2) การสำรวจระดับรายละเอียด 3) การจัดทำฐานข้อมูลของชุมชน
ชุมชน เมืองหลวง พระบาง	1) การสำรวจอย่างคร่าว 2) การสำรวจระดับรายละเอียด 3) การจัดทำฐานข้อมูลของชุมชนระบุแหล่งที่มีคุณค่าและขอบเขตอย่างชัดเจน (Tentative List) 4) การเสนอชื่อเข้าในบัญชีมรดกโลก 5) ได้รับการประเมินสถานภาพเป็นเมืองมรดกโลกอย่างเป็นทางการ

สรุปท้ายบท

การศึกษาเปรียบเทียบองค์ประกอบและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม ของพื้นที่ศึกษาชุมชนตลาดคลองสวนกับกรณีศึกษาตัวอย่าง ทำให้เห็นว่า แต่ละชุมชนมีองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ที่ไม่เหมือนกัน วัฒนธรรมของชุมชนจึงแตกต่างกันไปตามองค์ประกอบแต่ละด้าน องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมนี้จะเป็นตัวกำหนด กระบวนการจัดการ ว่าควรเป็นอย่างไรให้เหมาะสมกับพื้นที่ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชนด้านอื่นๆ ในอนาคต การศึกษาองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมอย่างละเอียด จะทำให้การวิเคราะห์ข้อมูลมีประสิทธิภาพมากขึ้น

บทที่ 6

การวิเคราะห์ สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

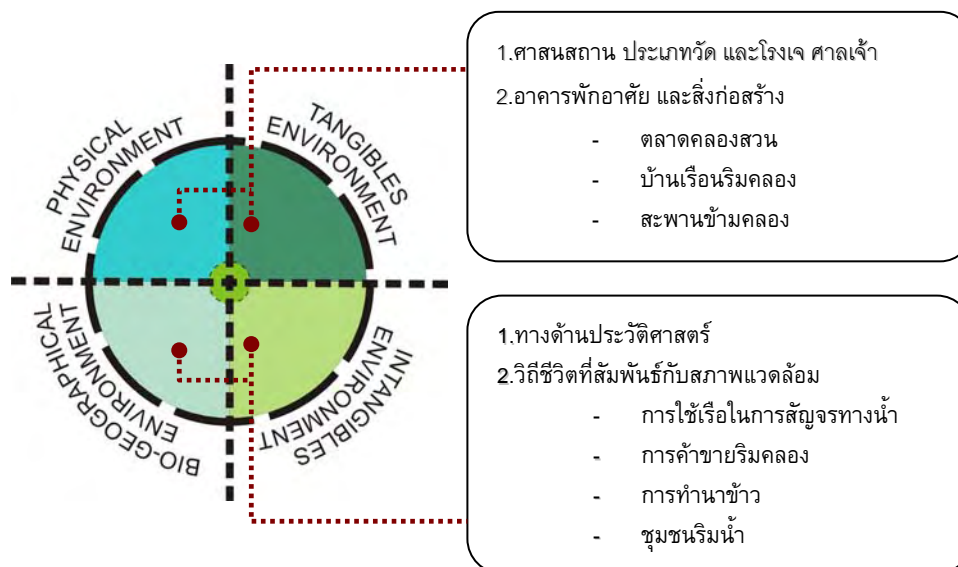
การดำเนินงานในพื้นที่วิจัยทำให้ได้ข้อมูล เกี่ยวกับพื้นที่ของชุมชนตลาดคลองสวน โดยประกอบด้วย ข้อมูลความสำคัญของพื้นที่ในอดีต สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม จนสามารถระบุแหล่งที่มีคุณค่าของสภาพแวดล้อมด้านต่างๆ ได้ การศึกษาในบทนี้จะเป็นการสรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

1 การวิเคราะห์

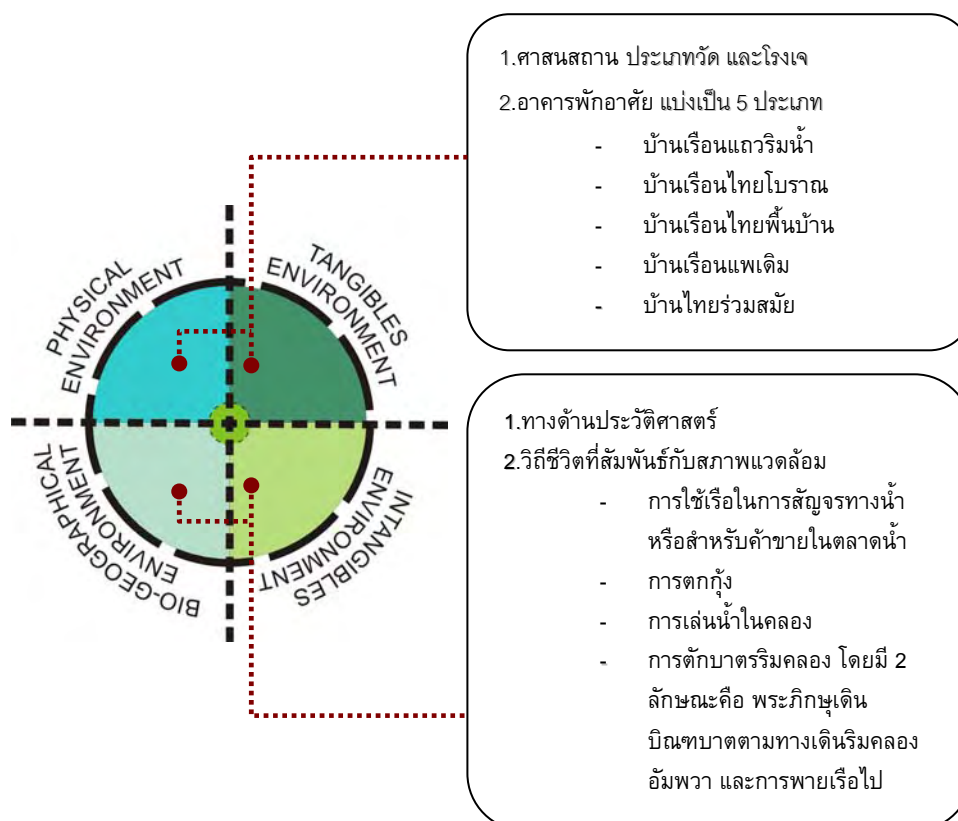
การวิเคราะห์ในบทนี้เป็นการวิเคราะห์องค์ประกอบและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนตลาดคลองสวน ชุมชนอัมพวา ชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ และเมืองหลวงพระบาง

1.1 การวิเคราะห์องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

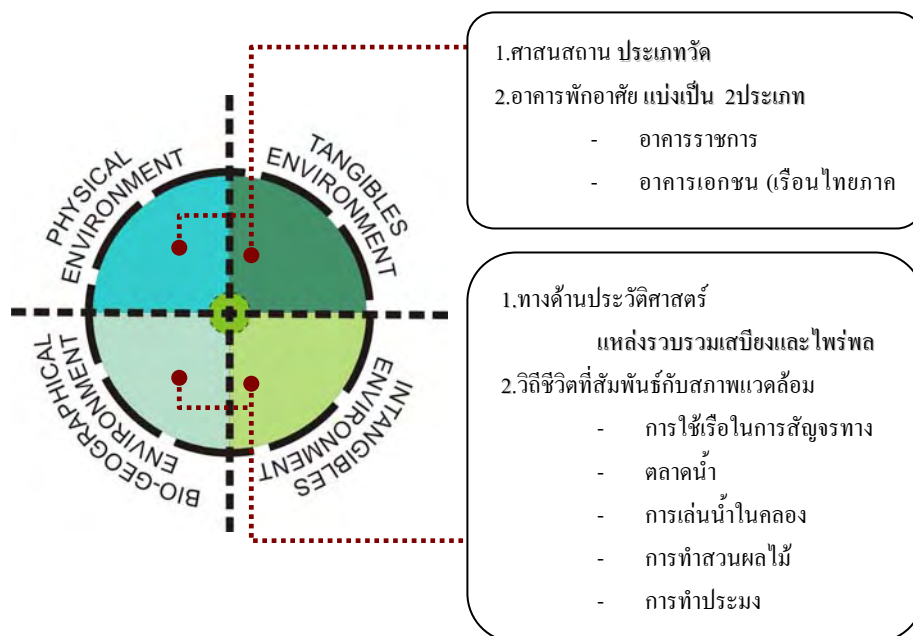
องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม เป็นส่วนหนึ่งของสภาพแวดล้อม ที่แบ่งออกเป็นสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และ สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ภูมิทัศน์วัฒนธรรม จะเกี่ยวข้องโดยตรงกับ สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม และจะเกี่ยวข้องทางอ้อมกับ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ความสัมพันธ์ของทั้งสองส่วนนี้ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ การวิเคราะห์องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ของแต่ละพื้นที่นั้น จะมีคุณค่าและความสำคัญที่แตกต่างกันไป โดยผู้วิจัยได้แสดงการวิเคราะห์องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ของแต่ละพื้นที่ได้ดังนี้

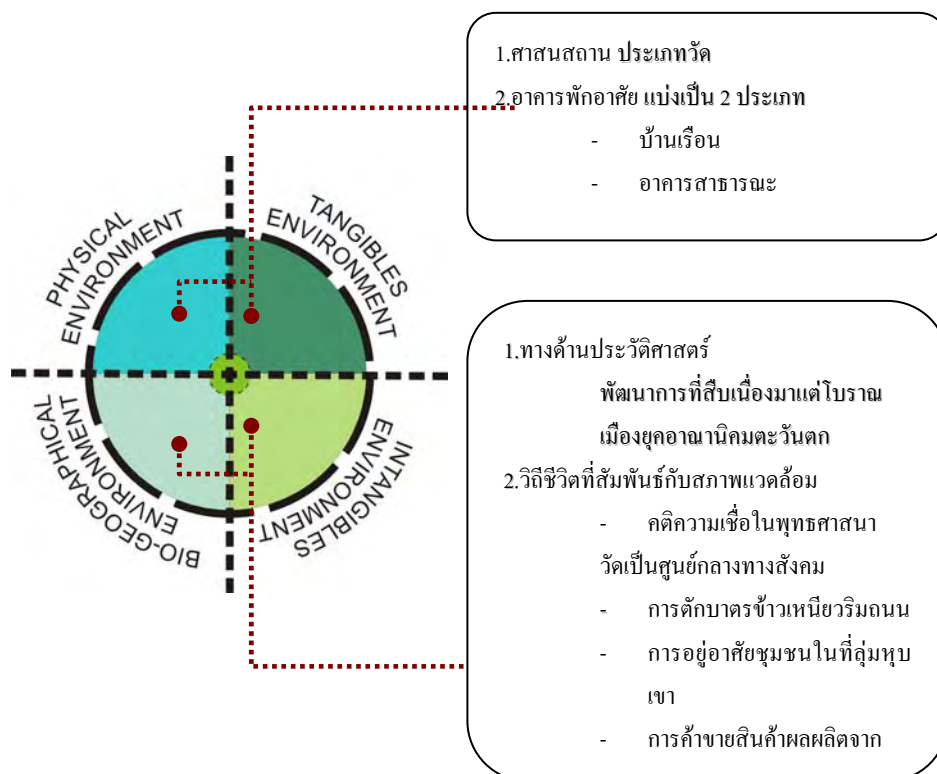
ภาพที่ 52 แสดงการวิเคราะห์องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม ชุมชนตลาดคลองสวน

ภาพที่ 53 แสดงการวิเคราะห์องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม ชุมชนอัมพวา

ภาพที่ 54 แสดงการวิเคราะห์องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม ชุมชนคลองอ้อมนนท์

ภาพที่ 55 แสดงการวิเคราะห์องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรม ชุมชนหลวงพระบาง

1.2 การวิเคราะห์กระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม

กระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม คือ การดำเนินงานตามขั้นตอน และวิธีการ อย่างมีระเบียบแบบแผน ได้แก่ การจัดการข้อมูล การแปลความหมายข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อ การวางแผนและการสรุปผลการดำเนินงาน เกี่ยวกับพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่ประกอบด้วยแหล่ง ทรัพยากรทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ อันมีความเกี่ยวเนื่องกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และมี คุณค่าทางด้านความงาม ภูมิทัศน์วัฒนธรรมแสดงให้เห็นถึงต้นกำเนิดและการพัฒนาของสังคม หนึ่งๆ ผ่านทางลักษณะทางกายภาพและการใช้งานของพื้นที่ กระบวนการจัดการภูมิทัศน์ วัฒนธรรม ของ ชุมชนตลาดคลองสวน ชุมชนอัมพวา ชุมชนริมคลองอ้อมนนท์ และเมืองหลวงพระ บางนั้น อาจมีวิธีการดำเนินงานที่แตกต่างกันบ้าง

ความแตกต่างของกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมนี้เป็นผลจากองค์ประกอบ ของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ไม่เหมือนกันนั่นเอง แต่ละชุมชนจะมีลักษณะเฉพาะตัวที่เรียกว่า อัต ลักษณะ ที่ไม่เหมือนกัน แต่หากวิเคราะห์ถึงจุดประสงค์ของการดำเนินงานแล้วจะพบว่ามี จุดประสงค์ไปในทิศทางเดียวกัน คือการดูแลรักษาสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและทาง วัฒนธรรมภายในชุมชนให้คงอยู่ตลอดไป การวางแผนพัฒนาชุมชนในอนาคตจึงต้องให้ ความสำคัญกับองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชน

2 สรุปผล

การสรุปผลในบทนี้เป็นการสรุปผลการดำเนินการศึกษาองค์ประกอบและ กระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนตลาดคลองสวน

2.1 องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนตลาดคลองสวน ที่มีความโดดเด่นเป็น เอกลักษณะของชุมชนคือ กิจกรรมการค้าขายภายในตลาด และสภาพแวดล้อมของตลาด จากการ สัมภาษณ์พบว่ามีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมไม่มีความโดดเด่น

2.2 ผลจากการศึกษาพบว่ากิจกรรมทางการค้าของตลาดคลองสวนมีความสำคัญ และ เป็นปัจจัยที่สำคัญของการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน

2.3 ผลการประเมินคุณค่าความสำคัญด้านต่างๆของชุมชน ได้แสดงว่าชุมชนตลาด คลองสวนมีคุณค่าและความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจในระดับสูงสุด

2.4 ผลการศึกษากลุ่มอายุประชากรในพื้นที่พบว่า ประชากรในพื้นที่เป็นกลุ่มที่มีอายุ มากที่สุดคือ ช่วงอายุระหว่าง 36-50 ปี ซึ่งเป็นวัยผู้ใหญ่ และพบประชากรในช่วงอายุที่ต่ำกว่า 20 ปี คือวัยเด็กและวัยรุ่น มีน้อยที่สุด ช่วงอายุของประชากรวัยผู้ใหญ่และวัยเด็กจึงมีความแตกต่างกันมาก

2.5 ชุมชนตลาดคลองสวนมีการรวมกลุ่มกันของกลุ่มย่อยหลายกลุ่ม ได้แก่ ชุมชนชาว ไทยเชื้อสายจีน ชุมชนชาวไทยศาสนาพุทธ ชุมชนชาวไทยศาสนาอิสลาม อยู่ร่วมกันเป็นชุมชน

ตลาดคลองสวน

2.6 กลุ่มตัวอย่างประชากรในชุมชนตลาดคลองสวนมีความภูมิใจในชุมชนของตนเอง และต้องการดูแลรักษาเอกลักษณ์ของชุมชน

3 อภิปรายผล

ผลจากการสำรวจโดยใช้แบบสอบถาม ส่วนที่ 1 ข้อมูลสมาชิกของครัวเรือนในปัจจุบัน จากการสำรวจพบว่าโดยส่วนใหญ่กลุ่มประชากรมีอาชีพค้าขายเป็นส่วนใหญ่ โดยช่วงระยะเวลาการเข้ามาอยู่ในชุมชนมีความสัมพันธ์กับช่วงอายุของผู้อยู่อาศัย ตัวอย่างเช่น หากกลุ่มประชากรมีอายุอยู่ในช่วง 36-50 ปี ระยะเวลาการอยู่อาศัยในชุมชน ก็มักจะคล้อยตามช่วงอายุดังกล่าว ข้อมูลนี้แสดงให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างที่อยู่ในชุมชนเป็นคนในพื้นที่มาโดยกำเนิด ไม่ได้ย้ายถิ่นฐานมาจากที่อื่น ซึ่งหากพบว่า มีกลุ่มประชากรจากที่อื่นย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนมากอาจทำให้มีการนำเอาวัฒนธรรมมาถ่ายทอดถึงกันได้

ผลจากการสำรวจโดยใช้แบบสอบถาม ส่วนที่ 2 ข้อมูลด้านการอยู่อาศัย/การถือครอง จากการสำรวจพบว่ากลุ่มประชากรในพื้นที่ตลาดคลองสวนเช่าพื้นที่ตลาดในการค้าขายและอยู่อาศัย ส่วนพื้นที่ที่เป็นกรรมสิทธิ์ที่ดินของตนเองคือพื้นที่ด้านนอกตลาด จึงทำให้ส่งผลถึงการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง หรือต่อเติมอาคารไม่สามารถทำได้มากนัก เนื่องจากไม่มีกรรมสิทธิ์ในการปรับปรุง โดยอาจมีการปรับปรุงตามการเสื่อมสภาพทางกาลเวลา เช่น ซ่อมฝาบ้านที่ผุ เป็นต้น ดังนั้นการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตลาดจึงขึ้นอยู่กับเจ้าของตลาดจะดำเนินการ

ผลจากการสำรวจโดยใช้แบบสอบถาม ส่วนที่ 3 ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ-สังคม-สิ่งแวดล้อม จากการสำรวจพบว่ารายได้ของกลุ่มประชากรส่วนใหญ่ อยู่ในช่วง 10,000 - 25,000 บาทต่อเดือน กลุ่มถัดมาจะมีรายได้ในช่วง ต่ำกว่า 10,000 บาทต่อเดือน โดยรายได้ของกลุ่มประชากรนั้นมีความเกี่ยวข้องกับอาชีพค้าขายภายในชุมชนนั่นเอง ดังนั้นหากส่งเสริมให้การค้าขายในชุมชนให้ดีขึ้นย่อมส่งผลต่อรายได้ของกลุ่มประชากรให้สูงขึ้นด้วย

ผลจากการสำรวจโดยใช้แบบสอบถามส่วนที่ 4 ข้อมูลด้านความคิดเห็นต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชน จากการสำรวจพบว่ากลุ่มประชากรโดยส่วนใหญ่มีความยินดีที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนมากขึ้น เนื่องจากเหตุผลทางเศรษฐกิจการค้าของชุมชน อีกทั้งยังมีความภูมิใจในชุมชนของตนเองเป็นอย่างสูงที่มีตลาด 100 ปี คลองสวน และกลุ่มตัวอย่างยังมีความต้องการให้ชุมชนอยู่ต่อไปในรุ่นลูกรุ่นหลานต่อไป

ผลจากการสำรวจโดยใช้แบบสอบถาม ส่วนที่ 5 ข้อมูลด้านการอนุรักษ์และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ จากการสำรวจพบว่า สิ่งทีกลุ่มประชากรให้ความสำคัญหมายถึง อัตลักษณ์ของชุมชนคือ สภาพความเก่าแก่ของอาคาร โดยเฉพาะตลาด แต่ยังมีกลุ่มประชากรบางกลุ่มที่ไม่สามารถบ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของพื้นที่ได้ โดยส่วนใหญ่มักเป็นกลุ่มประชากรที่มีอายุในช่วงต่ำกว่า 20 ปี โดยกลุ่มประชากรยังมีความเห็นว่าการพัฒนาในด้านต่างๆที่เกิดในชุมชนตลาดคลองสวน ต้องเกิดขึ้นจากความร่วมมือร่วมใจของชุมชนเอง และสิ่งที่เป็นปัญหาหลักในการอนุรักษ์ชุมชนทางด้านกายภาพ ได้แก่ความทรุดโทรมของอาคารเก่าตามกาลเวลา ทางด้านจิตใจได้แก่ความสามัคคีของคนในชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มการค้าในตลาด จะเป็นตัวแทนของการประชาสัมพันธ์สิ่งต่างๆของชุมชนให้กับผู้ที่เข้ามาเที่ยวในตลาดคลองสวน

4 ข้อเสนอแนะ

การดำเนินการวิจัยภายในพื้นที่ชุมชนตลาดคลองสวนทำให้สามารถเข้าใจถึงลักษณะของความสัมพันธ์ที่หลากหลายของชุมชน การศึกษาจากลักษณะภายนอกหรือ ภูมิทัศน์ที่สวยงามเพียงอย่างเดียวอาจยังไม่ใช่บทสรุปของความยั่งยืนในอนาคตของชุมชนตลาดคลองสวน

จากการศึกษาพบว่ากิจกรรมทางการค้าของตลาดคลองสวนมีความสำคัญ และเป็นปัจจัยที่สำคัญของการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน ผลการประเมินคุณค่าความสำคัญด้านต่างๆของชุมชนได้แสดงว่าชุมชนตลาดคลองสวนมีคุณค่าและความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจมากที่สุด การศึกษากลุ่มอายุประชากรในพื้นที่พบว่าประชากรช่วงอายุระหว่าง 36-50 ในพื้นที่เป็นช่วงอายุที่พบมากที่สุด จะพบประชากรวัยเด็กและวัยรุ่นช่วงอายุต่ำกว่า 20 ปี ในพื้นที่น้อยมาก ซึ่งหากกลุ่มอายุของประชากรวัยเด็กและวัยทำงานมีความแตกต่างกันมาก อาจส่งผลต่อการถ่ายทอดองค์ความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้ถึงกันได้ยาก และเนื่องจากชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนแห่งการค้าขายโดยมีตลาดคลองสวนเป็นศูนย์กลาง และดึงดูด ให้ชุมชนภายนอกเข้ามาในพื้นที่มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มค้าขายกันเองระหว่างชุมชน หรือนักท่องเที่ยวที่หลั่งไหลเข้ามา ล้วนมีส่วนสนับสนุนต่อการถ่ายทอดของวัฒนธรรมถึงกันทั้งสิ้น ทางผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะสำหรับการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนตลาดคลองสวนดังนี้

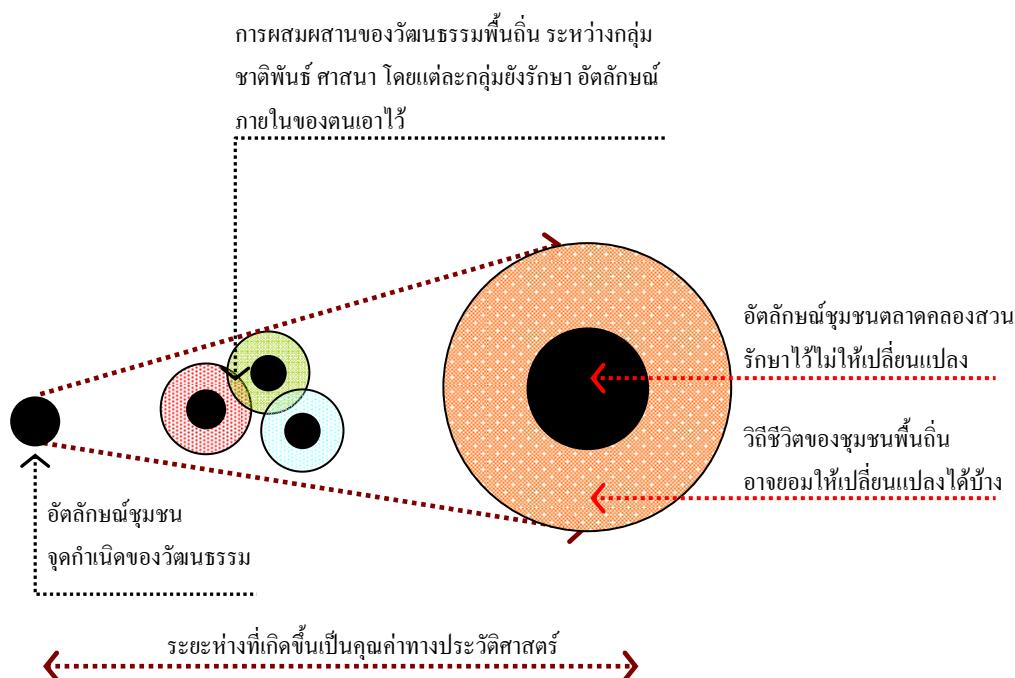
ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนสู่ความยั่งยืน

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการในด้านต่างๆ ของคนและชุมชน รวมถึงการตั้งถิ่นฐานและในขณะเดียวกัน ภูมิทัศน์เป็นสิ่งที่แปรผันไปตามความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม โดยที่ภูมิทัศน์เปลี่ยนแปลงไปเท่าใด ยิ่งส่งผลให้วัฒนธรรมเปลี่ยนตามไปมากยิ่งขึ้น ความสัมพันธ์ของสิ่งเหล่านี้ยังมีปัจจัยแวดล้อมที่เข้ามาผลักดันให้ภูมิทัศน์วัฒนธรรมไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนพื้นถิ่นที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับวัฒนธรรมอื่น การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การคบหาทางสังคมหรือการรับรู้ผ่านการสื่อสารประเภทต่างๆ ที่ทำให้เกิดการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งได้ ความยั่งยืนของชุมชน จึงไม่ใช่การคงอยู่ของรูปแบบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบดั้งเดิมเพียงเท่านั้น ชุมชนยังต้องมีการปรับตัวในทิศทางที่เหมาะสมเพื่อให้ชุมชนดำเนินไปสู่วิถีแห่งความยั่งยืน ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนสู่ความยั่งยืนนั้นอาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนสู่ความยั่งยืนภายในชุมชน และภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนสู่ความยั่งยืนภายนอกชุมชน

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนสู่ความยั่งยืนภายในชุมชน จากการศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนตลาดคลองสวน พบว่า สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ทางนามธรรม นั้นมีความสำคัญมาก จากการประเมินคุณค่าความสำคัญด้านต่างๆ ของชุมชน คุณค่าความสำคัญ มีความสอดคล้องกับลักษณะทางด้านการประกอบอาชีพการค้า ที่เป็นตลาดเก่า 100 ปีจึงทำให้ผลการประเมินคุณค่าความสำคัญซึ่งความสำคัญเรื่องคุณค่าด้านเศรษฐกิจและคุณค่าด้านประวัติศาสตร์ อีกทั้งชุมชนยังให้ความสำคัญกับ คุณค่าด้านเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่นที่เป็นการแสดงออกถึงการยอมรับถึงควมมีลักษณะเฉพาะตัวของชุมชนตัวเอง โดยความสำคัญนี้ยังมีความสำคัญใกล้เคียงกับคุณค่าด้านการศึกษา ซึ่งหากมีการดำเนินการศึกษาหรือจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ในลักษณะนี้จะได้รับความร่วมมือจากชุมชน ส่วนคุณค่าความสำคัญน้อยนั้น ได้แก่ คุณค่าด้านวิทยาศาสตร์ซึ่งเป็นตัวแทนของการพัฒนาและการรับเทคโนโลยี ซึ่งเป็นวัฒนธรรมเมือง(มาจากภายนอกชุมชน) กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญในระดับต่ำ แสดงให้เห็นว่าชุมชนได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีน้อยมาก

ดังนั้นทางผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะสำหรับการรักษาความยั่งยืนของชุมชนโดยการเข้าใจในลักษณะเฉพาะตัวของชุมชน อาจเรียกว่าอัตลักษณ์ของชุมชนตัวเอง ลักษณะของชุมชนนั้นต้องมีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติด้วย ชุมชนตลาดคลองสวนเกิดจากการผสมผสานของวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มที่ส่งถึงกัน โดยที่ระหว่างกลุ่มย่อยยังคงรักษาอัตลักษณ์ของตนเองเอาไว้ การผสมผสานวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มย่อยนี้ทำให้เกิดกลุ่มก้อนของวัฒนธรรมใหม่ที่มีขนาดและ

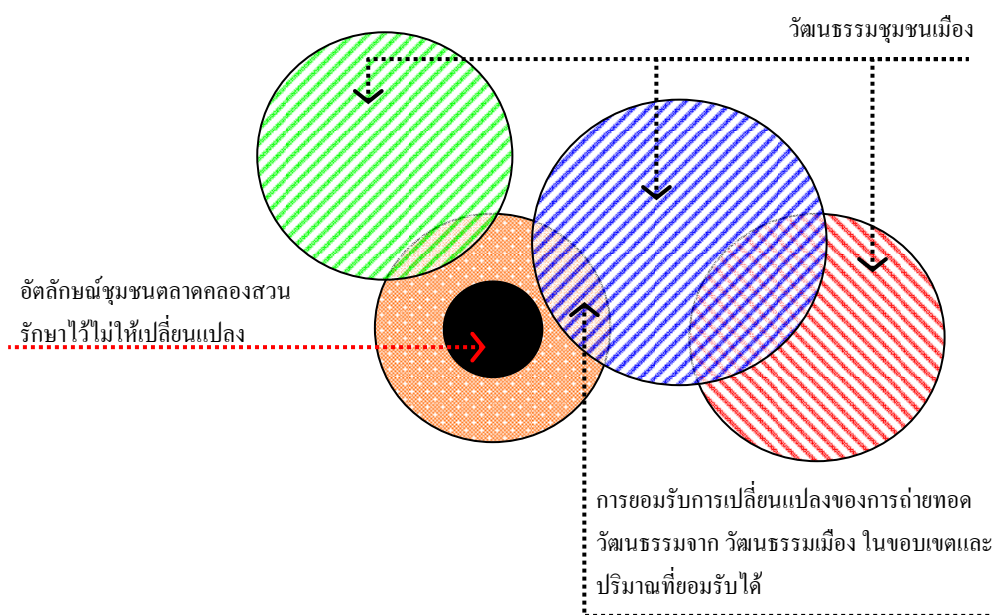
ความแข็งแกร่งที่สูงขึ้น ซึ่งกลุ่มใหม่นี้คือ ชุมชนตลาดคลองสวน 100 ปีนั่นเอง ดังนั้นหากจะรักษา
กลุ่มวัฒนธรรมใหม่ให้อยู่ได้ต่อไป จึงขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มย่อยว่ามีทิศทางอย่างไร

ภาพที่ 56 แสดงแนวคิดเรื่องความยั่งยืนของชุมชนตลาดคลองสวนที่เกิดขึ้นจากภายในชุมชน

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนสู่ความยั่งยืนภายนอกชุมชน นอกจากความยั่งยืนของ
ชุมชนจะมาจากภายในชุมชนเองแล้ว ชุมชนยังมีความสัมพันธ์กับชุมชนภายนอกที่ไกลออกไป อาจ
เป็นไปในลักษณะของการติดต่อสื่อสาร การท่องเที่ยว การรับรู้ข้อมูลทางสื่อต่างๆ ล้วนส่งผล
ต่อวัฒนธรรมให้ถึงกันได้

ชุมชนรอบนอกมีการขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็ว อาจเป็นผลมาจากปัจจัยการพัฒนา
ของสนามบินสุวรรณภูมิและพื้นที่โดยรอบ หรือผลกระทบจากการพัฒนาของอุตสาหกรรมของ
จังหวัดฉะเชิงเทราเป็นตัวแปรสำคัญของความยั่งยืนที่เกิดจากภายนอกชุมชนทั้งสิ้น ดังนั้นชุมชนควรมี
การปรับตัวอย่างรู้เท่าทัน เพื่อรักษาอัตลักษณ์ของชุมชนเองเอาไว้ ไม่ควรยึดติดกับการคงรูปลักษณะ
เพียงอย่างเดียว โดยต้องยอมรับการเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปร่างไปบ้าง แต่ต้องรักษาแก่นที่เป็นอัต
ลักษณ์ของชุมชนไม่ให้เปลี่ยนไป จึงจะสามารถนำชุมชนเข้าสู่แนวทางของความยั่งยืนได้

ภาพที่ 57 แสดงแนวคิดเรื่องความยั่งยืนของชุมชนตลาดคลองสวนที่เกิดขึ้นจากภายนอกชุมชน

บทที่ 7

บทสรุป

บทสรุปในบทนี้เป็นการสรุปการทำงานจาก บทที่ 1- บทที่6 เนื้อหาของบทนี้ประกอบด้วย การสรุปสาระสำคัญ ผลการวิจัย ข้อบกพร่องในการวิจัย ข้อเสนอแนะในการวิจัยขั้นต่อไป รายละเอียดมีดังต่อไปนี้

1 สรุปสาระสำคัญ

การดำเนินงานวิจัยเรื่อง การศึกษาองค์ประกอบและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนตลาดคลองสวน ได้ดำเนินงานตามระเบียบวิธีในการวิจัย โดยเป็นไปตามกระบวนการวิจัยที่ได้กำหนดไว้ ก่อนการดำเนินงานวิจัยในพื้นที่ศึกษา ทางผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลเพิ่มเติม ในส่วนของเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม ซึ่งเห็นได้ว่าประเทศไทย ได้รับเอารูปแบบการอนุรักษ์ มาจากกลุ่มแนวคิดทางตะวันตกเป็นสำคัญ จากแนวคิดการอนุรักษ์นี้เอง ที่ได้พัฒนาจนเกิดเป็นแนวทางในการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมในยุคปัจจุบัน ทางผู้วิจัยได้พยายามศึกษาชุมชน 3 แห่ง ได้แก่ ชุมชนอัมพวา ชุมชนริมคลองอ้อมนนท์และเมืองหลวงพระบาง

การศึกษากรณิศึกษาทั้งสามนี้ทำให้ทราบถึงรายละเอียดของ องค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของแต่ละชุมชน ที่ไม่เหมือนกัน กระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่จึงต้องปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกันไป การศึกษาได้ใช้กรณิศึกษานี้เพื่อเป็นแบบอย่างและนำข้อดีข้อเสีย ของแต่ละพื้นที่ มาปรับใช้ใหม่ โดยนำมาปรับให้เหมาะสมกับพื้นที่ชุมชนตลาดคลองสวน ในปัจจุบัน องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาส่วนนี้สามารถทำให้ผู้วิจัย ออกแบบการวิจัยสำหรับดำเนินงานในพื้นที่ชุมชนตลาดคลองสวนได้ โดยแบ่งการดำเนินงานได้เป็น (1) การจัดการข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีระบบ (2) การแปลความหมายข้อมูล เพื่อรับทราบข้อมูลทุกๆ ด้านของพื้นที่ (3) การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการวางแผน เพื่อที่จะได้รับทราบทัศนคติ หรือความคิดเห็นของผู้คน (4) การสรุปผลการดำเนินงาน เพื่อจะเป็นข้อมูลหรือแนวทางสำหรับการศึกษาหรือวิจัยในเรื่องที่เกี่ยวข้องต่อไป

การดำเนินงานครั้งนี้ทำตามขั้นตอนที่ได้ออกแบบการวิจัย ทำให้ได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับชุมชน อันได้แก่ ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ข้อมูลทางกายภาพ ข้อมูลเชิงเศรษฐกิจและสังคม ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็น โดยข้อมูลเหล่านี้ สามารถใช้เป็นฐานข้อมูลในการวางแผนพัฒนาได้ อีกทั้งในการดำเนินงานยังทำให้ผู้วิจัย ได้เรียนรู้กระบวนการทำงาน อย่างมีระบบ และขั้นตอน

การศึกษาองค์ประกอบและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนตลาดคลองสวน ได้ศึกษาและวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมของชุมชน การดำเนินงานได้มีการออกแบบระบบในการจัดเก็บข้อมูลออกเป็นลำดับขั้นตอนต่างๆ ให้สอดคล้องกับลักษณะของชุมชนตลาดคลองสวน ใช้การบันทึก การสำรวจ การสังเกต การแจกแบบสอบถามให้กับกลุ่มประชากรตัวอย่างในพื้นที่ จำนวน 50 ราย และการสัมภาษณ์นักวิชาการที่มีประสบการณ์ในการวางแผนการจัดการภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม จำนวน 2 ท่าน

การศึกษาและวิเคราะห์ได้พิจารณาถึง ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม โดยจัดทำแผนที่ระบุแหล่งความสำคัญของสภาพแวดล้อมที่สำคัญ จากการศึกษพบว่าชุมชนตลาดคลองสวนมีความหลากหลายของวัฒนธรรม โดยอยู่ร่วมกันภายในชุมชนที่ไม่ใหญ่มากนัก การประเมินคุณค่าความสำคัญด้านต่างๆ ของชุมชนตลาดคลองสวนพบว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดการรวมตัวเป็นชุมชนแห่งนี้ ข้อมูลจากการจัดทำแบบสอบถามพบว่า ช่วงอายุของประชากรวัยเด็กกับวัยทำงานมีความห่างกันมาก อาจส่งผลต่อการถ่ายทอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมถึงกัน

ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมภายในชุมชนนั้นเป็นความเกี่ยวเนื่องกับพัฒนาการของสังคมมนุษย์ที่เกิดขึ้น ทั้งที่เป็นลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ธรรมชาติ สิ่งที่มีมนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นมารวมไปถึงการดำรงชีวิตของผู้คน ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมเป็นภาพที่ปรากฏตามวิถีชีวิตผ่านระยะเวลาอย่างต่อเนื่องยาวนาน จนสามารถสร้าง คติ ความเชื่อ ศิลปะ หรือความงดงามด้านต่างๆ ตามรูปแบบที่ปรากฏของกลุ่ม ร่วมสร้างประเพณีเพื่อรักษาองค์ประกอบในการดำรงชีวิตไว้ด้วยกันหลายรุ่น จนกลายเป็นวัฒนธรรมของท้องถิ่นของชุมชนตลาดคลองสวน

2 สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาองค์ประกอบและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนตลาดคลองสวน จนสามารถระบุคุณค่าความสำคัญของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมด้านต่างๆ ได้สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

2.1 ได้ข้อมูลแนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม เป็นการสร้างความตระหนักและเข้าใจร่วมกันต่อการอนุรักษ์ชุมชนอย่างมีระเบียบวิธีตามกระบวนการวิจัย และนำผลที่ได้ไปเป็นแนวทางของการวางแผนพัฒนาชุมชนในมิติด้านอื่นๆ ในอนาคต

2.2 องค์ประกอบภูมิทัศน์ชุมชนภายในตลาดคลองสวนทางด้านนามธรรม ได้แก่ คติ ความเชื่อ ประเพณี และวิถีชีวิตพื้นถิ่นของชุมชน มีความโดดเด่นมากกว่าองค์ประกอบทางด้านรูปธรรม อันได้แก่ สิ่งก่อสร้าง และรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ชุมชนตลาดคลองสวนมีวิถีชีวิตที่มี

เอกลักษณ์ เป็นชุมชนที่ประกอบอาชีพทางการค้าแบบตลาดบกมิมน้ำ มีการอยู่ร่วมกันของศาสนา มีคติ ความเชื่อ ประเพณีที่หลากหลายในพื้นที่เดียวกัน ทำให้เกิดการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมและเกิดการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน องค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ทางด้านนามธรรม ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต คติความเชื่อ ศาสนา จึงมีความโดดเด่นมากกว่าภูมิทัศน์วัฒนธรรม ทางด้านรูปธรรม อันได้แก่ อาคารบ้านเรือนและรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ดังนั้นการ วางแผนพัฒนาอย่างยั่งยืนในอนาคตจึงควรให้ความสำคัญกับองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรม ทางด้านนามธรรม เป็นสำคัญ ความสำคัญของส่วนนี้อาจเรียกว่าอัตลักษณ์ของชุมชน

2.3 แนวคิดจากการศึกษาองค์ประกอบและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม

ชุมชนตลาดคลองสวนในอนาคตได้แก่ ความยั่งยืนจากภายในชุมชน และความยั่งยืนจากภายนอกชุมชน โดยวิถีทางของความยั่งยืนภายในชุมชนนั้นต้องเกิดจากการดูแลรักษา อัตลักษณ์ของกลุ่มย่อยภายในชุมชนเอง ซึ่งอัตลักษณ์ของกลุ่มย่อยเมื่อรวมกันแล้วจึงกลายเป็น อัตลักษณ์ของชุมชนตลาดคลองสวน ส่วนความยั่งยืนจากภายนอกนั้นคือ การปรับตัวในทิศทางที่เหมาะสมโดยไม่ยึดติดอยู่เฉพาะเพียงการรักษารูปแบบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบดั้งเดิมเพียงอย่างเดียว การเปลี่ยนแปลงรูปร่างภายนอก แต่ อัตลักษณ์ภายในยังคงมีอยู่เหมือนเดิมเป็นหนทางสู่วิถีแห่งความยั่งยืนของชุมชนตลาดคลองสวน

ผลการศึกษาชุมชนตลาดคลองสวนนั้นพบว่า ชุมชนมีความสามัคคี มีการพึ่งพิงกันในการประกอบอาชีพ ความหลากหลายของวัฒนธรรมไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินชีวิตร่วมกัน โดยชุมชนตลาดคลองสวนได้ มีการหลอมรวมวัฒนธรรมใหม่ขึ้นมาเป็นชุมชนตลาดคลองสวนที่เข้มแข็ง เป็นการแสดงให้เห็นว่าการหลอมรวมวัฒนธรรมใหม่ขึ้นมาจะมีความแข็งแรงของกลุ่มที่สูงขึ้น เพราะสามารถได้รับแรงสนับสนุนจากกลุ่มย่อยนั่นเอง ความเข้มแข็งของกลุ่มนี้เองที่เป็นหนทางที่จะนำชุมชนเข้าสู่ความยั่งยืน

3 ขอบกรอบในการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้สามารถสรุปขอบกรอบในการศึกษาได้เป็น 3 ช่วง คือ

ช่วงที่ 1 การเก็บข้อมูล

ช่วงที่ 2 การวิเคราะห์ข้อมูล

ช่วงที่ 3 กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

ช่วงที่ 1 การเก็บข้อมูล

ข้อมูลทางด้านกายภาพ อันได้แก่ ลักษณะทางสถาปัตยกรรมและภูมิปัญญาในการก่อสร้าง

พื้นถิ่น ยังไม่มีความละเอียดมากพอ รวมถึงการจัดทำแผนที่ระบุแหล่งความสำคัญทางวัฒนธรรม ด้านต่างๆ อาจมีความละเอียดไม่มากพอ ซึ่งทางผู้วิจัยได้จัดทำขึ้นเพื่อประกอบความเข้าใจในการศึกษาเท่านั้น

ช่วงที่ 2 การวิเคราะห์ข้อมูล

การดำเนินการเกี่ยวกับการวิเคราะห์ข้อมูลนั้นควรใช้บุคลากรที่มีความรู้ร่วมกันที่หลากหลายสาขาวิชาชีพ เพื่อการบูรณาการข้อมูลในทุกๆ ด้าน รวมถึงบุคลากรในท้องถิ่นเองควรมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูลร่วมกับชุมชน แต่เนื่องจากข้อจำกัดทางการศึกษาจึงทำให้ขาดขั้นตอนที่สำคัญนี้

ช่วงที่ 3 กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนถือเป็นกระบวนการที่สำคัญในการวางแผนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนตลาดคลองสวน ซึ่งในการดำเนินงานครั้งนี้ ชุมชนมีส่วนร่วมเพียงการแสดงความคิดเห็นบางเรื่อง จากการตอบแบบสอบถามของผู้วิจัยซึ่งเป็นเพียงบางส่วนของชุมชนเท่านั้น ถือว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการดำเนินงานนี้ยังมีไม่มากพอ

4 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

4.1 การศึกษาทัศนคติของประชากรในบริเวณใกล้เคียง

การเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม โดยให้คนในพื้นที่ตอบแบบสอบถาม ทำให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่ถูกจำกัดเฉพาะในขอบเขตพื้นที่เท่านั้น แต่ความเห็นของประชาชนภายนอกชุมชนที่อยู่ใกล้เคียง ย่อมมีความสำคัญเหมือนกัน เนื่องจากชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงนี้ย่อมถ่ายทอดวัฒนธรรมถึงกันได้ ในการศึกษาขั้นต่อไปจึงควรมีการสอบถามความคิดเห็นของประชากรในชุมชนใกล้เคียงนี้ด้วย

4.2 การเลือกพื้นที่และกรรมสิทธิ์การถือครองที่ดิน

สำหรับชุมชนตลาดคลองสวนนี้เป็นชุมชนแบบปิด กล่าวคือเจ้าของตลาดมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินโดยชอบธรรมแต่เพียงผู้เดียว การกำหนดทิศทางของการดำเนินการเรื่องภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนตลาดคลองสวนจึงขึ้นอยู่กับ การตัดสินใจของเจ้าของตลาดเป็นสำคัญอาจไม่ได้รับความสะดวกในการดำเนินงาน การวิจัยในครั้งต่อไปทางผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่า ควรดำเนินงานในลักษณะนี้กับชุมชนแบบเปิด ที่กรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นของหน่วยงานภาครัฐ เช่น ชุมชนตลาดศรีสุราษฎร์ริมคลองดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี ชุมชนตลาดท่าเสา จ.นครปฐม โดยกรรมสิทธิ์ที่ดินของทั้งสองพื้นที่นี้อยู่ในความดูแลของ สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ เป็นต้น

4.3 ภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนเมืองต่อการพัฒนาชุมชน

ชุมชนเมืองมีการขยายตัว มีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว มีการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพตามกระแสการพัฒนาก่อนจะมีการขยายทิศทางการพัฒนามาสู่ชุมชนชนบท ในอนาคตหากมีการศึกษา วิจัยเกี่ยวกับองค์ประกอบภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนเมือง เกี่ยวกับทิศทางการเติบโตของชุมชนเมืองในอนาคต ที่อาจส่งผลกระทบต่อภูมิทัศน์วัฒนธรรมได้อย่างไรบ้าง จะทำให้ผู้ศึกษาได้รับองค์ความรู้ที่หลากหลายออกไป

การค้นคว้าอิสระเรื่อง การศึกษาองค์ประกอบและกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนตลาดคลองสวน นี้เป็นการศึกษาในรายวิชาสุดท้ายของหลักสูตรการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมมหาดบัณฑิต ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามระเบียบวิธีวิจัย และสำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ ได้ผลตามที่คาดว่าจะได้รับทั้ง(3) ข้อ อย่างไรก็ตาม การวิจัยยังมีข้อบกพร่องเช่น (1) ความละเอียดของการเก็บข้อมูลทางด้านกายภาพที่ยังไม่ครอบคลุมในทุกพื้นที่ (2) การวิเคราะห์ข้อมูลนั้นควรใช้บุคลากรที่มีความรู้ร่วมกันที่หลากหลายสาขาวิชาชีพ เพื่อการบูรณาการข้อมูลในทุกๆด้าน (3) กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนตลาดคลองสวนยังมีอยู่น้อย ทั้งนี้ผู้วิจัยได้เสนอแนะหัวข้อการวิจัยสำหรับผู้สนใจจะทำการวิจัยต่อไปอีก ได้แก่ (1) การศึกษาทัศนคติของประชากรในบริเวณใกล้เคียงกับพื้นที่ศึกษา (2) การเลือกพื้นที่และกรรมสิทธิ์การถือครองที่ดิน(3) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนเมืองต่อการพัฒนาชุมชน ซึ่งจะทำให้การวิจัยในหัวข้อนี้ได้ผลที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กำธร กุลชล. การออกแบบชุมชนเมืองคืออะไร – การติดตามหาคำตอบในรอบ 40 ปี.

กรุงเทพ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2545.

กรมศิลปากร. คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดฉะเชิงเทรา. กรุงเทพ : กรมศิลปากร, 2542.

ชัยสิทธิ์ ด้านกิตติกุล และสิงหนาท แสงสีนาท. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการภูมิทัศน์วัฒนธรรมในชุมชนไทใหญ่. กรุงเทพ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549.

อนุমানราชชน, พระยา. วัฒนธรรมเบื้องต้น. (ม.ป.ท., 2518)

ศิริชัย นฤมิตรเรขการ, “ความเป็นมาและแนวทางการอนุรักษ์,” การบรรยายประกอบวิชา 10430 การอนุรักษ์ศิลปกรรม ภาคการศึกษาที่ 1 ปีการศึกษา 2534 สาขาวิชาศิลปะไทย คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2536.

กระทรวงวัฒนธรรม และคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร. แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม. กรุงเทพ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549.

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. แผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม จังหวัดสมุทรสงคราม. กรุงเทพ : กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2537.

_____. แผนที่มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม. กรุงเทพ : กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548.

_____. แผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมริมคลองอ้อมนนท์. กรุงเทพ : กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548.

_____. แผนที่มรดกทางวัฒนธรรมทับเที่ยง. กรุงเทพ : กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548.

_____. แผนที่ชุมชนเมืองเก่าบ้าน. กรุงเทพ : กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548.

_____. แผนที่มรดกทางวัฒนธรรมนครลำปาง. กรุงเทพ : กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548.

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. แผนที่ชุมชนเมืองเก่าลพบุรี.

กรุงเทพ : กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548.

_____. แผนที่สิ่งแวดล้อมมรดกทางวัฒนธรรมชุมชนวัดเขนตโปล อำเภอมืองจังหวัด
ฉะเชิงเทรา. กรุงเทพ : กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2550.

_____. “แนวทางการอนุรักษ์เชิงบูรณาการเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน” เอกสารสรุปการ
สัมมนาระดับชาติเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม, ณ ศูนย์ประชุม
แห่งชาติสิริกิต, 9-11 กุมภาพันธ์ 2548.

_____. ระบบเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม. กรุงเทพ : กระทรวง
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2550.

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและ กองจัดรูปที่ดินและปรับปรุง
ฟื้นฟูเมือง สำนักผังเมือง. แผนที่ชุมชนกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพ : สำนักผังเมือง,
2547.

กรมโยธาธิการและผังเมือง. เกณฑ์และมาตรฐานการวางและจัดทำผังเมืองรวม ฉบับปรับปรุง
พ.ศ.2544. กรุงเทพ : สำนักพัฒนามาตรฐานผังเมือง, 2544.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หน่วยวิจัยการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชน. เที่ยวชุมชนอัมพวาและพื้นที่
ใกล้เคียงในจังหวัดสมุทรสงคราม. กรุงเทพ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2549.

“เอกสารสรุปการทำงานโครงการพัฒนาตลาดคลองสวนในเชิงอนุรักษ์,” ภาควิชาครุศาสตร์
สถาปัตยกรรม คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณ
ทหารลาดกระบังลาดกระบัง, 2549.(อัดสำเนา)

อมร ถยณพันธ์, “การอนุรักษ์ชุมชนที่มีลักษณะภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม กรณีศึกษา ชุมชนเรือนแพ
ริมแม่น้ำสะแกกรัง จังหวัดอุทัยธานี” (วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาการวางแผนภาค
และเมืองมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหาร
ลาดกระบัง, 2547)

ภาษาต่างประเทศ

UNESCO, Impact The Effects of Tourism on Culture and the Environment in Asia and the Pacific: Tourism and Heritage Site Management in Luang Prabang, Lao PDR.
(Bangkok : UNESCO Bangkok and School of Travel Industry Management
University of Hawaii, USA, 2004)

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แบบสอบถามเพื่อการศึกษาวิจัย

เรื่อง การจัดการชุมชนที่มีลักษณะทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม

กรณีศึกษา ชุมชนตลาดคลองสวน จังหวัดฉะเชิงเทรา

TOWARDS THE MANAGEMENT OF CULTURAL LANDSCAPE: A CASE OF
KLONGSUAN COMMUNITY, CHACHOENGSAO PROVINCE.

แบบสอบถามชุดนี้เป็นเครื่องมือสำหรับการศึกษา ตามหลักสูตรการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม มหาวิทยาลัยศิลปากร ข้อมูลต่างๆเป็นการศึกษาทางวิชาการ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ ในการศึกษาลักษณะการจัดการชุมชนที่มีลักษณะทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม อันก่อให้เกิดประโยชน์กับประชาชนในชุมชนต่อไป

ดังนั้น จึงขอความอนุเคราะห์ท่านได้กรุณาตอบแบบสอบถามตามความเป็นจริง และตามความคิดเห็นของท่าน พร้อมทั้งขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

นายสุทธิพร ปรีชา

นักศึกษาสาขาวิชา การวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมมหาบัณฑิต

ภาควิชา การออกแบบและวางผังชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม

มหาบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ประจำปีการศึกษา 2550

แบบสอบถามเพื่อทำการศึกษาวิจัย
แบบสอบถามนี้แบ่งออกเป็น 4 ตอน ตามหัวข้อดังต่อไปนี้

คำชี้แจง แบบสอบถามนี้มีทั้งหมด 5 ส่วน (1-5)

ส่วนที่ 1 ข้อมูลสมาชิกของครัวเรือนในปัจจุบัน(ตามจริง ไม่ใช่ตามทะเบียนบ้าน)

ส่วนที่ 2 ข้อมูลด้านการอยู่อาศัย/การถือครอง

ส่วนที่ 3 ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ-สังคม-สิ่งแวดล้อม

ส่วนที่ 4 ข้อมูลด้านความคิดเห็นต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชน

ส่วนที่ 5 ข้อมูลด้านการอนุรักษ์และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์

ส่วนที่ 1 ข้อมูลสมาชิกของครัวเรือนในปัจจุบัน(ตามจริง ไม่ใช่ตามทะเบียนบ้าน)

โปรดทำเครื่องหมาย ☒ ลงใน () หรือกรอกข้อความตามความจริง

1. เพศ

() ชาย

() หญิง

2. อายุ

() ต่ำกว่า 20 ปี

() 20 – 35 ปี

() 36 – 50 ปี

() 50 ปีขึ้นไป

3. อาชีพ

() รับราชการ / รัฐวิสาหกิจ

() พนักงานบริษัทเอกชน

() ธุรกิจส่วนตัว

() นักเรียน / นักศึกษา

() ลูกจ้าง / รับจ้าง

() ค้าขาย

() แม่บ้าน

() อื่นๆ (ระบุ).....

4. เข้ามาอยู่ที่ชุมชนนี้นานกี่ปีแล้ว

() ต่ำกว่า 20 ปี

() 20 – 35 ปี

() 36 – 50 ปี

() 50 ปีขึ้นไป

5. ภูมิสำเนาเดิมก่อนย้ายเข้ามาอยู่ที่นี่
 อำเภอ.....
 เหตุผลที่ย้ายมา.....

ส่วนที่ 2 ข้อมูลด้านการอยู่อาศัย/การถือครอง

1. ที่ดินที่คุณอยู่อาศัยเป็นกรรมสิทธิ์ของ
 () ตัวเอง
 () เช่า
 () เช่าต่อลำดับที่ 2
2. ในอดีตเคยมีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง หรือต่อเติมอาคารบ้างหรือไม่
 () เปลี่ยนแปลง
 อะไรบ้าง.....

 () ไม่เปลี่ยนแปลง

ส่วนที่ 3 ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ-สังคม-สิ่งแวดล้อม

1. ท่านมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนเท่าใด
 () ต่ำกว่า 10,000 บาท () 10,001 – 25,000 บาท
 () 25,001 – 50,000 บาท () มากกว่า 50,001 บาท

2. ในชุมชนมีการจัดกิจกรรมอะไรร่วมกันบ้าง

() มี
 โปรด

ระบุ.....

 () ไม่มี

3. คุณได้รับข่าวสารที่เกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆของชุมชนโดยวิธีใดมากที่สุด

โปรด

ระบุ.....

4.คิดว่าอะไรเป็นปัญหาที่สำคัญต่อสภาพแวดล้อมของชุมชนตลาดคลองสวนที่คุณอาศัยอยู่ในขณะนี้

โปรด

ระบุ.....

.....

ส่วนที่ 4 ข้อมูลด้านความคิดเห็นต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชน

1.คุณมีความคิดเห็นอย่างไรที่เห็นนักท่องเที่ยวเริ่มเข้ามาดูชุมชนตลาดคลองสวน

- () ชอบมาก
- () ไม่ชอบ
- () ไม่ชอบเลย

2.ในอนาคตคุณอยากให้ชุมชนตลาดคลองสวนเป็นเช่นใดมากที่สุด

โปรด

ระบุ.....

.....

3.เหตุการณ์ที่ดีที่สุดที่เกิดขึ้นในชุมชนในระยะเวลา 5 ปีที่ผ่านมาคือ

โปรดระบุ.....

.....

3.แบบประเมินคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ท่านเลือกตามความเห็นของท่าน

ประเภทคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม	ค่าน้ำหนักความสำคัญตามตัวเลข					ผลรวม
	1	2	3	4	5	
1.คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ หรือความงดงาม (Aesthetic Value)						
2.คุณค่าด้านเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น (Rarity and Uniqueness Value)						
3.คุณค่าด้านจิตวิญญาณของชุมชน (Spiritual Value)						
4.คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ (Historic Value)						
5.คุณค่าด้านวิทยาศาสตร์ (Scientific Value)						
6.คุณค่าด้านสังคม (Social Value)						
7.คุณค่าด้านเศรษฐกิจ (Economic Value)						
8.คุณค่าด้านอรรถประโยชน์ใช้สอยปัจจุบัน (Contemporary Functional Value)						
9.คุณค่าด้านการศึกษา (Education Value)						
10.คุณค่าด้านอื่นๆ (Others)						

1 คือความสำคัญน้อยมาก

2 คือความสำคัญน้อย

3 คือความสำคัญปานกลาง

4 คือความสำคัญมาก

5 คือความสำคัญมากที่สุด

ส่วนที่ 5 ข้อมูลด้านการอนุรักษ์และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์

1. สิ่งที่เป็นเอกลักษณ์และทำให้คุณภาคภูมิใจในชุมชนคือ

โปรด

ระบุ.....

.....

2. คุณคิดว่าปัญหาหรืออุปสรรคในการอนุรักษ์วิถีชีวิต/วัฒนธรรมชุมชนตลาดคลองสวนคือ

โปรด

ระบุ.....

.....

3. คุณคิดว่าอะไรคือสิ่งสำคัญที่สุดสำหรับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์หรือทำให้ชุมชนน่าอยู่

โปรด

ระบุ.....

.....

4. คุณคิดว่าปัญหาหลักในการอนุรักษ์อาคารบ้านเรือน ชุมชน ตลาดคลองสวนคืออะไร

โปรด

ระบุ.....

.....

ขอขอบคุณในการตอบแบบสอบถาม

นายสุทธิพร ปรีชา

ผู้ทำการศึกษา

แบบสัมภาษณ์ นักวิชาการ

ชื่อผู้สัมภาษณ์.....เวลา.....วันที่.....

เพศ.....อายุ.....

หน่วยงาน / ตำแหน่ง.....

ประเด็นสำหรับการสัมภาษณ์สามารถแบ่งเป็น 3 ประเภดังนี้

- (1) ลักษณะทางกายภาพและสภาพแวดล้อมของพื้นที่
- (2) ความคิดเห็นเกี่ยวกับลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจ ภายในชุมชน
- (3) ลักษณะการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชน

ภาคผนวก ข

1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ศิลปกรรมในประเทศไทย

เมื่อกล่าวถึงงานอนุรักษ์ศิลปกรรม และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หลายคนมักคิดถึงกรมศิลปากร แต่แท้จริงแล้วมีองค์กร และหน่วยงานที่ทำหน้าที่รับผิดชอบในเรื่องของการอนุรักษ์ร่วมกันหลายหน่วยงาน คือ

1.1 หน่วยงานราชการ

1.) กรมศิลปากร ก่อตั้งขึ้นมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 ปัจจุบันอยู่ภายใต้สังกัดกระทรวงวัฒนธรรม ทำหน้าที่รับผิดชอบดูแลรักษางานศิลปกรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และส่วนของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติทั่วประเทศ มีพ.ร.บ. และกฎหมายที่ใช้ในการควบคุมการปฏิบัติงาน คือ พ.ร.บ. โบราณสถาน โบราณวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ปี 2504 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม ปี พ.ศ.2535 และประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 308 เกี่ยวกับกรมศิลปากร ปี 2515

2.) กรมธนารักษ์ สังกัดกระทรวงการคลัง ปกติเรารู้จักกรมธนารักษ์ในเรื่องของการพิมพ์ธนบัตร หรือทำเหรียญตรา แต่กรมธนารักษ์ก็มีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ด้วยเช่นกัน คือ เป็นผู้ครอบครองที่ดินของหลวงหรือที่ราชพัสดุ ได้แก่ ที่ดินในส่วนราชการที่ใช้อยู่ รวมไปถึงที่ดินที่เคยเป็นของราชการ เช่น คูเมือง กำแพงเมืองเก่า เป็นต้น กรมธนารักษ์ทำหน้าที่ควบคุม และดูแลที่ราชพัสดุในส่วนที่มีงานศิลปกรรมเหล่านี้ โดยมี พ.ร.บ. ที่ราชพัสดุ พ.ศ.2518 และกฎกระทรวงปี พ.ศ.2518 บังคับอยู่

3.) กรมโยธาธิการและผังเมือง สังกัดกระทรวงมหาดไทย มีหน้าที่วางผังเมืองทั่วประเทศ มีสิทธิ์ มีบทบาทที่จะให้เกิดหรือไม่เกิดการอนุรักษ์ได้ โดยการประกาศเขตอนุรักษ์ เช่น การกำหนดเขตการอนุรักษ์ภายในกำแพงเมืองเก่าเชียงใหม่ลงในผังเมือง โดยอาศัยอำนาจตาม พ.ร.บ.การผังเมือง ปีพ.ศ.2518

4.) สำนักงานสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ สังกัดกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม เกิดขึ้นมาจากงานด้านวิทยาศาสตร์และสิ่งแวดล้อม ซึ่งทำหน้าที่ดูแลเรื่องมลพิษรวมไปถึงสิ่งแวดล้อมทางศิลปกรรมด้วย โดยมีกฎข้อบังคับคือแนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ปีพ.ศ. 2530 เป็นเครื่องมือสำคัญ

5.) สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติกระทรวงวัฒนธรรม มีหน้าที่ศึกษา เผยแพร่ความรู้ แนวคิดการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม

1.2 องค์การหรือหน่วยงานเอกชน

1.) กรรมการอนุรักษ์ศิลปะสถาปัตยกรรม สังกัดสมาคมสถาปนิกสยามฯ ทำหน้าที่คุ้มครองดูแล เผยแพร่ข่าวสารงานอนุรักษ์ศิลปะสถาปัตยกรรม การดำเนินงานมีการศึกษาเก็บข้อมูล และพิจารณาให้รางวัลแก่งานสถาปัตยกรรมที่ดีเด่น ส่งเสริมการอนุรักษ์ศิลปกรรมในทุกปี

2.) สมาคมอนุรักษ์ศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อม ทำหน้าที่เป็นผู้ให้ข้อมูลข่าวสาร ทำการศึกษาและเผยแพร่งานด้านการอนุรักษ์

3.) Special Project on Archaeology and Fine Arts (SPAFA) เป็นหน่วยงานหนึ่งของ องค์การ SEAMEO/UNESCO ทำหน้าที่ให้ความช่วยเหลือประเทศในกลุ่มเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานอนุรักษ์ระดับภูมิภาคและจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ

4.) ICOMOS สภาการโบราณสถานระหว่างประเทศ(International Council on Monuments and Sites หรือ ICOMOS) คือองค์กรวิชาชีพทางมรดกทางวัฒนธรรมในระดับสากล ซึ่งมีเป้าหมายการทำงาน เพื่อการอนุรักษ์ และปกป้องคุ้มครองโบราณสถานในลักษณะขององค์กรอิสระ NGO ที่จะมีหน้าที่เป็นที่ปรึกษาอย่างเป็นทางการของ UNESCO

5.) สยามสมาคม เป็นสมาคมทางวิชาการที่เก่าที่สุดในประเทศไทย ตั้งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 มีสมาชิกที่เป็นทั้งคนไทยและต่างชาติ ทำหน้าที่เป็นผู้ให้ความรู้ การศึกษา และเผยแพร่งานศิลปกรรม โดยมีห้องสมุดในเรื่องศิลปกรรมเป็นของตนเอง

นอกจากหน่วยงานและองค์กรที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ดังกล่าวมาแล้ว ก็ยังมีหน่วยงานหรือชมรมอื่น ๆ ที่ทำหน้าที่ในทำนองเดียวกัน แต่อาจจะยังไม่เป็นที่รู้จัก หรือมีลักษณะงานยังไม่โดดเด่นนัก อาทิ ชมรมอนุรักษ์ต่าง ๆ ในโรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย หรือแม้แต่สมาคมในส่วนจังหวัดต่าง ๆ ที่ทำงานเกี่ยวกับการอนุรักษ์

2 บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม(แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม, 2549:85-87.)

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ซับซ้อนและมีพลวัตไม่หยุดนิ่งกับอยู่กับที่ ทั้งยังเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมทางพื้นที่และทางวัฒนธรรมด้วย การจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมจึงต้องการคณะทำงานและที่ปรึกษาที่มีความเกี่ยวข้องกับงานและเชี่ยวชาญงานด้านต่างๆด้วย ดังตัวอย่างพอสังเขป ดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิ และปราชญ์ในท้องถิ่น ในท้องถิ่นต่างๆมักมีผู้ทรงคุณวุฒิ และปราชญ์ที่เชี่ยวชาญในบริบทต่างๆทั้งในแง่ของพื้นที่ ภูมิปัญญาสาขาต่างๆ ในการนี้หากได้รับความร่วมมือ

จากผู้ทรงคุณวุฒิเหล่านี้มาให้คำแนะนำจะทำให้การจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมยิ่งจะประสบความสำเร็จมากขึ้น

นักภูมิศาสตร์ เป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านพื้นที่ทั้งในแง่ของภูมิศาสตร์กายภาพและภูมิศาสตร์วัฒนธรรม ดังนั้นในการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมจึงมีความจำเป็นต้องทำความเข้าใจลักษณะทางพื้นที่ก่อนเป็นอย่างแรก

นักสิ่งแวดล้อม เป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรทางธรรมชาติที่ปรากฏในพื้นที่ เพื่อสามารถทำความเข้าใจพื้นที่ในเชิงลึก รวมถึงสามารถวางแผนการจัดการสภาพแวดล้อมและทรัพยากรที่มีในพื้นที่ได้เต็มประสิทธิภาพ

นักมนุษยวิทยา เป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในศาสตร์สาขาต่างๆที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ ทั้งด้านสังคม วัฒนธรรม ภาษา เศรษฐกิจ เพื่อสร้างความเข้าใจต่อผู้คนที่อยู่ในพื้นที่อย่างเป็นองค์รวมของศาสตร์ต่างๆเพื่อให้วางแผนการจัดการต่างๆได้อย่างเหมาะสมและเคารพต่อคุณค่าและสิทธิมนุษยชนในพื้นที่ด้วย

นักโบราณคดี เป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านโบราณคดีที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของผู้คนในอดีต ที่ยังคงทิ้งร่องรอยไว้กับหลักฐานโบราณคดีประเภทต่างๆเพื่อให้ทราบถึงที่มาที่ไปและประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ในอดีต

สถาปนิกและนักอนุรักษ์ทางสถาปัตยกรรม สถาปนิกนั้นเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในการออกแบบก่อสร้างที่อยู่อาศัยหรืออาคารที่มีอรรถประโยชน์ใช้สอยต่างๆ การนี้รวมไปถึงการออกแบบสถาปัตยกรรมเพื่อตอบสนองต่อความต้องการใช้สอยร่วมสมัย หรือสถาปนิกที่ทำงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์อาคารทางประวัติศาสตร์

นักออกแบบชุมชนเมือง ภูมิสถาปนิกและนักวางผังเมือง นักออกแบบชุมชนเมืองมีหน้าที่ออกแบบกลุ่มอาคารและที่ว่างระหว่างอาคารตามกรอบการใช้ประโยชน์ที่ดินตามผังเมือง โดยต้องประสานงานอย่างใกล้ชิดกับภูมิสถาปนิก ส่วนภูมิสถาปนิกและนักวางผังเมืองมีความเชี่ยวชาญในการวางผังพื้นที่ชุมชน รวมทั้งออกแบบภูมิทัศน์ให้มีความเรียบร้อยงดงาม ส่วนนักวางผังเมืองจะวางผังพื้นที่ขนาดใหญ่ เช่น เมือง เพื่อวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินของเมืองและควบคุมการเจริญเติบโตของเมืองโดยใช้ความหนาแน่นของประชากรในเมืองเป็นเกณฑ์ในการควบคุม

นักวิชาการพิพิธภัณฑ์ และภัณฑารักษ์ บุคคลเหล่านี้มีหน้าที่ดูแลรักษามรดกทางวัฒนธรรม รวมไปถึงการแปลความหมายมรดกทางวัฒนธรรมและนำมาจัดนิทรรศการให้กับผู้ที่สนใจได้เรียนรู้นอกระบบโรงเรียน ซึ่งการแปลความหมายดังกล่าวจะช่วยสร้างความตระหนักรู้คุณค่าด้านต่างๆของมรดกทางวัฒนธรรมแก่ผู้ที่สนใจให้เกิดแรงผลักดันในการอนุรักษ์ต่อไป

ผู้มีความรู้ความชำนาญด้านอื่นๆตามความเหมาะสม นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์
นักวิชาการด้านสังคมวิทยา รวมทั้งผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล
ที่อยู่

นายสุทธิพร ปรีชา
27/56 คอนโดร่วมสันติ ซอยประดิพัทธ์ 19 ถนนประดิพัทธ์
แขวง สามเสนใน เขต พญาไท กทม. 10400
โทรศัพท์ (089)7321581
E- Mail : minejom@yahoo.com
E-Mail : jomyut_1000m@hotmail.com

วัน เดือน ปี ที่เกิด
ประวัติการศึกษา

11 กุมภาพันธ์ 2523

พ.ศ. 2547

สำเร็จการศึกษาปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต สาขา
เทคโนโลยีสถาปัตยกรรม จากสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล
วิทยาเขตภาคใต้ สงขลา

พ.ศ. 2549

ศึกษาต่อระดับปริญญาโท
หลักสูตรการวางแผนชุมชน เมืองและสภาพแวดล้อมมหานิติ
ภาควิชาการออกแบบและวางผังชุมชนเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ประวัติการทำงาน

พ.ศ. 2547-2549

สถาปนิก บริษัทสถาปนิก ปริ้นท์ สตูดิโอ จำกัด
(Print Studio Architect Co.,Ltd.)

พ.ศ. 2549-ปัจจุบัน

สถาปนิก บริษัท เดียร์บอร์นสตรีท ดีไซน์ อินเตอร์เนชั่นแนล
จำกัด (Dearborn Street Design International Co.,Ltd.)
กรุงเทพมหานคร